

महामङ्गल

भिक्षु सुदर्शन

Downloaded from <http://dhamma.digital/>

महामङ्गल

Dhamma.Digital

भिक्षु सुदर्शन

प्रकाशक :

खड्गराज शाक्य

पंचमाया शाक्य

ओकुबहाल, महाबौद्ध,
ललितपुर ।

निगूगु संस्करण

बुद्धाब्द २५४१

ने.सं. १११७

मू : तका

Dhamma.Digital

मुद्रक :

स्पेक्ट्रम अफसेट प्रेस

गणबहाल, काठमाडौं ।

नम्र निवेदन

संयोग धैरु सदां न्ह्योने मदु खनि, गुगुं अवस्थाय् हे जक चूलाः वडगु ! उकिं हे गबलें गबलें छुं छुं ज्या यक्व हे हाला सना जूसां जुड मफया चवनीगु, गबलें गबलें संयोग चूलाना चवनीबले म्हुतुं प्याहाँवये साथ डाकया बचंथें न्ह्योने ज्या पूर्ण जुड फडगु खः । सत्यता पालन याना च्वंपिके डाकया बचं हे पिहाँ वड, छायाःसा गुम्हसें असत्य खँ ल्हाइ मखु, वं धाःगु खँ फरक नं जुड मखु ।

छन्हु यलया शाक्यसिंह बिहारे श्री धर्मरत्न शाक्य वया मंगल अमंगलया विषये छलफल जुल । भी भी दाजु-किजा तता-केहें आदि ज्ञाति बन्धु आपाःयाना दिट्ठ सुत मुत मंगलयात हे तःधंगु मंगल भाःपाः मानेयाना च्वंगु खने दु । भगवान बुद्धं कना बिज्यागु स्वीच्यागू प्रकारया महामंगल बाँलाक मस्यू । खँ जुजुं अले खँ पिहाँ वल, बुद्धं कना बिज्यागु ३८ गू प्रकारया मंगलयात सफूया रूपे छापे याना प्रचार याये दःसा आपालं उपकार जुड । मंगलया खँ हे मखा ? विहारदायक श्री कुलनरसिंह साहुं मंगलया विषये वास्तविक खँ व लोकभ्रम बुझे जुडवं मो रू. १०० चन्दा रूपे सहर्ष तया बिल । अले उकी चन्दा ब्यूपिं दातापिं मेमेपिं नं दत । थुखे उ. बुद्धघोष, सुदर्शनपिं नं नेपाले बिज्याना च्वंगु पाः । अले छु मानि, कांयात मिखा लुल । थुगु सफूया रचना जुल, छिकपिं छलपोलपिनिगु सन्मुखे प्रस्तुत याये दत । जिगु मने हर्षया स्वाँ व्हल ।

स्वीच्यागू मंगलया सफू म्हनिं च्यागू भिगू फर्माया सफू आयुष्मान सुदर्शनयात प्यन्हु न्यान्हु बाँलाक कलम संकेत हे मगाः धाःसां ज्यू । गजा गजागु साहित्यिक नाटकत ला निन्हु प्यन्हुं छगू छगू तयार याइम्ह ! थ्व विलक्षण प्रतिभाया विषये जिं धया चवने मागु मखु । नेपाल भाषा साहित्यिक जगते प्राप्त याःगु श्रेष्ठ सिरपाल हे नंवाइ । अयनं धार्मिक

विषये (महामंगल विषये) च्वयेगु साहित्यिक सफू च्वयेथें अःपु मजू । अयनं हे पालि प्रमाण विया छगू हृप्तां (छगू भाग) सिधयेकल । स्वीच्यागू नं छकोलं पिकायेगु यायेत अर्थ सहायता मगागुलिं स्वंगू भाग याये माल । स्वंगू भागे थ्व प्रथम भाग पिहाँ वया च्वन ।

भी भंशी दाजु-किजा तता-केहेंपिं भगवान बुद्धं कना विज्यागु मध्यम मार्ग पाखे सम्यक् रूपं विचाः याये मसया गुलिं धर्मया दृष्टिं चिनोपिंथे गुलिं मगाः पिंथें जुया च्वन । धर्म धर्म धाःधां लिफः हे मस्वःसे प्राणीहिसादि पञ्चदुशील कर्मयात हे तःधंगु धका गुलिसिनं सम्भे जुया च्वन, गुनिं जन्म पुनर्जन्म मद्दु, थ्व फुक कल्पित खः, जनतायात थके याना तःगु खः धाइपिं जुया च्वन । मिथ्या धर्मे ब्वाःपिं धर्मया नितिं व्यर्थ प्रयत्न व परिकष्टे दुनाच्वन, प्राणीपिं मृत्यु जूलिसे श्मशाने उना छवडगु बखते पृथ्वी, लः, मि, फसे मिले जुया फुना वनी, सीधुंकूपिं हानं गनं जन्म काः वनी मखु धाइपिं, नयेगु त्वनेगु पुनेगु सुखानन्दे ब्वया च्वन । थ्व फुकक च्वःप्वः मिले याये मसया वा टक्कर च्वने थाय् मसिया-मखना धेधेचुला च्वपिं खः । धात्थेया खँ खः धर्म धयागु दु-सम्यक्गु, सकसितं भिजुडगु । अले लोके कर्माकर्म फल नं अवश्य दु । हानं लोके व्यवहारया नितिं प्रज्ञप्ति नं माः, अले परमार्थया दृष्टिं स्वते धाःसा स्वर्ग नर्क धैगु जक मद्दुगु मखु, काय्-महचाय्, दाजु-किजा, तता-के-हें धैगु नं मद्दु । अथेया कारणे स्वर्ग नर्क कल्पनां दयेका तःगु धाइपिं सज्जनपिसं काय् महचाय्, दाजु-किजा, तता-केहें धका भाःपा च्वंगु जि-जिगु शरीर हे नं कल्पना मात्र धका यथार्थ बुभ्भे याना काःसाँ वेकःपि छखे थ्यनी । अथे काये हे नं माः । अले तिनि बच्छि खः बच्छि मखुगु, बच्छि बू बच्छि मबूगु कतिला पाकःगु अर्धङ्गिगु ज्ञान फुककं तना फुना वनी ।

जित आशा दु, प्रस्तुत 'महामंगल' सफुतिं थुजा थुजागु सम्यक् ज्ञान विद्या सयेका सीका कायेगुली छुं सहायता बी । थुकी कना तःगु 'असेवना च बालानं पण्डितानञ्च सेवना'-धात्थें भिगु जीवन गुलि तथ्य पूर्णागु मंगल खः । सज्जनवर्गपिं, भीत थ्व तःधंगु, शौभाग्यया खँ खः, तथागतया सद्धर्म न्यने दत अले शंका जूगु छलफल याना समाधान नं याये दत । विना छलफलं सत्यासत्य बुभ्भे हे मयासे एकोहरा

अन्धविश्वासे व दुराग्रहे लगे जुया च्वनां सारगु ज्ञान गबले प्राप्त जुइ ? गबले दुःखं छुटे जुइ फइ ? उकिं बुद्धं कना नं बिज्यागु दु, 'कालेन धम्मसाकच्छा एतं मंगल मुत्तमं' अर्थात् समय समये धर्मया साकच्छा यायेगु मंगल खः ।

हानं जिं आशा याना, ऊ बुद्धघोष, सुदर्शन, धर्मरत्न, कुलनर सिंह साहु व मेमेपिं चन्दादातापिनि प्रशंसनीयगु सहयोगं थ्व प्रथम भाग पिहाँ वःथें हानं सुं सुं भ्रद्धावान दातापिसं सुदृष्टि छ्वया मेगू निगू भाग नं याकनं पिहाँ वयेकेगु यानादी । अन्तस हानं जिं आशा याना, थुजागु मंगल अमंगलादि सत्यासत्ययात स्वया सीका थ्व कपटमय दुखमय संसारं याकनं उत्तीर्ण जुइगु स्वया बिज्याइ दी ।

बु.सं. २५०३

— उ. प्रज्ञानन्द महास्थविर
अध्यक्ष, अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ

Dhamma.Digital

निगु शब्द

जीवन मंगलमय जुडुगु सकसितं यः । तर मंगलमय यायेगु बारे विचाः व पत्याः धाःसा थी थी कथंया दया च्वन । खना, न्यना वा थिया मंगल जुडुगु स्वथी दृष्टिकोणबारे पालि साहित्यय् बांलाक वर्णन याना तःगु दु । घः स्वयेगु, ख्यैय्-न्यां सगं कायेगु, दिया बार तिथि दिशाया विचाः यायेगु, ल्याःचाःया ल्याः यायेगु आः नं भी दथुइ पत्याः दु । तर बुद्धं आज्ञा जुया बिज्याःगु स्वीच्याता प्रकारया मंगलया उपदेश हे धात्थेंगु सम्यक्गु मांगलिक अर्ति खः । कार्यं कारण नाप स्वापू दुगु अले ज्ञान, विज्ञान व मनोविज्ञानया दृष्टिं सार्थकगु मांगलिक उपदेश बुद्धया उपदेश हे जक खः । पिनें पिनेंया मांगलिक ज्या-खँ, मांगलिक पत्याः, मांगलिक ल्याःचाः ला मानव-जीवनयात नं ब्वाका तइगु लँपु हे जक खः ।

महामंगल विषयय् यलय् मूचुकय् अले येँ इटुबहालय् व टेबहालय् लच्छि लच्छि धर्मदेशना याये धुन । इलंढः मन्तयेसं ला नं ला मंगलया विषयय् धर्म उपदेश न्यने नं धुकल । श्व हे क्रमय् जिगु श्रामणेर दीक्षा व उपसम्पदाया उपज्जाय पूज्यपाद संघ महानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरया आज्ञा कथं स्वीच्यादं न्हयः स्वीच्यागु महामंगलमध्ये भिगू महामंगल विषयय् च्वया । वसपोलं थःत प्राप्त जूगु दान दक्षिणां सफू पिकया नं बिज्यात । अले हानं प्यदँ लिपा मेगु भिंछगु महामंगल विषयय् च्वया । वसपोलं हे थुगु सफूया नं प्रकाशन याना बिज्यात । वयां लिपा भिन्हेगु ल्यंदनिगु महामंगल विषयय् च्वये मानिगु खः । तर च्वय् धाधां च्वये मफया च्वन । नेपाल बौद्ध परिग्यत्ति शिक्षाया पाठ्यपुस्तकय् नं थुगु सफू दुत्यगुलिं थुगु साकूत निगुति न्यायेथाय् व काये थाय् मदया परिग्यत्तिया विद्यार्थीपित साब हे दुःख जुया च्वंगु खः । अले ल्यंदनिगु भिन्हेगु महामंगल विषयय् नं च्वया स्वीच्यागुलिं महामंगल विषयया छगू

हे सफू याये धका मनं कोछिनागु खः । सफू च्वयेगु मती तयाथें च्वयेत कुतः नं न्ह्याकागु खः । जाणशीला अय्यायात सफू छापे यायेत फोन नं याना वसपोलं तुरन्त ज्यू धया बिज्यात । तर “अचिन्तितम्पि भवति, चिन्तितम्पि विनस्सति” धाःथें जुल । पूज्य संघनायक शाक्यानन्द महास्थविरयात संयुक्त म्यान्मार सरकारं “अगमहासद्धम्म जोतक धज” सम्मान ब्यूगु कायेत वसपोल लिसें म्यान्मार व थाइलैण्ड वने माल । लिहाँ वया बले स्पेक्ट्रम अफसेट प्रेसं “महामंगल” सफूया न्हापांगु व निगूगु भागया अफसेट प्रुफ तयार हे याना तये धुकल । वसपोलया ९८ गूगु जन्म जयन्ती उपलक्ष्य्य सफू पिकाये माःगु जुया पूरा सफू पुवंका स्वीच्यागुलिं महामंगल छगू हे सफूती दुतिके मफुत । अथे नं न्हापा पिहाँ वये धुकूगु निगुलिं भाग सफूया नीछगू महामंगल विषय्य थुथु छगू सफू संकलित याये खन । परियत्ति शिक्षाया अभाव पूर्ण जुल । थ्व हे संतोषया विषय खः ।

थुगु सफू श्री खड्ग राज व श्रीमती पंचमाया शाक्यं थः म्हचाय् बौद्ध परियत्ति शिक्षाया छम्ह विद्यार्थी जुइ धुकूम्ह दिवंगत गीता उपासिकाया स्मृतिसं सद्गति व निर्वाण कामना यासे पिकया बिज्यात । श्रद्धालु दातापिनि मनया कामनाथें थुगु धर्मदानया पुण्यानुभावं परियत्ति शिक्षाया अभिवृद्धि जुयावं वनेमा अले दिवंगत गीता उपासिकायात थुगु धर्मदान जन्म, जरा, व्याधि व मरणं मुक्तगु निर्वाण लाभया पुण्य-हेतु जुयेमा धका जिं नं मनं तुना च्वना ।

नगर मण्डप श्रीकीर्तिविहार
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२२/१/२०५४

- भिक्षु सुदर्शन

श्रद्धाञ्जली गीताप्रति

श्रीमती गीता शाक्य श्री शिवदेव संस्कारित श्री रुद्र वर्ण महाविहार (ओकु बहाल) महाबौद्ध यलय् वि.सं. २०३१ भाद्र यँयापुन्ही प्यन्हु न्ह्यवः जन्म जुल । गीता खड्ग राज शाक्य व पंचमाया शाक्यया दकसिबे तधिकम्ह म्हयाय् खः । वया स्वम्ह केहेपिं व छम्ह किजापिं दु ।

गीतां इलय् हे शिक्षाय् ध्यान बिया वि.सं. २०४७ सालय् एस. एल. सी. पास यात । शंकरदेव क्याम्पस, येँ आई.कम. सिधयेका बी.कम. निगूगु तगिनय् ब्वन । थये गीतां स्कूलया शिक्षा जक काःगु मखु थः निनि मंगल देवी शाक्य यागु प्रेरणाय् शाक्यसिंह विहारय् वना नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाया प्रवेश द्वितीय वर्ष तकया बौद्ध शिक्षा नं पुवंकल ।

गीताया बुद्ध व बुद्ध धर्मप्रति तःधंगु श्रद्धा दु । वर्षावासय् प्रत्येक अष्टमी व पुन्ही विहारे वना बुद्धपूजा, दानादि पुण्य कार्य याना अष्टशील नं पालन याना च्वन ।

वि.सं. २०५२ फागुन २९ गते २३ दँ या वैसे यल नाग बहालया शशिल शाक्य नाप गीता या विवाह जुल । सुख व व्यवस्थाया कुतः भ्नीसं याये । तर मती मतयाथेँ जगतय् जुया वइ च्वनी । विवाहं निला लिपा ज्वर वया गीता थःछेँ वल । गीताया ल्वय् मजिया तसकं ज्वर वया टिचिङ्ग हस्पिटल महाराजगञ्जय् भर्ना याय् यंकल । तर गीतायात छु जूगु धयागु रिपोर्ट वय् मलावं हे २०५३ बैशाख १५ गते शनिवार सुथसिया ९:३० बजे २३ दँ या बैशे गीतां थुगु संसारं विदा कया वन । थःछेँ वःम्ह गीता छेँ वने मफुत अझ गनं हे वने मफुत । थुगु लोक तोता परलोक वन ।

श्रीमती गीता शाक्य

जन्म: २०३१ भाद्र

समय: २०१९ जैशाह ११, धर्मालय
Downloaded from <http://dharma.digital/>

Dhamma.Digital

न्हिलेगु व न्हिकेगु बानी दुम्ह गीता आः लुमन्ति जक जुल । मनयात सान्त्वना जक ब्यु ब्यु वयागु हे नितिं लोकहितया लागि थ्व जिमिगु हृदयं मेगु छुं याय् मफुसां केवल पुण्यदान जक जूसां याये धका थुथु बुद्ध वचन जगत प्राणीपिन्ति शुभ मंगल जुइगु सफू पिकया च्वना ।

“महामंगल” स्थविरवाद बुद्ध-धर्मय् प्रख्यान्तगु छगू सफू खः । थ्व परियत्ति शिक्षाया पाठयक्रमय् नं लाना च्वंगु दु ।

बाँलाना च्वंगु जायावःगु यौवन अवस्थायात नं गथे त्याग याये फुगु ? व भाजु शशिलयात प्रेम सुत्रं चिना इहिपा जुइ धुंका मिखा तिस्सिना तिंगा न्हया वना सुनानं मखनिगु थासय् वना सुला बिल । गीताया थ्व ज्यां सकसितं तोता वनीगु सुयां मती तकं मलू ।

लुँया भंगः दुगु छचने ज्यायेक तिसा तिया जिक्को बाँलाका दिनि दिनि बाजं थाका थः थिति पासापिसं व्युगु कुशल कामना फुकक पोचिना सकसितं न्ह्याइपुगु किपा क्यना याउँक सुंक च्वना विल । अचानक जिमित आश्चर्य जुइक सहयाय् हे मफय्क विचित्रगु ग्यास्टिक रोग जूगु डाक्टर बैधपिं नं अजूगति चाःगु उपायं अन्तगु रोगं याना थःगु देह तोता वन ।

काल धयाम्ह नं धिक्कार हे का । बाँला, बाँमला, ठीक, बेठीक ल्यासे, ल्याय्म्ह ई ब्य धका नं कालं ल्याः चाः मयाः । अनित्य संस्कारयात अथे नं थथे याकनं स्वया च्वने माली थें सुनानं मताः । “दया च्वंक मदया वनी तिनि” धैतःगु बुद्ध भगवान निवाँण जुया बिज्याबले देवराज इन्द्रं ब्वंगु श्लोक लुमसें वः-

अनिच्चावत संखारा, उपादनिय धम्मिनो ।
उपज्जित्वा निरूज्झन्ति, तेसं वूपसमो सुखोति ॥

ब्याक्क संस्कार अनित्य खः । लुया वःगु सूर्य बिना वनीथें दया च्वंक वस्तु वय धर्म खः । उकिं थ्व लुइगु बीगु, दया वःगु फुना च्वंगु संस्कार धर्म मुक्त जुइगु हे तःधंगु शान्ति खः ।

गीता नं वन । जन्म जूपिं सकलें सीमाः । तर अथे नं मत्यवं हे,
मती मतया थें गीतां श्व संसार तोता वन । श्व हे तःधंगु नुगःया घाः
खः ।

थुगु सफू धर्म दानयो पुण्यं गीतायात सत्गति प्राप्त जुइमा । अन्तस
जन्म जरा व्याधि व मरणं मुक्तगु निर्वाण साक्षात्कार यायेत थुगु
धर्मदान पुण्य-हेतु जुयेमा ।

मिति - २२/१/२०५४
ओकु बहाल, महाबौद्ध

- खड्ग राज शाक्य
पञ्च माया शाक्य

एकवींसती मङ्गलानि

असेवना च बालानं, पण्डितानं च सेवना ।
पूजा च पूजनीयानं, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
पतिरूप देसवासो च, पुब्बे च कतपुञ्जता ।
अत्त सम्मा पणिधि च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
बाहुसच्चं च सिप्पं च, विनयो च सुसिक्खितो ।
सुभासिता च यावाता, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
अवसेना च बालानं, पण्डितानञ्च सेवना ।
पूजा च पूजनियानं, एतं मङ्गलं मुत्तमं ॥
पतिरूप देसवासो च, पुब्बेच कतपुमुञ्जा ।
अत्त सम्मा पणिधिच, एतं मङ्गल मुत्तमं ॥
बाहुसच्चं च सिप्पं च, विनयो च सुसिक्खितो ।
सुभासिता च यावाचा, एतं मङ्गल मुत्तमं ॥
✓माता पितु उपट्ठानं पुत्तदारस्स संङ्गहो ।
अनाकुला च कम्मता, एतं मङ्गल मुत्तमं ॥
दानाञ्च धम्म चरिया च, ज्ञातकानञ्च सङ्गहो ।
अनवज्जानि कम्मनि, एतं मङ्गल मुत्तमं ॥
आरति विरति पापा, मज्जपाना च संयमो ।
अप्पमादो च धम्मेसु, एतं मङ्गल मुत्तमं ॥

वसुधैव कुटुम्बकम् सम्बुद्धयात नमस्कार

नीछगू मङ्गल

मूर्ख संगत तोतेगु, पण्डित यायगु संगत ।
पूज्यपिन्त पूजा यायगु, श्व हे उत्तम मंगल ॥
चवनेगु योग्य देशे बाय, न्हापाया पुण्य दैगु नं ।
थःगु चित्त वशे तयगु, श्व हे उत्तम मंगल ॥
बहुश्रुति व शिल्पज्ञ, शिष्ट शिक्षित ज्वीगु नं ।
सुभाषित मनू ज्वीगु, श्व हे उत्तम मंगल ॥
मूर्ख संगत तोतेगु, पण्डित यायेगु संगत ।
पूज्यपिन्त पूजा यायेगु, श्वहे उत्तम मङ्गल ॥
चवनेगु योग्य देशे बाय, श्वहे उत्तम मङ्गल ।
बहुश्रुत व शिल्पज्ञ, शिष्ट शिक्षित जुइगु नं ।
सुभाषित मनू जुइगु, श्वहे उत्तम मङ्गल ॥
माँ-बौ पिंगु सेवा यायेगु, काय कलाः पिनि संग्रह ।
दोषरहित ज्या यायेगु, श्वहे उत्तम मङ्गल ॥
पाप तोतेगु तापायगु, मद्यपान सुसंयम ।
धर्म प्रमाद मज्वीगु, श्वहे उत्तम मङ्गल ॥

असेवना च बालानं

मूर्खया संगत मयायेगु वा बालजन नाप मबुलेगु

बालया अर्थ मचा, मथूम्ह, मस्यूम्ह, अज्ञानी व मूर्ख खः । मचां मिंपुइ धका मस्यु, अले मथुया मि ज्वंवनी, अज्ञानताया फलं वयात च्वतुक पुइ- अले मामं धाइ 'हे मूर्ख ।' सम्यक् ज्ञान मस्यूम्हं नं पापया मि ज्वं वनी, उकिं वयात पुइ । पापया फल मवःतले मूर्खं थम्हं यानागु पापयात कस्तिथें साः ताया च्वनी, तर गबले पापयागु फल भोग यायेमाली, मूर्ख दुःखी जुइ ।^१ थनया मूर्खया अर्थ आखः मसःम्ह, सांसारिक विषये अनेक खँ मस्यूम्ह जक मखु । मूर्खया अर्थ सद्धर्म मस्यूम्ह संसार तहाकः खनीम्ह वा तहाकः याना च्वनीम्ह खः । सद्धर्म मस्यूम्ह छायाःसा बुद्धं कूशया च्वकां लय् छको जक भोजन यायेगु कठीन तपस्या धर्म याइम्हसित नं मूर्ख धया बिज्यागु दु ।^२ सार वाना वाना चाःचाः हिलीपिं अले न्हून्हूगु बन्धने क्यना जुइपिं न्यने खने हे जक प्यप्यपुना जीवन फुकीपिं अज्ञजनपिं खः । इमि भविष्य व हे जुइ, गुगु भविष्य ब्वया मते जू वंम्ह कीया जुइ ।^३ चिकचा हाकः याना धाःसा भिगू मभिं ज्याय् न्हचचिलिपिं, न्हचचिलां भिंखनीपिं फुक्कं बाल खः । छायाःसा बालया स्वंगू लक्षण बौमलागु मभिं बिचाः यायेगु, खँ ल्हायेगु व ज्या यायेगु खः ।

मूर्खत्वया चिं पाप खः । पाप मनुखं दृष्टिगत दोषं याइ । संसारे दकसिबे तःधंगु खँ हे दृष्टि भिंकेगु खः । बुद्धया दुःखं मुक्त जुइगु च्यागू उपदेशे दकसिबे च्वेयागु उपदेश हे सम्यक् दृष्टि जुइगु खः । सम्यक्

१. धम्मपद (६९), २. धम्मपद (७०) ३. उदान (जात्यान्धवर्ग-९)

दृष्टिं मभिं मत्यःयात म्हसीका काइ, उकीया हायात थुइका काइ; भिं-
 त्यःयात म्हसीका बी, उकीया हायात तिफयाना खंकी । मभिं-मत्यः ज्या
 खः स्यायेगु, ख्वीगु, व्यभिचार यायेगु, मखुगु खँ ल्हायेगु, छ्वकं वायेगु,
 छाक्क खँ ल्हायेगु, ख्यले मदुगु खँ ल्हायेगु, लोभ यायेगु, इष्वालु जुइगु,
 मिश्यादृष्टि जुइगु ।

बालजनपिं थुपि हे मभिं-मत्यःगु ज्याय् न्हचज्याइ, मेपिन्त साली ।
 उकिं थुजागु लेँ सालीपिं घ्वाइपिं बालजनपिनि संगत मयायेगुलिं जीवने
 भिं जुइ, मंगल जुइ । सत् संगत उकिं फच्छिंफत्तले थः स्वया उत्तम व
 श्रेष्ठ विचार व ज्याया मनूतयेगु यायेमाः । थुजापिं मदुसा थः समानपिं
 नाप यायेमाः । थुजापिं नं मदु धका बालजनपिनि संगत याये मज्यू, बरु
 इमिगु संगत याये स्वया याकःचा हे च्वनेगु साब भिं ।^१

बालजनया संगत दृष्टि मभिनी, अले वं तुयू नं हाकु खनी, जः नं
 ख्युं खनी, वया मतिं अमृत नं वीष भापी । उदाहरण दुः-

खँ बुद्धया समये मगधे जूगु खः । मगधे विम्बिसारं राज्य याना
 च्वन । व जम्बूद्वीपे दकसिबे शक्तिशाली । मगधया सम्राट विम्बिसारं
 भगवान बुद्धयात गृहत्यागं लिपा बुद्ध जुइयां न्हचो हे नाप लाःगु खः ।
 सिद्धार्थ बुद्ध जुइ धुका वया प्रार्थना कथं वसपोल मगध बिज्यात । अबले
 हे विम्बिसार बुद्धया परम सेवक जुल हानं श्रोतापतित्व प्राप्त यात ।

छन्हु देवदत्त भगवान बुद्धया प्रतिस्पर्धाय् संघभेद याना बुद्धया संघ
 पिने पिहाँ वल । वं मती तल, बुद्धया विम्बिसारथें जाःम्ह शिष्य दतले
 वसपोलयात छुं याये फइ मखु । हानं थःत सहायता बीपिं सुं मदयेकं नं छुं
 ज्या जुइ मखु । उकिं छगू हे उपायं निगू नं थःगु स्वार्थ पूर्तिं यायेत
 विम्बिसारया काय् अजातशत्रुयात ल्हाते काल । वयात धाल, 'सम्राटत्वया
 सुख भोग ल्याय्म्हबले यायेमाः, बुढा जुइका सम्राट जुयां छुं सुख मदु ।'
 अले छु माल ? अजातशत्रुया सम्राट जुइगु इच्छां वयात हथाय्मथाय्
 चायेकल । लिपा हानं देवदत्त सल्लाह बिल, 'छ सम्राट जु, जि बुद्ध जुइ ।
 विम्बिसार दतले छ सम्राट जुइ खनी मखु, छं थः अबुयात स्या, जिं नं
 बुद्धयात माःगु याये ।'

१. मज्झनिकाय (१।१।९ या सार), २. धम्मपद (६९)

'अबुयात ला शस्त्र प्रहार याय् मत्यः ।' - अजातशत्रुया नुगलं धया हःथे म्हुतुं धाल । तर वया मन सम्राट जुइ हथाय् चाया च्वंगु नं ला दु ? देवदत्तं उकीसं भति ग्याना लिचिलेवं साला यंके फु ।

वं धाल, 'शस्त्रं प्रहार याये जकं मत्यः । कुना झाँलाकां छु जुइ ? अले उकीया दोष बन्धन व अन्नपानया जुइ, वं हे पाप कुबी ।' देवदत्तया थ्व नेँ अजातशत्रु वनेत तयार जुल । छन्हु तमं अबुम्ह नाप ल्वाः वन । तर विम्बिसारं प्रेमपूर्वक वयात राजमुकूटं पुइकल । स्वार्थं देवदत्तयागु नं दु । अले व गन माने जुइ ? वं विम्बिसारयात जेले कुने दिल । थः माँ छम्हासत सिबे सुं मेपिन्त नाप लाके नं मवीकल । हानं देवदत्तं वरोबर धयाच्वन, 'छिमि अबु म्वातले छ निश्चिन्त जुइ मज्यु ।'

संसार खः गन क्रोध दु अन हे करुणा नं दु, गन निर्मोह दु अन ममतानं दु । विम्बिसारयात वया रानीं खुयाखुया नयेगु यंका बियाच्वन । अजातशत्रुं थ्व खबर न्यनेवं माम्हसिके जाँचे यायेगु आज्ञा बिल । अबुयात नके यंकी धका माँयाके जाँचे यायेगु आज्ञा बिल । तर रानीं थः भातयात सपले गोजाथे मरिदयेका सुचुका नका म्वाका तल विम्बिसार । व नं छन्हु लात । अन्त्ये गनं सुचुका यंकेगु थाय् मंत अले बिचरां ब्रौलाक मोल्हुया म्हे प्यंगू प्रकारया रस बुला वना थः भातयात म्हे फयेकल । विम्बिसार थुलिया आधारे नं म्वानाच्वन । परन्तु थुखे 'छं अबु मसीतले छ धात्थेम्ह सम्राट मखुनि, छं अबुं हति बाबु राज्य धायेवं छं छु धाये ? प्रजा नं साक्षि च्वना ब्युसा छं छु याये' धयागु देवदत्तया खँ लुमंका च्वंम्ह अजातशत्रु खः । वया ध्याउना हे अबु याकनं सीसा ज्यु । झाँलाका नं मसीबले वया मन झन हथाय् चाल । थः अबु गय् म्वाना च्वन, छाय् म्वाना च्वन धका जाँचे याकल । म्हे बुला म्हेफ्येका थः अबु म्वाका तःगु सीवं वं 'जिमि माँयात नं अबु नापलाके छ्वयेमत्य' धका आज्ञा बिल । अले थुखे महारानी ह्वाँय् ह्वाँय् छ्वयाच्वन, उखे विम्बिसारया म्हुतुइ छुं मलात । अन्तर वेदनां पीडित विम्बिसारं श्रोतापत्तिया ज्ञानं थःत धैर्य बिया इधुथिधू जुया म्वाना हे च्वन तिनि, अजातशत्रुया अबु याकनं सिके हथाय् चाःगु मनं इधुथिधू जुया म्वानाच्वंम्ह अबुया पालि चिरे याका चि-मल्ला पाकल, मी पंके बिल ।

सम्राट विम्बिसार संसारं विदा कया वन, सदायात विदा कया वन,
दुःखमय संसारं !

संयोगया खँ खः, अजातशत्रुया अबु सीखुनु हे वया काय् बुल,
निख्ये निगू समाचार ज्वना वःपिं नापलात । न्हापां हर्षया समाचार
अजातशत्रुयाथाय् थयन । काय्बूगु खँ वया मती पुत्र-स्नेहं भय्भय् बिल ।
वया नुगलं धयाहल, 'जि बूबले नं जिमि ब्वायात जितथे हे जूना ?'

व माँहसिथाय् वन । माँहसिके न्यन । माँहं धाल, - 'बाल (=अज)
पुत्रः छं छु खँ ल्हाणागु ? छ बूबले छिमिबवा गुलि लय्ताः थव छु धयां
ब्याः ला ? न्यं, छिमि अबुं छंत गुलि माया याः- छ मचाबले छंगु पचिने
तःगोगु कै छगः वन । छ सारै हे ख्वःगुलिं ह्येकां ह्येके मफया छंत
न्यायालये च्वं च्वंम्ह छिमि अबुयाथाय् हे यंकल । छिमि अबुं छंगु पचिं
म्हुतुइ तल । अले छ सुंक चवन । न्हयः वयेकल । छिमि अबुं छंगु पचिं
म्हुतुइ तथा हे तल तिनि छंगु कै तःज्यात । तर...तर पचिं म्हुतुं पिकायेवं
छं न्हयलं चाइ, ख्वइ धका छिमि अबुं थःगु म्हुतुइ लाःगु हि न्हि ल्हव हे
मल्ह्वःसे धुरकः छ्वत । धाधां रानी ह्वाँय्ह्वाँय् ख्वल । अजातशत्रुया
नुगले ख्वाउँसे च्वंक थिल । अबुया प्रति आदरभाव दना वल । अले
अबुयात तोता ब्यु धका आज्ञा बिल । तर सुयात तोता बीगु धाधां
अमात्यं विम्बिसार सीगु सी-पौ ल्हाते तथा बिल । अले अजातशत्रुयात
पश्चातापया मिं पुत । व वाथावाथा कन । थःगु नुगःपाय् थम्हं दाल ।

अजातशत्रुयात नुगःपाय् दायेकूम्ह देवदत्त नं बुद्धयात स्यंकेत स्वस्वं
स्यंके मफयेवं ल्वहँतं समेतं कयेका बुद्धयात स्यायेगु स्वल । तर असफल !
अन्ते गुला तक बिरामी जुया म्वाःहि ल्हवया बुद्धयाके क्षमा फ्वने धका
ववं जेतवन मथयवं जेतवनया पुखू लिक्क थयंबले पृथिवीं च्यूट जुया
अविचि नकें लाःवन ।

थव वाखँनं स्पष्ट जुल, बालपनया कारणं देवदत्त नकेंवन, अले
वयागु संगतं अजातशत्रुं पितृहत्या समेतंयात । मूर्खं थःगु नं भिं याइ
मखु, कतःयागु नं भिं याइ मखु । मूर्खं मनूया संगतं इहलोक व परलोके

हानि जुइ । हानि मजुइगु ले बनेगु हे भिं खःसा मंगल खःसा बुद्धया थ्व मंगल गुलि सार्थक, गुलि अकाट्य ! सर्पं छोको जक न्याइ, तर मूर्खं पलाः पत्तिं न्याइ । उकिं याकःचा च्वनेगु बरु श्रेष्ठ ज, मूर्खं लिसे च्वनेगु श्रेष्ठ मजू ।^१ सत्पुरुष नाप छोको समागम जुइगुलिं रक्षा याइ असत्पुरुष नाप दीर्घकालीन संगति नं छुं जुइ मखु ।^२ उकिं बालजनया संगत मयायेगुली मंगलया विषय व्याख्या याना बिज्याणु हे जेतवने च्वना छल्न थेरयात आदेश रुपं धया बिज्यात -

न भजे पापके मित्ते, न भजे पुरिसाधमे ।^३

अर्थात्, दुष्ट वा मभिं ज्या खे न्ह्यचिलीपिं पासा नाले मत्य, अजापिं अधर्मी पुरुषपिनिगु संगत नं याये मत्य ।

Dhamma.Digital

निर्गु मङ्गल

पण्डितानञ्च सेवना

पण्डितपिनिगु संगत यायेगु बा बुलेगु

पण्डितया अर्थ थूम्ह, स्यूम्ह, ज्ञान दुम्ह खः । धर्मया रस थूम्ह व्यक्ति प्रसन्नं आनन्दं याउँक दने छने दइ धका थूम्ह, अले आर्यपिसं प्रकाशयाना तःगु धर्म स्यूम्ह, नापं थः मन उकी छ्वयेगु ज्ञान दुम्ह पण्डित खः । थौकन्हे पण्डितया साधारण अर्थ आखः ब्वना तःम्ह जुइ, छायाःसा विद्या ब्वना तःम्ह विद्वान शब्द नं पण्डित शब्दया हे पर्यायवाची शब्द खः । श्व मङ्गलया व्याख्याय् बिद्याया परिभाषा भाषा-शास्त्री व संसारया अन्यान्य विषयया सः स्यूम्ह जक धाये मछिं । अथेसा छु श्व महामङ्गल सूत्रे लौकिक जीवन सुख शान्तिया व्यवस्था जुइगुयात मङ्गल धाइगु हे मखुला ? खँ श्व मखु । क्वे थुजागु मङ्गलया खँ नं वइतिनि, गुकी लौकिक जीवने सुख-शान्ति जुइगु ज्यायात हे मङ्गल धया तःगु दु ।

सः स्यूम्ह मनूया संगतं भूत लाभ जु हे जू । तर बुद्धया दृष्टिइ सःस्यूम्हया संगतं भूत लाभ जुइ । पण्डितपिं थःगु चित्तमल मदयेका शुद्ध चित्त जुया च्वनी^१ अले इमिसं थःगु दमन थमं याना च्वनी ।^२ अले हानं संयमयागु श्व प्रयत्नया समये न्ह्याक्व हे इमित चाहे निन्दा जुइमा चाहे प्रशंसा जुइमा, तर इपिं पर्वत फसं कःसां अचल जुइथें अचल जुया च्वनी ।^३ अले सत्पुरुषपिं छुकीसं आशक्त मज्जेसे पञ्चकाम गुणया चर्चाय् मन्वःसे थःगु दुःख सुख थथे अथे धका प्रकाश याना मज्जेसे थःत थमं प्वःचिना गम्भिर जुया च्वनी ।

१. धम्मपद (८८), २. व हे (८०), ३. धम्मपद (८९)

भिक्षुपिं, पण्डितपिनिगु धापू दु, रूप नित्य मखु, धुव मखु, शाश्वत मखु, अपरिवर्तनशील मखु । वेदना, संज्ञा, संस्कार, विज्ञान, नित्य मखु, धुव मखु, शाश्वत मखु, अपरिवर्तनशील मखु । जिं नं मखु हे धयाच्चवना । भिक्षुपिं, तथागतं थथे धाय्कनं, उपदेश बीकनं, प्रकाशित याना क्यन नं, न्ह्योने तया क्यन नं, विस्तार याना बीक नं, छुटे छुटे याना बीक नं, उला क्यन नं यदि सुनानं मथूसा मखंसा अजाम्ह मूखं, पृथग्जनयात जिं छु यायेगु, गुम्हसिया मिखा मदु, मखं ?^१ तर भिक्षुपिं थ्व सम्भव मदु कि मनुखं मिखा दया नं धर्मयात मखनी अले थः नाला मकाइ-^२ थथे सम्भव दुगुलिं मनुखं पण्डितया संगत यायेमाः, सत्पुरुषया संगत यायेमाः । अले हे विपुल सुखया लागी अल्प सुख त्याग याये माःगु त्याग याये फइ ।^३ लोकोत्तर सुख लोकीय सुखया न्ह्योने अतुलनीय कथं विपुल । आर्यसत्यया ज्ञान लोकोत्तर ज्ञान खः । छायाःसा 'थ्व दुःख खः धका मस्यूम्ह, थ्व दुःख निरोध खः धका मस्यूम्ह, थ्व दुःख निरोध गामिनी प्रतिपद खः धका मस्यूम्हयात दुष्प्रज (मूखं) धका धाइ । थ्व स्यूम्हयात हे प्रजावान् (पण्डित) धका धाइ ।^४

पण्डितया स्वंगू लक्षण जुइ, बाँलागु भिंगु विचाः, खँ व ज्या । थुपिं मनूयात ल्वगु भिंगु चरित्र खः; सुयातं मस्यायेगु, मख्वीगु, व्यभिचार मयायेगु, मखुगु खँ, छ्व खँ, छाक्क खँ, ख्यले मदु खँ मल्हायेगु, लोभ मयायेगु, इष्यालु मजुइगु, मिथ्यादृष्टि मजुइगु ।

भिया संगतं मभियात खकी । अले मभिं तोते फइ । यदि मभियात नं भिं खन धाःसा व तोतीगु हे छाया ? तोतीगु हे गय् ? भिया संगतं मनु थहाँ वनी । की नं स्वाने च्वं च्वंगुलिं स्वां नापं छ्योले च्वं वनी । उकिं थुजाम्ह पासा लुल धाःसा गुम्ह बुद्धिमान खः; गुम्ह साव भिं फुक्क वाधायात सहयाना व नापं लय्लय् तातां च्वनेमाः ।^५ बुद्धिवान पासा नाल कि भिगीगु मति भिना वनी । संसारया सर्वोपरिगु वस्तु हे मति खः । छायाःसा अजागु मेगु छुं वस्तु मदु, गुगु भिं पाखे अभ्यास याना मयंकल धाःसा ख्यले मदयावनी, व खः चित्त । हानं अजागु मेगु छुं वस्तु नं मदु, गुगु भिं पाखे अभ्यास याना यंकल धाःसा वथें ख्यले दया वनी,

१. संयुक्तनिकाय (१६), २. आंगूत्तरनिकाय (१-१५), ३. धम्मपद (२९०),
४. मज्झिमनिकाय (१।५।६), ५. कोसम्बीजातक (४२८)

व खः चित्त । चित्तथे सुखदायी चित्तथे दुःखदायी मेगु छुं मद्दु । चित्तथे अर्थकारी व अनर्थकारी नं मेगु छुं मद्दु ।^१ चित्त भिंकेत दृष्टिकोण भिनेमाः, अले व संगतिं जुइ । संगत मभिनेव थुगु लोक व परलोक नाश जुइगु लँपुइ भी लाःवनी, गथे अजातशत्रु लात । संगत भिनेवं विनाश लँपु मन् बचे जुइ अझ अनपेक्षित लाभ नं जुइ, गथे श्व बाख नं धाः/।

बाखँ जातकयागु खः ।^२ बोधिसत्त्व न्यासः पासापिं ब्वना पूर्वदेशं अपरान्त देशे व्यापार याः वनीगु जुयाच्चवन । छको मेम्ह छम्ह व्यापारी नं अथे हे न्यासः मनूत नापं वनाच्चवन । बोधिसत्त्वं विचाःयात, द्विच्छ मनूत नापं वनें थाकुइ । उकिं न्यासः न्हापा वनेगु, न्यासः लिपा वनेगु याये माली । थथे मती तया थःगु बिचाः प्वंकल । मेगु न्यासः फौजया नायलं विचाःयात, अथेसा 'जि न्हापालाक वने । अले हे जिपिं मस्यंगु लँ वने दइ, मेपिसं नया मतःगु घाँय् गाडा सालीपिं द्रहंतयेत नके दइ, यच्चुगु लः त्वने. दइ, यक्को यक्को दामं यत्थे वस्तु मीदइ ।' उकिं वं धाल, - 'जिपिं न्हापां वने ।' बोधिसत्त्वं विचाः यात, 'लिपा वनेगु नं ज्यु । थाकुगु लँ थुमिसं अःपुका तये धुकी, वंगु लँ वंसा गाइ, न्हापा वपि द्रहंतयेसं छाःगु घाँय् हः नइ । जिमि द्रहंतये हानं न्हगु चुलि वइगु घाँय् नये दइ, लः मद्दुथाय् गाम्हुया लः थुमिसं हे पिकया वनी, मूचीगु गुलि थाकु, श्व नं थुमिसं हे याना वनी ।'

लेँ छगू तःधंगु निरुदक कान्तार (मरुभूमि) दुगु खः । उकिं नयेगु नापं माक्को लः नं गाडी तया यंका च्वन । बवं मरुभूमिया लेँ हे अमनुष्यपिं भेष हिला व्यापारीतयेगु रूपे उखेँ थुखे वया च्वपिं नाप लात । इमिसं न्यन, 'छिकपिं गन भायेगु ?' हानं इमिसं धाल, 'मेगुला ठीक खः । तर लः छाँय् मोफते छिकपिसं कुबीका वया च्वना ? भच्चा उखे ला गपाय् गपाय् धंगु पुखू दु, खुसि दु ।' धात्थेँ इमि वसःप्याः, इमिके पलेस्वाँ नं दुगु जुयाच्चवन । इमिगु खेँ व्यापारिया नायःयात खःथेँ च्वन । वं थः न्यासः ल्यूल्यु वःपिं मनूतयेत धाल, 'आम गाडी तया हयागु लः फुक्कं वांछ्व ।' उम्ह व्यापारिया खेँ न्यना इमिसं लः फुक्कं वांछ्वत । इमि गाडी याउँल धका लय्लय् तातां वन । तर उखेँ धात्थेँ न लः दुगु

खः, न खुसि बा पुखू हे छुं दुगु खः । वं वं लः लुइके मफया इपिं प्यासं छटपटे छटपटे जुजुं छम्ह निम्ह यायां न्यासःम्हं मनूत सित । इमिगु ला अमनुष्यपिसं नल ।

छुं दिन लिपा ल्यपिं न्यासः व्यापारित बोधिसत्त्व नापं व हे नैपुं वल । इमि नं अथे हे नयेगु त्वनेगु व लः समेत ज्वना वःगु खः । अमनुष्यपिं न्हापाथें हानं वसः प्याका पलेस्वाँ ज्वना वल । छता निता नंतुइगु खँ ल्हाये धुंका अथे हे धाल, 'छिकपिं गुजापिं खःला, अन उखे छिनां छी थाकुगु खुसि दु, पुखू दु, मःफते लः समेत ज्वना भाल का । आम गाडा भ्रयातुक छाया खः वांछवया दिसँ । इमिगु खँ न्यना व्यापारितये नायः बोधिसत्त्वं विचाःयात, 'थुपिं अवश्य नं अमनुष्यपिं जुइ । नत्र थन गय लः दइ ?' थये मती तया बोधिसत्त्वं थः ल्यल्यू वया च्वंपिन्त लः भतिचा हे वांमछ्वयेगु खँ धाल । इपिं सरासर हे वन । वं इमिसं लेँ बिचे खन, न्हापा वःपिं न्यासः व्यापारिया गाडी, उखें थुखें लाना च्वंगु सामानत अले इमिगु छ्वाल व्याल जुया च्वंगु क्वेँत । श्व फुक्क क्यना बोधिसत्त्वं थः ल्यल्यू वया च्वंपिं फुक्कसित खँ थुइका बिल । अले इमिगु सामान नं ज्वना थःपिं कान्तार पार याना वन ।

श्व बाखनं स्पष्ट सी दु, छम्ह ज्ञांदुम्ह मनूया संगतं गुलिसिया धन जन सुरक्षा जुल, हानं न्हापा वम्ह छम्ह ज्ञांमदुम्ह मनूया संगतं वयागु ल्यल्यू वंपिनि थःथःगु धन नं फुत, ज्यू नं फुत । मूर्खपिनिगु छगु शब्द वा खं मुक्तपिं मनूत नं बन्धने कयं वनां पण्डितपिनिगु छगू शब्द वा खं बन्धने लाःपिं नं मुक्त जुइ ।^१ पण्डितपिनि छगू तर्कं वा ज्ञानं सलंसः मनूया ज्यान बचे जुइ ।^२ पण्डितया ल्यल्यू वनेगुलिं प्राण तर्कं बचे जुइ, मूर्खया ल्यल्यू वनेगुलिं फुइ ।^३ पण्डितया संगतं लाभ जुइ अले इमिगु वचन उल्लंघन यायेवं हानि जुइ, अभ्र विनाश नं जुइ ।^४ उकिं श्व धात्थें खः, द्रुलंद्रः ज्ञां मदुपिं मनूत मुनाः सलंसः दँ चिच्चेयाना हालेगु स्वया ज्ञां दुम्ह मनू वया छको जक हालीगु हे (जगतया नितिं) श्रेष्ठ खः ।^५ श्रेष्ठ

१. बन्धनमोक्खजातक (१२०),

२. वण्णुपथ जातक (२),

३. लक्खनजातक (१८६),

४. दुब्बच्चजातक (११६),

५. परोसहस्सजातक (९९)

विचारक मनूया संगतं लौकिक व लोकुत्तर नितं लाभ जुड फु । लाभ हे भिं व मंगल खः । अले सच्छिगः ख्ये सगं कायेगु मंगल जुडला, पण्डितया संगत यायेगु श्रेष्ठ मंगल जुड स्पष्ट सी दु । हानं थ्व निगुली गुकी वैज्ञानिक तथ्य दु, जीवनया सत्य साक्षि दु, जगतया उपयोगवादया समर्थन दु । उकिं असत्पुरुषया वा बालया संगत तोता पण्डितजनया संगत या धका बुद्ध आदेश बिया बिज्याःगु-

भजेथ मित्ते कल्याणो, भजेथ पुरिसुत्तमे ।^१

अर्थात् भिंम्ह पासा गालाःका, भिंम्ह सत्पुरुषया संगत याः ।

३.

स्वंगू मङ्गल

पूजा च पूजनीयानं

पूज्यपिंत पूजा यायेगु

पूजाया लोक प्रचलित अर्थ आपा याना भीथाय् नेपाले स्वाँ छुकेगु, द्योया न्ह्योने श्रद्धां जाकि व्हवलेगु, सिन्हः तिकेगु आदि खः । शाब्दिक अर्थ अर्चना, आराधना, आदर व सम्मान खः । जगते भिंया श्रद्धां सम्मान आदर मयाःसा अले मभिंया याःसा निसन्देह मभिंपिनि संख्या भ्रभं बढे जुया वनी । सलंसः देँ तक जंगले च्वना यज्ञ यानागुया पुण्य स्वया नं शान्त चित्तमहसिगु पलखया सत्कार यानागुया पुण्य-फल उत्तम ।^१ थः स्वया उच्चपिन्त आदर तयेगु, अभिवादन यायेगु स्वभाव दुम्हसित आयु, वर्ण, सुख, बल श्व प्यता फल दइ ।^२ उकिं हे जुइ जगतया मानव-संस्कृती पूजा दया हे च्वंगु, बरु प्रत्येक देशे व परिस्थिति अनुसारं उकीया अभिव्यक्तिया पहः पाये फु । थन छम्ह मनुखं मेम्ह मनु नाप लायेवं भागि याये वा अन्याये धका आदरभाव प्वकूसा, गनं नमस्ते धाइ, गनं ल्हाः ल्हाः स्वाकी । श्व हे आदरभावया श्रद्धापूर्ण स्वरूप हे पूजा खः । विशेष समये मानव समूहयात भिंगु लँपु क्यँपिन्त वर्ग विशेष पूजा या हे याइ, चाहे व पूर्व दिशा स्वया ! चाहे पश्चिम ! बुद्धं दिशा विशेष स्वया पूजा यायेगु आज्ञा जुया बिमज्याः । थःगु समयया खुगू दिशाया पूजायात माँ-बौ, दाजु-किजा, आचार्य-सेवक प्रति सद्व्यवहार यायेगु कथं यंका बिज्यागु दु ।^३ बुद्धया प्रति धातयेंगु पूजा उकिं वसपोलं क्यना बिज्यागु लँपुइ चनेगु खः । छायाःसा धूर्त, क्रोधी, खँसुवा, चलाक, घमण्डी, एलागुलु जुइम्ह बुद्धयात मयेकूम्ह खः, अले थुकीया विपरित गुण दुम्ह बुद्धयात येकूम्ह खः ।^४

१. धम्मपद (१०७), २. धम्मपद (१०९), ३. स्व. गृहीविनय ४. इतिवृत्तक (४)

भिक्षुपिं, छगू धर्मया अभ्यासं, उकिया वृद्धिं, भिक्षुया सम्पूर्ण निवेदनया नितिं, वैराग्यया नितिं, निरोधया नितिं, उपशमया नितिं, ज्ञान प्राप्तिया नितिं, बोधिया नितिं, अले निर्वाण नितिं जुइ फु, व छु धर्मया अभ्यासं ? व खः, बुद्धानुस्मृति ।¹ श्व धातथें खः, बुद्धया अनुस्मृतिं बुद्धया बुद्धत्व पाखे साला यकी, अले धर्मया बोध जुइ । सुनां धर्मयात खंकल वं बुद्धयात खंकल । अयनं व वसपोलया प्रति आदर व सम्मान रुपे स्वाँ व धुपाँय् ज्वना बुद्धयाथाय् वनाच्चपिं उपासक उपासिकापिं बौद्ध बाखने खने दु । बुद्धया प्रति दुगु श्व हे श्रद्धां वसपोलया परिनिर्वाणं लिपा मूर्ति बने जुइवं मूर्ती लाः वन । अले छगू शंका दन - गुगु भीत आः नं दना वः । यदि बुद्ध थःत याःगु पूजा स्वीकार याना बिज्यासा वसपोलं निर्वाण प्राप्त याना बिमज्याःनि । आः नं अवश्य श्व संसारे दनि । अले वसपोल नं छम्ह साधारण व्यक्ति जुल । हानं वसपोलया प्रति तःधंगु श्रद्धां यानागु पूजा व्यर्थ खः । यदि वसपोल परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकूसा संसारं बांलाक छुटे जुया बिज्याये धुंकल, फुक्क परिस्थितिं मुक्त जुया बिज्याये धुंकल, अले हानं वसपोलयागु पूजा यायेगु व्यर्थ खः । छायाःसा वसपोल गत द हे मंत, अन हानं पूजा यायेगु सुयागु ? थुकथं बुद्ध परिनिर्वाण जुइ धुंकूसां मज्जुनिसां निगू स्थिती नं वसपोलयागु पूजा यायेगु व्यर्थ खः ।

थुजागु प्रश्ने नागसेनया लिसः खः, भगवान परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकल, भगवान सुयागु पूजाया स्वीकार अस्वीकारं बोधिवृक्ष सिमा क्वं हे छखे बिज्याये धुंकल । आः संसारं बांलाक हे मुक्त जुया निर्वाण प्राप्त जुइ धुंकायागु ला खँ हे छु ?

सी धुंकूगु मी (इन्धन सिं, हेंवा आदि छ्वइगु वस्तु) तये यंका वं छ्वयेका काइ मखु । तर अथे धका संसारे मि हे मंत धयागु जुइ मखु । सुयात मि माल निगू अरणि ल्वाका मि पिकाइ । तःसकं मि छ्वयेकेथें बुद्ध थःगु तेजं लोक च्याका बिज्यात । अले गथे व मि सित ख्वाउँल, वथें भगवानं निर्वाण प्राप्त याना बिज्यात । तर मि सी धुंकूसां सुयां मि माल कि अरणिया बसं मि पिकाइथें भगवानया शरीर भष्मरूपी रत्नया

१. अंगुत्तरनिकाय (एकक निपात)

पूजा याना वसपोलं कना बिज्याःगु ज्ञान रत्नया अनुकूल आचरण याना स्वंगू सम्पत्ति नं प्राप्त याइ । उकिं बुद्धया परिनिर्वाणं लिपा वसपोलप्रति याःगु पूजा फल अचूक जुइ ।^१

पाली वाङ्मयया सम्पूर्णं सारं धाइ, बुद्ध-धर्म अजागु शरण व्यवस्था मद्दु, गुकिं वयागु व्यक्तित्वया मूल्य हे तना वनी । बुद्धं थःगु पूजा यायेवं वा शरणे वयेवं मुक्ति बीगुया जिम्मा कया बिज्याःगु खने मद्दु । थुकिं सीदत, बुद्ध-पूजा बुद्धया महत्ता किचलं थःत दायेका थः भिं जुइत खः । उकिं श्व मंगलया अर्थ नं श्व हे दृष्टि खंकेमाः । बरु श्व मंगलया तात्पर्यं बुद्ध-पूजा हे जक मखु, न्ह्याम्हं पूज्य व्यक्तिया पूजा यायेगु खः । पूजा स्तर अनुसारं स्तरया व्यक्ति कथं याये सयेकेगु लौकिक ज्ञानं नं जीवने भिं जुइ, मंगल जुइ । पूजां वा सम्मानं मनूया विनम्रता क्यनी । विनम्रतां अहंभाव मदया वनी । अले उकिं थकया बी, क्वछ्वया बी मखु । उकिं सम्माननीयपितं सम्मान यायेगु मंगल खः । श्व थःथःगु जीवने माःसा मलुइ मखु । पूज्यपिनिगु पूजां भीगु इहलोक व परलोक भिनी । उदाहरणार्थं छपु बाखँ ब्वना दिसँ -

भगवान बुद्ध मगधया लैं भिक्षा विज्याना च्वन । मगध सम्राट विम्बिसारया माली सुमन माली नं स्वाँ ज्वना लाय्कू पाखे वना च्वंगु । उखुनु भगवान बुद्ध कपिलवस्तुली थें थःगु खुगू रश्मि फैले याना बिज्यात । श्व खना सुमन मालीया श्रद्धा वन । बुद्धया सम्मान यायेत पूजाय् वया मन न्ह्यचिल । तर छुँ थःके दुसा स्वाँ हे जक दु । वया मती वन श्व हे स्वानं बुद्धया पूजा याये । हानं वया मती वन, 'अले जिं जुजुयात छु बी यंके ले ?' वया मन ग्यात । जुजुं तमं ची फु, पाले फु, देशं पितिने फु जुजुया तं हे मखा ? व पलख सुंक च्वन । वया नुगले भ्रभ्रं श्रद्धा दना वल । अले च्यूसा थच्यु, पाःसा थपा, देशं पित्युंसा थपित्युं धका मती तया बुद्धयात स्वाँ छाल ।

बुद्धयात स्वाँ छाये धुंका व छें वन । थः जहानयात खँ कन । वया कलातं धाल, 'जुजु तंम्बःसा छु याये ?'

'यःगु या, जिं पूजा याये धुन । जुजुयात स्वाँ बियां जित गुलि हे वः ? व सिबे पूज्यमहसित जिं पूजा यानाया फल छुं कम जुइ ला ? जुजुं आः जित च्यूसा थच्यु, पाःसा थपा, देशं पित्युँसा थपित्युँ ।'

भातमहसिगु खँ न्यना कलाःमह साब ग्यात । वया दोषं थःत नं छुं याइ धका व भं हे ग्यात । उकिं वं सम्राट विम्बिसारया थाय् वना विन्ति यात, 'महाराज, जिमि छें च्वंमं थौं स्वाँ महगुया दोष जित नं बी मत्य ।'

विम्बिसारं न्यन, 'वं जित हयेगु स्वाँ छु यात ?'

'महाराज, लें हे बुद्धयात पूजा यात । उकिं ची माःसां, पाले माःसां, देशं पितिने माःसां यःगु याना दिसँ । जिं जिमिगु सम्बन्ध चफुना वये धुन, जित छुं दण्ड बिया दी मत्य ।'

विम्बिसारया मती वन, 'गुजाम्हे थ्व अन्धवाल !' तर अय् नं म्हुतुं धाल, 'आसे वयात ला !' मिसा ग्यात । व छें वल । भगवान बुद्ध नं भिक्षाया निंतिं नगर चाहिले धुंका विम्बिसारया लाय्कुली थ्यंकः बिज्यात । भगवान बुद्ध स्वानं सुशोभित जुया च्वंगु खना जुजु विम्बिसार साब लय्ताल । अले भिक्षा दान बी धुंका बुद्ध जेतवने लिहाँ बिज्यायेवं सुमन मालीयात सःतिके छवल । व वल ।

सम्राट विम्बिसारं तमं न्यन, 'छुं जित हयागु स्वाँ बुद्धयात छाय् पूजा याना ?'

'महाराज, जिं श्रद्धा वन, पूजा याना खः । आः जित चीसा चिना दिसँ, पालेसा पाला दिसँ, देशं पितिनेसा पितिना दिसँ । जिं दण्ड ब्यूगु फये माःसा फये धका मती तथा हे पूजा यानागु खः ।'- सुमन मालीं लिसः बिल ।

वयागु साहस व श्रद्धा खना सम्राट विम्बिसार लय्ताल ।

सल, किसि, गाँ आदि फुक्क च्याता च्याता बिल । व छकोलं तःमि जुल । थुखे वया परलोक भिना ब्यूगु लाभ ला अलग हे दनि ।

श्व बाखनं स्पष्ट जुल, पूज्यपिन्त पूजा यायेगुलिं थःत लाभ जुइ, उकीया प्रशंसा पण्डितपिसं याइ । अले पण्डितपिसं हे प्रशंसा यासेलि मूर्ख्या निन्दाया छु मूल्य ? व्यावहारिक कुशलता सम्माननीय व्यक्तिया उचित सम्मान याये मसयेकं प्राप्त जुइ मखु । थुकिं हे सी दत, श्व मंगलया उपदेश भ्नीत गुलि मदयेकं मगाः, गुलि थुकिं भ्नीगु आवश्यकता पूर्ति याना बी ? उकिं श्व मंगलया वास्तविकता नाप लायेगु व खंकेगु लाखबार जाःगु घः नाप लाइगु व खनीगु सिबे श्रेष्ठ खः ।

पतिरूप देस वासो च योग्यगु देशे वा थासे च्वनेगु ।

योग्यया तात्पर्यं ल्वःगु खःसां थन थुलिं हे पूर्णं मज्जु कारणे दृष्टि व प्रयोगाभ्यास कथं न्ह्यागुं ल्वःथे छिये अःपुथे च्वंच्वनी यः । भिंपित भिंज्या याये अःपुइ, मभिंयात मभिंज्या याये अःपुइ । अले इमिगु थःथःगु दृष्टीं थःथःगु ज्यात थःत ल्वया च्वनी । उकिं थन योग्यया अर्थे धमंयात ल्वःगु व भिं ज्या यायेत ल्वःगु धयागु नं स्वाका छ्वयेमाः । गथे संगतं मनूयात भिं मभिं यायेगुली अप्वः तिबः ब्यू, वथे हे थासं नं ब्यू । मनूयाके सामाजिक प्राणी जूगुया गुगु गुण दु, व हे गुणं मनुयात भिं थासे च्वना भिं जुइ सयेका बी, मभिं थासे च्वना मभिं जुइ सयेका बी । गुगु भाषा ल्हायेगु थासे मनू ब्वलन वं थःगु मनोभाव व्यक्त यायेत वहे भाषा वः काइ, वथे हे गुगु संस्कारे मनू ब्वलन, वहे संस्कारं वयात ज्वना तइ । उकिं भिंगु बालागु थासे निवास यायेगुलिं मनूयाके भिंगु व बालागु विचाः दया च्वनी । गबले विचाः भिनी, ज्या खँ नं भिना वयेत लँपु चाली ।

चा-फय् निभाः लः अनुसारं स्वाँ-सिमा जुइ । थव हे तथ्य मनुष्यया जीवने नं दु । पूर्व संस्कार मनूया जीवने दु, गथे स्वाँ सिमाया पुसा खः, तर उकीयात थकायेत बालाकेत वातावरण मदेकं मगाः । मनूयाके भिं मभिंया गुगु प्रतिशत रूपं स्वभाव दया च्वनी, व भ्रभ्रं अप्वः जुया वनीगु अथवा पाः जुया वनीगुली थासं बासं अप्वः भति प्रभाव तः । गुम्ह व्यक्तियाके सच्छिब्बे ग्वीब्व भिं दु, भिब्व जक मभिं दु, यदि व नं बांमलागु मभिंगु थासे लायेवं भिब्व मभिं अप्वः जुया ववं अले ग्वीब्व भिं पाः जुया ववं भिब्व भिं जुया वने फु, ग्वीब्व मभिं जुया वने फु ।

अथे हे भिंया नं खँ खः । अले वं थःमहं यानागु पापयात कुशल कर्म तोपुया सुपाचं पिहाँवःमह तिमिलाथें श्व लोके थःगु जः बी ।^१

सुं मनु न्ह्याक्व हे दुष्ट थ जु, वयागु व दुष्टता बुलुं बुलुं हे बृद्धि जुया वःगु खः । स्वच्छ फ्यु मदुथाय् छुं साःगु हे फल तया ति, व विस्तार विस्तारं हे स्यना वनी । सुं मनु न्ह्याक्व हे भिं थ जु, व नं वयागु बुलुं बुलुं बृद्धि जुया वःगु भिं खः । छमा स्वाँमाय् स्वाँ व्ह्येत न्हापां मुखू जुइ, अभ् व मुखू नं न्हापां चुलि जुइ । गबलें गबलें सुं मनु तःधंगु शक्ति ज्वना छकोलं पिहाँ व्थें च्वनी तर व नं अथे हे विस्तार विस्तारं विकास जुया वया च्वंगु हे जुइ । छमा तःमागु सिमा दु, व पां धराधर पापां कोदली । व सिमा यद्यपि दकसिवे लिपाया छथु पां कःगुलिं कोदःगु खः, तर अयनं उकीया फल पां छथु छथु पाःगु प्रहारया हे खः । सुं मनुखं थौं आत्महत्या याःसा वयागु व आत्महत्या याःगु बल थौं हे वं मुंकूगु जुइ मखु, वं न्हापां निसें मुंका तःगु जुइ । मनूया जीवने भिं मभिं योग्य अयोग्य थाय्या प्रभाव नं अथे हे मचायेक मचायेक लाना च्वनी ।

पाली बाइमये छपु बाखँ दु ।

बाखँया खँ बुद्धकालीन समयया सिबे न्हापायागु रूपे वयाच्वंगु खः । छगू जनपद दु । अन न्ह्यामहं एने त्यल कि 'नमोबुद्धाय' धया एनीगु । अन हे जनपदे छम्ह ताहाः प्याखं ल्हुइका उखें थुखें चाःचाः जक हिला नया जुइम्ह मनु बाय् च्वनेत थयंकः वन । सकसियां एने त्येवं 'नमोबुद्धाय' धया एनीगु न्यना वया न्हिले हे मास्ति वः । व मनु अन हे छुं दिं च्वन । उखें थुखें ताहाः प्याखँ ल्हुइका क्यना जीविका यानाच्वन । बहनी बहनी सकसियां नमोबुद्धाय धया एनीगुलिं वया नं इमित हिस्पायेथें गिजे यायेथें याना एने त्यल कि नमोबुद्धाय धया एनीगु । व गामे च्वंतले वया नं अथे हे धायेगु यायां वया अथे धायेगु चाला हे जुल खनि । दिं वनावं च्वन । वयागु चाला चाला हे जुल ।

छन्हु वया प्याखं ल्हुइकेम्ह ताहाःसित । अले ताहाः मामां उखें थुखें जुया च्वन । छथाय् वं छम्ह नागराजायात खन । वं वयात साधारण ताहाः भाःपाः मंत्र पुया लायेत स्वल । नागया तं पिहाँ वल । वयात

न्यायेत फना क्या लीहल । व ग्याना विसि वन । नागं लिनावं यंकल । नागं लीहः लिसे मिखां हे छुं मस्वःसे व व्वां वन । व्वां ववं व छथाय् छगः ल्वहँते थस्सः पायेक जू वन । व गोतुलेवं वया चाला कथं वं थःगु भयातुरे नमोबुद्धाय धाल । आश्चर्यया खँ खः, वयागु म्हुतुं नमोबुद्धाय धयागु शब्द पिहाँ वःगु तायेवं नाग अनसं दित । व मनू ग्याना हानं विस्युं वनेत स्वल । नागं हे वयात धाल, 'अय् पुरुष, छ ग्याये मत्य । आः जिं छंत छुं याये मखु । जिं छ बुद्ध भक्तिम्ह मनू धका मस्य । नत्र जिं छाय् लिना ह्ये खइ ।' थुलि धया व मनूया लिक्क नाग वन । हानं धाल, 'छं छाय् कर्पिन्त प्याखं ल्हुइका नया जुया ?'

'जि मेगु छुं ज्या मसः, ध्यवा नं मदु ।'

'कर्पिन्त प्याखं ल्हुइका थःमहं नयेगु याये मत्य । थःगु ल्हाः च्वला न ।' इत्यादि उपदेश बिया वयात थःथाय् व्वना हल, अले लुँया पलेस्वाँ नं बिल । वं अबलेनिसें कर्पिन्त प्याखं ल्हुइका मनल ।

बाखँया सारांश थ्व हे खः, व मनूया भिंगु थाय्या बासं च्वंगु बखते छगू चालां वयात प्रभावित यात, अले व हे छगू चाला नं भिं जुया वयागु जीवने भिं जुल, मंगल जुल । धापूया तात्पर्य न्ह्याम्हं मभिं भिका हे काये फइ धयागु मखु । गुलिं मनूत गुपिं संस्कारगत व दृष्टिकोणया कारणं थुलि जिना च्वने धुंकी इमित भिंगु मभिंगु वातावरणं कम हे जक प्रभावित याइ । नीममाँ न्ह्याक्व हे चाया रस काः तर व भ्क भ्क हे खाइया वनी । वथें फसिमाँ रस काः लिसे व चाकुया वनी । धापूया तात्पर्य खः अप्वः याना मनू वातावरणं हे भिं वा मभिं याइ । उकिं थःत भिं पाखे न्ह्यचचीकीगु देशे च्वनेगु मनूया नितिं मंगल-प्रद निवास खः । अले व्यावहारिक दृष्टिं खँ, बदमाशं दुःख मब्यगु थासे बास यायेगुलिं नीवने मंगल याइ धयागु खँ ला स्पष्ट हे जू ।

५.

न्यागूगु मङ्गल

पुब्बे च कत पुञ्जता पूर्व जन्मया संचित पुण्य दइगु

बुद्धं गनं ईश्वरयात माने मयाः,^१ आत्मायात माने मयाः,^२ जातिभेदयात माने मयाः,^३ अन हे कर्मयात माने याना बिज्यात ।^४ बुद्धया कर्मवाद मनूयात प्रयत्नया उपेक्षापाखे साला यंकीगु मखु, केवल न्ह्यागुं प्रयत्नद्वारा सफल हे जुइ धयागु निश्चितताय् विरोध मात्र खः । कारण गुम्हं गुम्हं प्राणिया गुलि गुलि संगतं नं गुलि गुलि प्रयत्न नं जीवने सुख-शान्ति मदया चवनी, उकीया कारण पूर्व जन्मया पुण्य मदुगु जुइ फु । जुइ फु, जक धायेगु छायाःसा बुद्धं कर्मया विषये गुपिके पूरा ज्ञान मदु इमिसं कर्मयात थुगु जन्मया सुख दुःखया हेतु मेगु जन्मयात कुबीकेगुली निशेध याना बिज्यागु दु । प्रयत्न व ज्या सिद्ध जुइगु अवस्थाया पूरा ज्ञां मदयेकं कर्मदोष माने यायेगु गथे मज्य, वथे हे संस्कारयात पूरा माने मयायेगु नं मज्य । पापया वा पूर्व संस्कारया भोग याये मखु धका पर्वतया कुपी, समुद्रे दथुइ वा आकाशे च्वं च्वंसां मुक्त जुइ मखु ।^५ स्वयं बुद्धं व मौद्गल्यायनथे जापिं श्रावकपिं हे कर्मया भोगं मुक्त मज् । उकिं पूर्व जन्मया भिंगु संस्कार वा संचित पुण्य दइगु मंगल खः ।

१. पाथिकसुत्त (दी. नि.),

२. महानिदानसत्त (दी. नि.),

३. जातिभेद प्राकृतिक मखु - वासेट्ठर सुत्त (सुत्तनिपात),

ब्राम्हण ब्राम्हया म्हुतुं सृष्टि जगु मखु - अस्सलायन सुत्त (म. नि.),

ब्राम्हणपित कर्तव्यास्तव्य निश्चित यायेगु अधिकार मदु - एसुकारि सुत्त

जातिभेद आर्थिक नैतिक दृष्टिं निरर्थक - माधुरिय सुत्त (म. नि.)

ब्राम्हण सिवे ला क्षत्रिय हे श्रेष्ठ - अम्बट्ठ सुत्त (दी. नि.)

४. दसधम्मसुत्त

५. धम्मपद (१२७)

बुद्धया थव मंगल निर्देशे भिं यायेगु प्रेरणा अन्तरभूत जुयाचवंगु दु ।
पूर्व जन्मया पुण्य दइगु मंगल खःसा मदइगु अमंगल खः ।

अले व अमंगल मंगल याये फइ मखुत । बरु उकीयात सह याना
मेगु जन्म मंगलया नितिं आः भिं ज्या यायेगु क्षमता मनूयाके दु । बुद्धया
उपदेश इहलोक व परलोक निगुलिं भिंकेगु खः । पूर्व जन्मया संचित
पुण्यं मंगल जूपिं बुद्धकालीन समयया आपालं भिक्षु भिक्षुणी उपासक
उपासिकापिं मध्ये छगु उदाहरण थन बी-

मगध^१ राज्ये नालन्दाया लिक्क लिक्क नालक व कोलित धयागु
निगू गां दु । व निगू गामे निगू सम्पन्न ब्राम्हण कुलं उपतिश्य व
कोलितया जन्म जुल अले निम्हं साव हे मिले जूपिं पासापिं जुल । छन्हु
निम्हं प्याखं स्वः वरु । संसारया पहः थथे हे धयाथें इमित प्याखनं
धाल । हानं इमि मती वन, सच्चिदं ति लिपा थुपिं प्याखं स्वः वःपिं मध्ये
छम्ह हे ल्यनी मखु । इमित संवेग उत्पत्ति जुल । अले निम्हं नामी
धर्मप्रचारक संजययाथाय् वना परिव्राजक जुल । अन आपालं ज्ञान
दयेकल । तर इमिगु मन लुमदं ।

छन्हु उपतिश्यं राजगृह्या ले^० भिक्षा फ्वना च्वंम्ह शान्त मूर्तिं
भिक्षु छम्ह खन । उपतिश्य वयागु हे ल्यूल्यू ववं भिक्षान्न ग्रहण याना
निर्जन जंगले वंम्ह भिक्षु नाप जंगले थयंक वन । अन वं न्यन, 'छपिनि
गुरु सु ? वसपोलया सिद्धान्त छु खः ?'

उम्ह अश्वजित भिक्षुं लिसः बिल, 'जिमि गुरु गौतम बुद्ध खः ।
वसपोलं धया बिज्याइ, गुगु वस्तु हेतुद्वारा उत्पत्ति जुइ, व निरोध जुइ
फु, निरोध जुइगु लँपु नं थन हे दु ।'

थुलि न्यने मात्र वयागु मने संतोषं जाल । अले थः पासा कोलित
नापं ब्वना भगवान बुद्धयाथाय् वन । भगवान बुद्धं तापाकनिसें हे इपिं
निम्हसितं क्यना भिक्षुपितं धया बिज्यात-

भिक्षुपिं, कोलित व उपतिश्य वया च्वन । थुपिं जिम्ह अग्रश्रावक
जुइ ।'

इपिं वना भगवान बुद्धयात वन्दना याना धाल - 'भन्ते जिमित
उपसम्पदा बिया बिज्याहँ ।'

भगवान बुद्धं धया विज्यात, 'भिक्षुपिं, वा धर्म सु-आख्यात खः ।
बांलाक दुःखया क्षयया नितिं ब्रम्हचर्यं पालन या ।'

श्व हे निम्हसिगुं उपसम्पदा जुल । श्वसपोलपिं अले अग्रभावाक
सारिपुत्र व मौद्गल्यायन नामं प्रसिद्ध जुल । थुकथं शीघ्रं बोध व शीघ्र
कार्यं सम्पन्नताय ल्युने वसपोलपिनिगु पूर्व जन्मया हेतु दु ।

६.

खुगूगु मङ्गल

अत्त सम्मा पणिधि च

थःगु मन व शरीरयात बांलाक वशे तयेगु

मनुखं दकसिबे न्हापां थःतनिं भिंगु ले^१ तयेमाः ।^१ छायाःसा थःत अनुशासन यायेगु बा थःत थमं बांलाक वशे तयेगु साब हे थाकु ।^२ मनूया सुख दुःख ईश्वरया सुवा व सराः मखु, छायाःसा मनूया थःम्ह नाथ थः हे खः ।^३ थःम्हं यानागु पापं थःत हे पीडा बी ।^४ पवित्र व अपवित्र सुनानं सुयातं याना जुइ मखु, व थःथगु कर्तव्यया लेपुं हे जुइ ।^५ उकिं मनुखं थःगु मन व शरीरयात बांलाक वशे तयेमाः ।

मनु थः छम्ह मभिनेगुया तात्पर्य मेपिन्त नं आपालं मभिं जुइगु खः । अझ ले^६ कयनीम्ह हे दुना चवन कि ला धाये हे म्वाल । उकिं कर्पिन्त अनुशासन याये न्हयः थःनिं सम्यक् प्रकारं अनुशासित जुइमाः । बुद्धकालीन समये छम्ह ख्यातिप्राप्तम्ह धर्मप्रचारक दु । वया हे विषये बुद्धं धया बिज्यात-‘भिक्षुपिं, जिं उलि आपालं जनयात अहित याना चवंम्ह, आपालं जनयात दुःखया ले^७ यंका चवंम्ह, आपालं जनयात अनर्थ याना चवंम्ह मेम्ह सुं मखना गथे कि थ्व मूर्खम्ह मक्खली गोसालं याना चवन । भिक्षुपिं, गथे नदीया मुहाने जाल व्हाला तःसा व आपालं न्यातये अहितया नितिं जुइ, क्लेशया नितिं जुइ, कष्टया नितिं जुइ, मूर्खम्ह मनु मक्खली गोसालयात मनरूपी जाल धका मती तयेमाः, गुम्ह आपालं मनूतये अहितया नितिं, दुःखया नितिं, क्लेशया नितिं, कष्टयां नितिं खः ।^८ थ्व खँ सी दत्त, दृष्टिगतकथं भिंया परिभाषा जुइ, अले छम्ह मभिं हे आपाःसिया नितिं हानिकारक खः ।

१. धम्मपद (१५८),

२. धम्मपद (१५९),

३. धम्मपद (१६०),

४. धम्मपद (१६१),

५. धम्मपद (१६५),

६. अंगुत्तर निकाय (एककनिपात)

मनुखं गुगु ज्यां थः व परया भिं जुइ, कष्ट व पीडा जुइ मखु, लोकया निन्दा फये माली मखु, थःगु विवेकं न्वाइ मखु, अजागु ज्या खँया लेँ थःत सदां यंकेगु थःत थमं बांलाक वशे तयेमाः । ज्ञानया (विद्याया) विशालता नुगले दयेवं वा खँ ल्हायेवं मनु भिंम्ह जुइ मखु । आपालं खँ ल्हाये जक सयेवं तुं सुं पण्डित जुइ मखु, अपितु सुयागु व्यवहार परोपकारी जुया सुया सुं वैरी दइ मखु, (अले विचरणाया समये निन्दाया वा हानिया थःत छुं) भय दइ मखु वयात हे पण्डित धाइ ।^१ गुम्हसिनं धयाथें थःम्हं आचरण याइ वयात हे धर्मधर धाइ ।^२ गुम्हसिनं थःम्हं कुस्वभावया हा नापं ल्यें थना वां छ्वये धुंकल वयात हे सःस्यूम्ह भिंम्ह धका धाइ । भिं जुइगु मार्गमध्ये आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग श्रेष्ठ ।^३ मनयात शरीरयात भिंगु लेँ छ्वयेमाः । कारण भिंगुली वना च्वंगु मनं थःत गुलि उपकार याइगु खः, उलि उपकार माँ-बौ व थःथितिपिसं नं याइ मखु ।^४ मनूया शारीरिक स्वस्थता व मानसिक स्वस्थतां मनूया जीवने सुख-शान्ति दया चवनी, उकिं मनुखं स्वतः थ्व लेँ थःवनेगु हे धात्थेंगु मंगल खः । सुनां थःत खुइगु लेँ छ्वत, वयागु जीवनं जेले च्वं वने माली, अले व अमंगलया तुलना प्यंगु घः नाप लाइगु अमंगल सिब्रे सच्छि दुगं अप्वः अमंगल मजूला ? सुनानं थःत सत्मार्गं तया जीवने धन व यश कमे यायेत छुं प्रकारया साइत म्वाः । जीवने थःत न्हापां उचितगु थासे तयेगु मेपिन्त उपदेश बीगु स्वया श्रेष्ठ खः ।^५ छायाःसा शत्रुं शत्रुयात वैरीं वैरीयात गुलि हानि याइ व सिब्रे अप्वः मखुगु लेँ वना च्वंगु थःगु चित्तं थःत हानि याइ ।^६ उदाहरणार्थ छपु बाखं जातकयागु दु ।

वाराणसी ब्रम्हदत्त जुजुं राज्य याना च्वन । बोधिसत्व छगू ब्राम्हण कूले जन्म जुल । वयात नां छुत, अट्ठसेन कुमार । तक्षशिलायं वं फुक्क शिल्प आदि सयेका लिपा काम भोगया दोष खंका प्रब्रजित जुया हिमालय प्रदेशे वास याना च्वन । गुलिखे दँ लिपा चि नयेया नितिं शहरे वल । भिक्षाटन यायां राजाङ्गने थ्यना च्वन । जुजु व खना प्रसन्न

-
१. धम्मपद (२५८), २. धम्मपद (२५९), ३. धम्मपद (२७३),
 ४. धम्मपद (४३), ५. धम्मपद (१५८), ६. धम्मपद (४२),
 ७. अट्ठसेनजातक (४०३)

जुल, जुजु न्हिं निको स्वको वयाथाय् वनीगु । छन्हु वयागु धर्म कथां प्रसन्न जुया धाल, 'राज्यं निसें कया छु तक यः धया बिज्याहँ ।'

बोधिसत्त्व सुक चवना चवन, गवेत तक जुजु ब्रम्हदत्त छुं धाइ ला धका सुक चवन । तर छुं मधाः । जुजुया मती वन, मेमेपिसं जित श्व व्यु व व्यु धका फ्वनी, तर श्व अट्ठसेनं छुं मफ्वं । छन्हु जुजुं कारण सीकेत धाल, 'हे अट्ठसेन, गुपिं फ्वगितयेत जिं म्हमस्य्, इमिसं नं जिके वया अनेतनेगु फ्वनी, तर छं छुं हे मफ्वं । थुकिया कारण छु खः ?

बोधिसत्त्वं धान, 'फ्वनीपिं वीम्हसिया यइ मखु, फ्वना मबिल कि बीपिं फ्वनीम्हसिया मयया वनी, उकिं जिं छुं मफ्वना ।'

जुजुं हानं तर्क याना धाल, 'गुम्ह भिक्षाजीवि जुया उचित समये फ्वनी मखु, वं मेपिनिगु पुण्ययात नष्ट याइ । व स्वयं नं सुखं जीवित जुइ फइ मखु । गुम्ह भिक्षाजीविं इले व्यले फ्वनी वं मेपिन्त पुण्य लाभ याकी हानं थःनं सुखं जीवित जुया चवनी । ज्ञां दुपिसं सुनानं छुं फ्वन धका तं पिकाइ मखु । अप्रिय भाव मने हइ मखु । ब्रम्हचारी, छ जि यः । उकिं छंत छु यः फ्वं ।'

थुकथं राज्यनिसें कया धाःगु तक बी धाल नं छुं मफ्वं । वं धाल, 'फ्वनेगु गृहस्थपिनि नितिं ठीक जू, प्रब्रजितपिनि नितिं मजू । प्रब्रजितपिनिगु जीवन मेगु हे, गृहस्थपिनिगु जीवन मेगु हे । इमिगु आवश्यकता मेगु हे, प्रब्रजितपिनिगु आवश्यकता मेगु हे । भिक्षुपिसं मालीबले मौन जुया चवनी, पण्डितपिसं वयागु आवश्यकता थुइका बी ।'

थथे धायेवं जुजुं वयात यक्व गां व बुँ आदि बी धका धाल । बोधिसत्त्वं धाल, 'महाराज, जिथें जाम्ह साधारण प्रब्रजित व्यक्तियात थुकीया आवश्यकता मदु ।'

हानं जुजुं गुलि छु छु तर्क वयागु मन विचलित यायेत स्वल, तर थःत थम्हं बांलाक संयमित याना तःगुलिं वयात थःगु थासं विचलित मयात । उकिं न्हापा थःतनिं उचित लँपुइ तयेमाः अले जक मेपिन्त उपदेश बीमाः, थथे यायेवं पण्डितयात बलुका बी फइ मखु । उकिं थःगु मंगल व परया मंगलया नितिं मनुखं भिले पलाः छीमा अथवा थःगु मन व शरीरयात बांलाक वशे तयेगु हे धात्थेगु संयम खः, गुगु मनोविज्ञानया कसौटी चवला स्वयेबले शतप्रतिशत सत्य सिद्ध जुइ । ❀

७.

न्हैगूगु मङ्गल

बाहुसच्चञ्च

बहुश्रुत दुम्ह जुइगु

विना ज्ञानं उन्नतिया लेंपु खनी मखु । गुलि गुलि विभिन्न ज्ञानया बहुश्रुत दइ, उलि उलि वया जीवन हने अःपुइ, प्यम्ह मनूया न्ह्योने वयागु सम्मान जुइ । न्ह्यागुं ज्याया ल्यूने ज्ञानया लिधंसा माः, नत्र व ज्या बांलाक सुसम्पन्न जुइ हे मखु । थौं झीगु संसार विशाल जुइ धुकल । उकिं वयात बहुश्रुत नं मदयेकं मगाःगु जुइ धुकल । बहुश्रुत ज्ञानं अनेक समये आपालं झीत ज्या बी । उदाहरणार्थ जातकया बाखें^१ छपु कया दिसैं ।

वाराणसी ब्रम्हदत्त जुजुं राज्य याना च्वन । वया पटरानीया पाखें छम्ह काय् बुल । वयात नां छुत, महिसास । महिसास न्यासि जुया म्हिते जक सल, रानीया पाखें हानं मेम्ह छम्ह राजकुमार बुल । वयात नां छुत, चन्द्रकुमार । तर चन्द्रकुमारया जन्मं छुं दिं लिपा महारानीया परलोक जुल ।

जुजुं मेम्ह रानी विवाह याना हल । व जुजुया साब हे यः । छुं समय लिपा व रानीया नं छम्ह राजकुमार बुल । वयात नां छुत, सूर्यकुमार । सूर्यकुमार बूबले जुजु साब हे लय्ताल वं थः लय्लय्तागु समये हे धाल, 'महारानी, छं जिगु मन साब हे प्रसन्न यानां बिल । जिं छंत छगू वरदान बी । यःगु फ्वना का ।' रानी धाल, 'देव, आः थयें जित छु मागुः मदिनि । माल कि लिपा फ्वने ।'

१. देवधम्म जातक (६)

राजकुमारपिं ल्याय्महचा ल्याय्महचा जुल अले रानीं धाल, महाराज, छिं जित सूर्यकुमार बूबले छग् वर बिया दीगु दु, व वर आ: जिं फ्वना च्वना । जिम्ह काय्यात राज्याभिषेक बिया दिसँ ।'

जुजुं धाल, 'बांलाक च्याना च्वंगु मतथें थीपिं जि त:धीपिं निम्ह निम्ह काय्पिं दु, इमित तोता छं काय्यात जिं राज्याभिषेक बी मफु ।'

तर रानी माने मजू । वं वरदान बिया त:गु ब्यु धका बारबार व हे व हे खँ जक बिन्ति यात । लिपा जुजुया मती वन, थ्व मिसां आखिर वं धा:गु मबिल कि जि काय्पित नं छु याइ छु याइ । थथे धन्दा कया छन्हु काय्पित स:ता धाल, 'तात ! जिं छिमि चीधिम्ह किजा बूबले छग् वरदान बियागु दु । आ: वया मामं वयात राज्य फ्वना च्वन । जि छिमित तोता वयात राज्याभिषेक बी मास्ते मव: । तर मबीवं छिमित छु याइ छु याइ । उकिं छिपिं आ: जंगले हूँ । जि मंत कि छिपिं थन वया थ:गु कुल मा:कथं रक्षा या: वा ।'

जुजुया खँ न्यना राजकुमारपिं निम्ह जंगले वनेत तयार जुल । सूर्यकुमारं थ्व खँ सिल । जि नं जिमि दाजुपिं नापं वने धका लिगंक लिगंक दाजुपिं नापं जंगल वन । जुजुं स्वम्हसितं ख्वख्वं बिदा बिल ।

इपिं स्वम्हं छग् जंगले वना च्वन । दकसिबे त:धीम्ह राजकुमार छमा सिमा क्वे च्वन । अले सूर्यकुमारयात धाल, 'सूर्य, वना पुखुली मोल्हु, ल: त्वं । जित नं ल: त्वनेत पलेस्वाँ हले ल: हति ।' व पुखुली धा:सा छम्ह राक्षस दु । वयात व पुखू छग् कुबेरं बिया त:गु ख: । पुखुली क्वहाँ बइपिं मध्ये देवधर्म स्यूपिं उलि तोता फुकसित ज्वनेगु नयेगु अधिकार बिया त:गु जुया च्वन । सूर्यकुमार नं पुखुली थ्यन । छुं-छां मती मत:से सरासर पुखुली क्वहाँ वन । राक्षसं वयात ज्वना धाल, 'छं देवधर्म धयागु स्यु ला ?'

'स्यु । देवधर्म धयागु चन्द्र-सूर्य ख: ।'

अहँ, छं देवधर्म मस्यु धया राक्षसं लखे साला यंकल । गवेत नं लिहाँ मवया महिसास राजकुमारं हानं चन्द्रकुमारयात छ्वत । राक्षसं वयात नं ज्वना धाल, 'छं देवधर्म स्यु ला ?'

‘स्यू । देवधर्मं धयागु प्यंगू दिशा खः ।’-चन्द्रकुमारं धाल ।

‘अहँ, छं नं देवधर्मं मस्यू’ धया राक्षसं वयात नं ज्वना थः
च्वनेथाय् यंकल ।

थुखे गवेत तकं चन्द्रकुमारं नं लिहां मवसेलि महिसासया मती वन,
छु-छां आपद विपद जुल जुइ ।’ अले थः हे इमिगु पलाः ख्वाँय् स्वस्वं
वल । वना तःगु पलाःख्वाँय् जक दु, लिहाँ वया तःगु मदु । पुखू सिथे
थ्यंबले विचाःयात, थन अवश्यं नं सुं अमनुष्य दु । थथे विचाः याना व
अनसं दना स्वया च्वन । महिसास पुखुली क्वहाँ मवंगुलिं राक्षस जंगले
ज्या याइम्ह मनुया भेष कया वल । हानं वं न्यन, ‘छ साब हे ले’ थाके
जूम्हथें च्वं । साब हे तान्वःथें च्वं । पुखुली क्वहाँ वना ल्हाः तुति स्यू, लः
त्वं आराम या ।’

महिसासया मती शंका दन । वयागु ख्वाः स्वया न्यन, ‘छु छं जिमि
किजापिं निम्ह खं ला ?’

‘खना । जिं इमित कुना तया ।’

‘छाय् ?’

‘थव पुखुली क्वहाँ वःपिं मध्ये देवधर्मं स्यूपिं उलिसित तोता
फुकसित ज्वनेगु अधिकार जित दु ।’

‘छु छं देवधर्मं सीके मास्ते वःला ? का न्यं देवधर्मं छुकीयात धाइ,
धाधां महिसास कुमारं थःगु बहुश्रुतया आधारे, लज्जा व भय दुपिं अले
शुभ-कर्म याइपिं शान्तपितं देवधर्मं दुपिं धाइ धका फुकक खँ कन ।
वयागु खँ न्यना राक्षस लय्ताल । अले वं धाल, ‘हे बहुश्रुतज्ञ, हे पण्डित,
छ खना जि लय्ताल । जिं छम्ह छं किजायात तोता बी । धा छंत गुम्ह
किजा तोता बी ?’

‘अय्सा छं जिमि चीधिम्ह किजायात तोता ब्यु ।’

वयागु खँ न्यना राक्षसं धाल, ‘पण्डित, छं तःधीम्ह किजायात
तोता चीधिम्ह किजायात फ्वन छं थकालिम्हसित आदर मतः । गौरव
मयाः ।’

‘यक्ष, जिं देवधर्मं स्यू अले व अनुसारं ज्या नं याना । श्व हे किजाया कारणं जिपिं जंगले वये माःगु । श्व किजाया निंतिं हे जिमि ब्वायाके जिमि चिरीमाणं राज्याभिषेक फ्वंगु । तर जिमि ब्वां मब्बू । उकिं जिपिं छे पिहाँ वया । श्व नं जिपिं नापं दाजु धका सकसिनं लिगंक लिगंक थन वल । उकिं श्वयात तोता जिपिं निम्ह जक लिहाँ वंसा जिमित छु याइ ? जिमित सुनां विश्वास याइ ? जिमिगु निन्दा गुजा गुजागु कथं जुइ , उकिं निन्दाया भयं जिं चीधीम्ह किजा फ्वनागु खः ।’

महिंसासयागु खँ स्यना राक्षसं निम्हं राजकुमारपित तोता बिल । लिपा अबुम्ह मद्दुगु सिवं स्वम्हं थःगु राज्ये वन । चन्द्रकुमारयात उपराज याना बिल, सूर्यकुमारयात सेनापति यात । इमि जीवन आनन्दं हन । बाखंया सारांश बहुश्रुतज जुइगु मंगलया खँ खः । महिंसासया बहुश्रुतया हे केवल मात्र कारणं इमिगु प्राण बचे जुल । हानं राज्ये लिहाँ वःबले यथार्थ खँ सीका सकसिनं वयात राज्याशन बिल ।

८.

च्यागूगु मङ्गल

सिप्पञ्च

शिल्प विद्या सङ्गु

मनूया जीवन नयेत मखु, अयनं मनू मनसें म्वाइ मखु । नयेत वं परिश्रम यायेमाः । अजागु ज्याय् परिश्रम यायेगु अनेक ज्या यायेगु पह सङ्गु वा जां दङ्गु यात हे अनेक शिल्प सःगु धाइ । गुम्ह छुं ज्या वा लजगाः मसः वया जीवन सुखमय व शान्तिमय जुइ मखु । अले थव धाये हे माल, गुम्ह अनेक लजगाः मसः, गुम्ह कालिगर जुइ मफु, वया जीवन मंगलमय जुइ मखु । न्ह्याथे जागु हे जुइमा शिल्प कला सयेकेगु ज्यू ।^१ शिल्प कलाय् तःधं चीधं धयागु मद्दु । ज्या यायेगु क्वहचं खनेगु प्रवृत्तियात बांलागु प्रवृत्ति धाइ मखु । ज्या याना नयेगु लज्जाया विषय मखु । बरु ज्या छुं मयासे नयेगु लज्जाया विषय खः । ज्याखुं वा अलसी व अनुद्योगी व्यक्तिया उन्नति जुइ मखु, अवन्नति हे जक जुइ ।^२ भिंगु लजगाः याना जीवन हनेगुयात सम्यक् आजीविका धाइ ।^३ लजगाः थुपिं न्यागू याय् मज्यू । शस्त्र मीगु, प्राणी मीगु, ला मीगु, अय्ला मीगु, वीष मीगु । मनूया जातित्व नं वयागु आजीविकाया हे नां खः । सुनां छु ज्या^४ याना नल व ज्या याना नइम्ह धका सीकेत हे जात खः । बुइवं सुयागुं जात बने जुइ मखु । गुम्हसिनं गोरक्षा याना जीवन हनी वयात गोपालक धका सीकि, गुम्हसिनं शिल्पं जीवन हनी वयात शिल्पी धका सीकि, गुम्हसिनं व्यापारं जीवन हनी वयात व्यापारी धका सीकि, गुम्हसिनं सेवा याना जीवन हनी वयात सेवक धका सीकि, गुम्हसिनं खुया जीवन हनी वयात खुं धका सीकि ।^५ उकिं ज्याया महत्ताय् हे मनूया महत्ता खः,

१. सालियजातक (१०७), २. पराभवसुत्त (सुत्तनिपात),

३. महासतिपट्ठान (दी.नि.), ४. अंगुत्तरनियाय (५), ५. वासेट्ठसुत्त (सु.नि.)

ज्याया हीनता हे मनुया हीनता खः । मनुखं आपालं ज्या सयेकेमाः । शिल्प विद्या अनेक सःसा थःगु इच्छा पूर्ति यायेत आपालं छिना चवनी । शिल्प विद्या जीवनया इच्छा पूर्ति यायेगु ज्याभः खः । उदाहरणार्थ जातकया छपु बाख बी ।

मल्ल राष्ट्रे ओक्काक धयाम्ह जुजुं राज्य याना चवन । वया जेष्ठम्ह रानीया नां शीलवती खः । वया पाखें छम्ह काय् दत । वयागु नां कूशकुमार धका छुत । कूशकुमार न्यासि जक वने सल हानं छम्ह राजकुमारया जन्म जुल । वयात नां छुत, जयम्पति । कूशकुमार आपालं ज्ञां दु, अनेक शिल्प सः, तर बांमलाः, जयम्पति साब बांला तर ज्ञां मदु, शिल्प छुं मसः । ओक्काक जुजुं कूशकुमार झिंखुदें दयेवं राज्य लः लहाना बीगु इच्छा यात । उकीया नितिं विवाहया खँ लहात । तर कूशकुमारं थःगु कुरूपताय् सुं बांलाम्ह मिसा वइ मखुगु वःसां पश्चाताप जुडुगु मती तया स्वीकार मयाः । लिपा आपालं हे जिदि यासेलि लुंयाम्ह छम्ह मिसा दयेका बांलाक वसतं इसतं पुंका श्वथें जाम्ह मिसा दुसा विवाह याये नत्र याये मखु धका धाल । कूशकुमारया नितिं अले भमचा माल । मदु राष्ट्रे सागल धयाथाय् छम्ह राजकुमारी स्वर्णप्रतिमाथें बांलाम्ह दुगु जुया चवन । वया नां प्रभावती खः । कूशकुमारया विवाहया खँ प्रभावती लिसे हे जुल । म्ह स्वयेगु ज्या जबले शीलवतीं थः काय् कुरूपगु लुमका धाल, जिमि कुलया छगु परम्परा चले जुया वया चवंगु थिति दु, व माने याना दीसा विवाह याये । जिमि कुले गबले तक भमचाया प्वाथे दइ मखुनि अबले तक वं भातया ख्वाः स्वये खनी मखु । प्रभावतीं श्व खँ स्वीकार यायेवं विवाह जुल । वयात पटरानी याना कूशकुमारयात राज्याधिकार नं बिल । तर प्रभावतीं कूशराजायात कूशराजां प्रभावतीयात न्हिने न्हिने खनीगु मखु । छन्हु कूशकुमारयात प्रभावतीया ख्वाः स्वयेगु साब इच्छा जुल । मांम्हं वयात हत्थिशालाय् मागःया रूपे तया प्रभावतीयात किसित क्यने यंकल । शीलवतीं प्रभावतीयात श्व फलानाम्ह किसि श्व फलानाम्ह किसि धका कयंकयं वना चवंबले कूशराजां मांम्हसिया ल्यूल्यु वना चवंम्ह प्रभावतीयात किसिया खिं कयेका हल । तमं ख्वाः च्याका प्रभावतीं धाल, 'आसे छंत, कूशमहाराजायात कना ल्हाः त्वाःल्हाके मब्बूसा ।'

यथे हे हानं छको सल क्यने यंकूबले सलया खिं कयेका हल । अबले नं अथे हे धाल, 'छ सु ? छं जित मखं पहः याना सल खिं कयेका हल । आसे छंत जुजुयात धया ल्हाः त्वाः ल्हाके मब्बूसा ।' अथे हे प्रभावती थः भात स्वयेगु इच्छा बारबार यायेवं छको किसि म्हे न्हचोने जयम्पतियात तया ल्यूने कूशकुमारयात तया शहर चाःहीका क्यन । जयम्पति थः भात भाःपा प्रभावती लयताल । तर अबले नं कूशराजां वयागु ख्वा स्वया गिजे याना हेस्याना ख्वाः ज्याना क्यन । महारानी न्यन, 'छं थः भात खन ला ?'

'खन । तर व ल्युने च्वंम्ह मागः साब हे हिंसि मद्दु । अजाम्ह मनु छाय् जुजुया ल्यूने तयाहःगु ?' मांम्हं धाल 'जुजु रक्षार्थ व माः ।'

प्रभावतीया मने शंका वन । व मनूखं जित थपाय्सकं थः जहानयातथें व्यवहारयात नं छुं दण्ड मब्बू । न्ह्याबलें जित थवं थथे याइगु । जित भातया ख्वाः नं मक्यं । छु थव हे जकं जुजु मखुला ?' थथे शंका वनेवं छम्ह दासीयात किसिम्हं न्हापां सु क्वहाँ वइ धका चिवा कायेके छ्वत । अले न्हापां कूशराजा हे क्वहाँ वःगु खवर कन ।

छन्हु हानं कूशराजाया प्रभावती स्वयेगु इच्छाय् पुखुली सुचुका प्रभावती ब्वना यंकल । थव फलानागु स्वाँ थव फलानागु स्वाँ, थव फलानाम्ह झंगः धाधां उखे थुखे भुले याना तल । पुखू खनेवं प्रभावतीया मोल्हुइ मास्ते वल । व थः सखीपिं नापं मोल्हु वन । पलेस्वाँ हलं किका च्वंम्ह कूशराजां प्रभावतीया ल्हाः ज्वना व पिच्चयात । आः प्रभावतीं सिल, वया भात व हे कुरुपम्ह मिजं खः । व हे कूशराजा खः । व तुरन्त हे थःगु क्वसः रथे च्वना थः छें वन । वया मती थुजाम्ह भातनाप व्हने सिब्रे कि सिना वने, कि म्वाना जति च्वने माःसा जित गुजा गुजापिं भात दइ धयाथें जुल ।

कूशराजा नं प्रभावती वनेवं बिदा कया पंचआयुध (न्यागू शस्त्र) कोकनद वीणा व द्वःछि कार्षापण^१ ज्वना छेँ पिहाँ वन । सांगल नगरे छखा छें चच्छि च्वना किसि मागःया छें वन । अन च्वना वं वीणा थात, व सः न्यना प्रभावतीं कूशराजा वल धका सीकल । हानं वं

१. ग्रेन सिजःया ध्यवा (१४६)

प्रभावती नाप मलाइगु सीका जुजुया कुम्हायाथाय् वन । अन च्वना चाया थल दयेकल । उकी नं अनेक थःगु कल्पनाया चित्र च्वल । श्व खना जुजु साब प्रसन्न जुल, छ्छि दां नं बिल । तर प्रभावती साब तम्बेकल । अन फुक्क खँ न्यन प्रभावती नाप मलाइगु मती वना पयागु अनेक जुजुयात माःगु सामान दयेकीम्हसिथाय् वना शिष्य जू वन । अन च्वना वँ छपाः पंखा दयेकल । उकी कुसां कुया ग्वाः बत्ता ज्वना दना च्वम्हू प्रभावतीया चित्र व अने तनेगु चित्र च्वल । उकी नं जुजु लय्ताल, तर प्रभावती तम्बेकल । कूशराजा हानं मालीयाथाय् वन । नाना चित्र सहित तया छमाः स्वाँःमा हनं । श्व स्वाँःमाः खना नं जुजु लय्ताल, प्रभावती तम्बेकल । श्व खबर न्यना व अन नं मच्वंसे जुजुया छँ भुतू सुवाःयाथाय् च्वं वन । वं, ला तरकारी साक्क दयेकूगुलिं जुजु लय्ताल । अले कूशराजायात अन तल । अबले प्रभावती धाल, 'हे महाराज, छं न्हिन्हिं म्वाःसां म्वाःसां छाय् कष्ट सिया च्वना ? कूशराज, छ थःगु कुशावती लिहाँ हँ । जित छथें जाम्ह कुरुपम्ह थन च्वना च्वनीगु मयः ।' कूशं लिसः बिल, 'जि थथें वने मखु । जि छंगु वर्षो मुग्ध जुइ धुन । जि छंगु हे नितिं देश तोता वया । जि छंगु नितिं हे मूर्ख जुया पृथ्वीले चाःहिला च्वना हे मृगनयनी, छं जिगु मनयात वँ याना बिल । जित थःगु राष्ट्र सिबें नं छ यः ।' प्रभावती अले जिं तं क्यना नं श्वं प्रेमया भाय् धका ल्हाना च्वन धका खापा तिना दुहाँ वन । वयात कूशराजाप्रति थपाय्सकं घृणा दुगु खः, वं थुगु जा हे वयात मयः ।

छन्हू कूशराजां प्रभावतीया धात्थें जिके गुलि ममता दु धका स्वयेत नयेगु ज्वनावःम्ह आलापं हे गोतुला क्यन । नयेगु छ्यालब्धाल जुल । थलबल उखे थुखे लाः वन । प्रभावतीया मती जम्बूद्वीपया श्रेष्ठ-राजा नं जिगु नितिं दुःख भोग याना च्वन । सुकुमार जुया थलबल झ्यातुया ज्वने मफुत । उकिं गोतुल, छुं ला मजू ला धका खापा खना स्वल । हानं ख्वाः खनेवं बोबिया धाल, 'हे महाराज, गुम्हसिनं मयःम्हसित येका च्वन, उम्हसिया हानि हे जक जुइ । हे राजा, छं थः कुरुप जुया मयःम्ह मिसायात छाय् येकाः वया च्वना ?' कूशराजां धाल 'हे मृदूलक्षणे, निश्चय नं छंगु हृदय ल्वहँथें छाः, अले ला जि थन थयंक वया नं आनन्द अनुभव याये मखंगु । हे राजपुत्री, गबले छँ जित मिखा फुसि बेकोयेका

स्वइ अबले जि मद् राजाया भुतूसुवाः खः । गबले छं जित लय्ता पहलं स्वइ अबले जि भुतूसुवाः मखु, कूशराजा खः । थये बोबिया नं प्रेमं खँ लहाना च्वंगुलिं मखुगु खँ लहाना बिसिक छ्वये धका हानं धाल, 'यदि ज्योतिषपिसं धाःगु खँ खःसा छं जिम्ह भात मखु, चाहे जित न्हेकु कुच्चा कुच्चा याना थ छ्व ।' कूशं धाल, 'भद्रे, जिं नं थः राष्ट्रया ज्योतिषीयाके न्यनागु दु, 'जि बाहेक छं सुं भात मद् ।' प्रभावती हानं खँ लहाये मफया खापा तिना दुहाँ वन ।

दिं वनावं च्वन । प्रभावती कूशराजा तोता वःगुलिं न्हेगू देशं न्हेम्ह हे जुजुपिं वया वयात फ्वं वल । मद्दराजायात न्हेथासं थः म्हचाय् ल्हाः वःगुलिं साब हे फसाद जुल । न्हयाम्ह छम्हसित थः म्हचाय् ब्यूसां खुगू देश थः शत्रु जुइगु । सुयातं मबी धाःसा इपिं युद्ध यायेत तयार जुया च्वन । अले प्रभावती थः माँयाथाय् वना छ्वः वन । अन्ते मन्त्रीपिं व जुजु च्वना न्हेम्हसित न्हेक् थला बीगु निर्णय यात । अन जुजुं वना धाल, देवी, आः छु याये, छं जम्बूद्वीपया दकसिबे शक्तिशालीम्ह कूशराजायात बामला धका तोता वल । आः छंगु व हे रूपाभिमान शिकार यायेत धनुष वाण ज्वना न्हेगू देशया जुजुपिं व शैन्यपिं वया च्वन ।' थुकथं आपद जबले सकसिनं कूशराजायात थन दुगु जूसा धका लुमंकल । प्रभावती स्वयं अले कूशराजा अन हे दुगु खँ कन । हानं थलबल सिला च्वम्ह कूशयात क्यन । प्रभावतीयात सकसिनं बोबिल- 'मूर्ख, छं साब हे मखुगु ज्या यात, महाबलवान क्षत्रिय किसियात ब्यांचाया रूपे थन वःगु खँ मकं ।' अले हानं कूशराजायाके क्षमा फ्वन । व समय बोबीगुथें मच्वना धाल, 'जिथें जाम्हसित भुतूसुवाः जुइगु मल्वःगु खः तर देव, थुकी छिगु दोष छु हे मद् ।' प्रभावती नं क्षमा फ्वना धाल, 'देव, थौं तक जिं याकःचा दिं फुका, उकिं जिं थौं छिगु तुति क्वे छ्यौं तया धया च्वना, छि जि खना तम्बेका दी मत्य । हे महाराज, जिं छित बचं बी, जिगु खँ न्यना दिसँ । आः जिं गबलें छित मयेके मखुत ।'

कूशराजां अले जि थन दयेक दयेकं जिम्ह कलाः फ्वं वइपिं धका तम्बेका युद्धक्षेत्र वनेत तयार जुल । तुयूगु कुसां कुया किसि म्हे प्रभावतीयात नं तया युद्धक्षेत्रे वन । हानं वयागु सिंहनाद सः न्यना वने मेमेपिं पशुत बिस्सुं वनीथें फुक्क ल्वाःवःपिं बिस्सुं वन । कूशराजं न्हेम्हं

जुजुपितं ज्वना संसः अबुंम्हसिया न्हचोने तया धाल, 'देव थुपिं शत्रुत
खः । छिं यःगु याना दिसँ ।' जुजुं धाल, 'श्व जिम्ह शत्रु मखु, छिम्ह शत्रु
खः । छि छु याये मन दु, याना दिसँ ।

कूशराजां इपिं जुजुपितं स्यायेगु ठीक मखना मिसाया नितिं वःपिं
धका प्रभावतीया दुपिं न्हेम्ह केहेपिं जुजुपितं बिया छ्वत । सकलें
लयताया लिहाँ वन । कूशराजा नं थः प्रभावतीनापं थःगु देशे लिहाँ वल ।

बाखंया सारांश श्व हे खः, शिल्पकला धयागु न्हयाम्हसितं माः,
उकिं न्हयाम्हसितं ज्या ब्यू । मुलु छपु जक कलात्मक रुपं दयेके फुसां
वयात आपालं भिं जुइ ।^१ ज्या भीगु जीवन सुब्यवस्थित यायेत लिधंसा
जुइ, निष्कामगु व्यावहारिक जीवने सुख-शान्ति खइ मखु । उकिं नाना
शिल्प विद्या सयेकेगु नं छगू धात्थेंगु मंगल खः ।

१. सूचीजातक (३८७)

नेपाले प्रचलित श्व हे बाखने पात्रया नांत पाः । तर घटनाया सिलसिला
बांला जू ।

९.

गुंगू मङ्गल

विनयो च सुसिक्खितो

विनये सुशिक्षित जुङ्गु

धः म्हुङ्महं थःत माथाय् लः यंकी, वाण दयेकीम्हं थःत माःथें वाण दयेकी, सिकःमिं थःत माःथे सिं चाःतुङ्की, धया खँ न्यंम्हं थत थम्हं दमन याइ,^१ सुशिक्षित याइ । संग्रामे वना द्रुलंढः शैन्यतयेत त्याके फुम्हसित स्वया थःगु मन छगू त्याके फुम्हसित त्याकूम्ह धाइ ।^२ थः भिंसा जग भिं । थः बांलाक सुशिक्षित जूसा मेपिंन्त बांलाक सुशिक्षित याये फइ । अले सारथिं दमन याना तःम्ह सलथें थःगु इन्द्रीययात बांलाक सुशिक्षित याना दमन याना तःम्हयात देवतापिसं नं येकी ।^३ विनये सुशिक्षितया साधारण अर्थ संयमित व्यक्ति खः । थःम्हं मनयात शरीरयात वचनयात सुशिक्षित याना तःम्हं करपिन्त दुःख वी मखु । अले वयात करपिनिपाखें थःत दुःख नं वइ मखु । भ्नीगु दुःख सुखया अप्वः अंश थःगु हे असंयमित ज्या व खँया फल खः । यदि विनम्रताय् अथवा नियम निष्ठाय् भ्नी सुशिक्षित जूसा भ्नीगु थःगु भिं प्रत्यक्ष खः । थः छम्ह भिं जुङ्गुया अर्थ मेपिं गुलिखेसित मभिं मयायेगु नं खः ।

विनय निगू प्रकारया दु । गृहस्थपिंत छगू विनय, त्यागीपिंत छगू । भिक्षुपिनि विनययात प्रातिमोक्ष धाइ । इमिगु लक्ष्य जीवनया फुक भिं हे विनय पालने केन्द्रीभूत जुया च्वंगु दु । गबले इमिके विनय मदै, इपिं अबले विस्तार विस्तारं त्यागीत्वं कुतुं वनी । गृहस्थपिनिगु विनय पञ्चशील पालन अले मेमेगु चरित्र सुधार खः । इपिं नं थःगु विनये वास्ता किस्ता मतसे च्वन कि जीवन भ्रुभ्रं दुःख कष्टं म्वाय्म्वाय् च्हुङ्का, सुख-शान्तिं लाय्लाय् बुङ्का च्वने माली ।

१. धम्मपद (१४५),

२. धम्मपद (१०३),

३. धम्मपद (९४)

पंचशील पालनं लिपा नं गृहस्थपिसं छुं छुं थःत संयमितः याना तये माःगु दु । गुगु संयम मयात कि इमिगु धन व यशे हानि याना बी । गथे कुबेलाय् गल्लीं गल्लीं चाह्यु जुडुगु, प्याखं स्वः जुडुगु, ताश पाशा आदि म्हितेगु, मभिंपिं संगत यायेगु, अलसी जुडुगु । वया लिपा माँ-बौ प्रति काय्-म्हचाय्या कर्तव्य, काय्-म्हचाय्प्रति माँ-बौया कर्तव्य, भातया प्रति कलाःया कर्तव्य पाले यायेगु हे विनये सुशिक्षित जुडुगु खः । उकिं मेपिन्त नं अमंगल याना बी मखु । हानं गुम्ह स्वयं संयमित जुडु, गुम्ह विनये सुशिक्षित जुया च्वनी वयात मेपिसं गुगुं प्रकारं अमंगल याये फड मखु, व (सुचुक सँ खाना तगु) नांगा छचौं व प्वंगु घःया खँ ला छखे हे ति ।

विनये सुशिक्षित जुडुमुली राहुलया खँ तःसकं नुगले थ्यू ।

भगवान बुद्ध १ वेणुवनं अम्बलट्ठक बने बिज्यात, गन आयुष्मान् राहुल च्वं च्वंगु खः । भगवान बुद्धयात तापाकनिसँ बिज्यागु खनेवं लासा लाया तुति सिलेगु लः तया बिल । भगवान बुद्धं आसने फेतुना तुति सिला बिज्यात । अले लः भतिचा लोटाय् ल्यंका राहुलयाके न्यना बिज्यात, 'राहुल, थ्व लोटाय् लः भतिचा खं ला ?'

'खना भन्ते ।'

'राहुल, थथे हे गुम्ह श्रमण सीक सीकं मखुगु खँ ल्हायेगुली लज्जा मचाः, वयागु श्रमणत्व नं थथे हे भतिचा जक जुड ।' बुद्धं ल्यंगु लः वांछ्वया हानं न्यना बिज्यात, 'राहुल जिं लः वांछ्वयागु खं ला ?'

'खना भन्ते ।'

'राहुल, अथे हे उम्ह श्रमणया श्रमणत्व खः, गुम्हसिनं सीक सीकं मखुगु खँ ल्हाइ ।' बुद्धं लोटा भ्वःपुइका हानं धया बिज्यात, 'अथे हे उम्ह श्रमणया श्रमणत्व भ्वःपूगु जुड, गुम्हसँ सीक सीकं मखुगु खँ ल्हाइ ।'

'राहुल, गथे ल्हाय्कं स्वयेत खः, अथे हे स्वया स्वया ज्या यायेत, खँ ल्हायेत, मतिं खँ वायेकेत प्रजा खः ।'

'राहुल, छं शरीरं ज्या याये त्यल कि छं विचाः यायेमाः, जिं गुगु ज्या याये त्यना व जिगु नितिं पीडादायक ला मजू ला ? मेपिनिं नितिं

१. अम्बलट्ठक राहुलोवाद सुत्त (म. नि. २:२:१)

पीडादायक ला मजू ला ? थःगु व कतःयागु नितिं पीडादायक ला मजू ला ? थव खराबगु दुःखया विपाक बीगु ला मखुला ? यदि राहुल छंगु प्रत्यवेक्षनां थुजागु जुल धाःसा व कार्य-कर्म बांलाक हे लिचिलेमाः वथें याना च्वनाबले थथे हे विचाः यायेमाः । याये धुंका नं विचाः यायेमाः ।

थव हे खँ वचि-कर्म व मनो-कर्मया विषये नं खः ।

भगवान बुद्धया थुजागु प्रेरणा दया राहुल थुलि विनये सुशिक्षित जुल, छगू उदाहरणं स्पष्ट जू -

बुद्धं छको विनय ज्ञापन याना बिज्यात, भिक्षुपिं व श्रामणोरपिं छगू कोठाय् निवास याये मज्यू । भगवान बुद्धं थव विनय ज्ञापन याये धुंका चारिका याः बिज्यात । चारिका यायां छगू विहारं बिज्यात । अन सकलें भिक्षुपिं छगू छगू कोठाय् च्वन । बिचरा राहुलयात सुं भिक्षुं हे थःगु कोठाय् बाय् मब्बू । राहुलयाके विनयया उल्लंघन याय्गु साहस हे गन दइ ? राहुल उखुनु चच्चिं अले वच्चकुटी च्वं च्वन । बुद्ध सुथ न्हापां बिज्यायेत पिने च्वना मुसु तया बिज्यात । दुनें नं मुसु तया राहुल पिहाँ वल । बुद्धं न्यन - 'राहुल, छ छाय् थन ।'

'भगवन्, जि थौं चच्चिं हे थन ।'

बुद्धं प्रश्नात्मक दृष्टिं स्वया बिज्यायेवं राहुलं हानं धाल, 'भगवन्, म्हिगः जित सुं भन्तेपिन्सं थःगु कोठाय् बाय् मब्बू ।'

राहुलया खः न्यना राहुल विनये सुशिक्षित जूगुलिं बुद्ध प्रसन्न जुया बिज्यात । अले बुद्धं भिक्षुपिंत मुंका छुं दिनया नितिं श्रामणोरपिंत भिक्षुपिसं थः छनेगु थासे बाय् बी ज्यूगु विनय ज्ञापन याना बिज्यात ।

सुभासिता च या वाचा

सुभाषित वचन ल्हायेगु

सुभाषित वचनया अर्थ बौद्ध दृष्टिकोणं नायूगु, ख्यले दुगु, करपिं ल्वाकी मखुगु, खःगु खँ जुइमाः । सुभाषित खँ ल्हायेगुली व न्यनेगुली पण्डितपिं तृप्त जुइ मखु, गथे समुद्र लखं ।^१ नायूगु खँ जुया नं ख्यले मदुगु जूसा व खँ व्यर्थ खः । छायाधाःसा अर्थहीनगु द्वलंढः खँ ल्हायेगु सिब्वे अर्थ दुगु खँ छगू ल्हायेगु हे उत्तम कारण उकिं जक मने शान्ति हइ ।^२ अले सार्थक शब्द धयागु दासया म्हुतं नं आदरपूर्वक न्यनेमाः ।^३ मने शान्ति जुइगु खँ ल्हायेत सः नाइ हे माः । कठोरवाणी थःत बुइका तःम्ह माँयात, बौयात, थः हिया बन्धुपिं दाजु-किजा, तता-केहे, कलाः काय-म्हचाय्पिंत हे नं यइ मखु ।^४ उलि जक मखु कठोर वाणी पशुतयेत तक नं मयः ।^५ मेपिन्न मयइगु खँ ला छखे हे ति । उकिं खँ नाइके माः, ख्यले दयेकेमाः । गुम्ह कठोर वचन तोता कठोर वचनं अलग च्वनी, अले गुम्हसिनं न्हेपंयात यःगु (कर्ण सुखप्रदगु), नुगःयात यःगु हानं सभ्यगु खँ ल्हाइ व सिना नं स्वर्ग वनी । वथे हे गुम्हसे म्वाः मदुगु खँ ल्हायेगु तोती, काल स्वया यथार्थवादी, अर्थवादी, धर्मवादी, विनयवादी जुया तात्पर्य सहित, पर्यन्त सहित, अर्थ सहित, भाव सहित (निधानवती) खँ ल्हाइ व नं सिना स्वर्ग वनी ।^६

खँ ख्यले दयेकेत मात्रानुसार खँ ल्हायेमाः, समय स्वया खँ ल्हायेमाः, मनू स्वया खँ ल्हायेमाः । चाहे मनुखं जुइमा चाहे पशुपंक्षीं अप्वः खँ ल्हायेवं दुःख भोग याये माली । दुर्भाषित वाणीं मनूयात तःसकं

१. महासुतसोमजातक (५३७), २. धम्मपद (१००), ३. म. जातक (५३७), ४. एकपणजातक (१४९), ५. नन्दविशालजातक (२८), ६. लक्खणसुत्त (दी.नि.)

जःगु शस्त्रं सिबे याकनं कोथली । अले अप्वः खँ मनूयात शोक व मृत्युया कारण तक जुइ यः ।^१ समय स्वया खँ मल्हायेवं मनूया म्हुतुइ मल तक लाः वने फु ।^२ मनूया नुगः स्वया थःगु सःपित मबीवं थःगु वचनं थःगु हे विनाश'याइ ।^३ उपदेश वयात बी ल्वः गुम्ह व उपदेशयात ल्वः, उपदेश वयात बी मल्वः, गुम्ह उपदेशयात हे मल्वः ।^४ खं थः शत्रुयात नं अथे हे थःगु अधिकारे तइ, गथे गरुडं सर्पयात ।^५ उकिं दुर्भाषित खँ ल्हायेगुलीं लिचिलीपिं पण्डित जुया खः, मूर्ख जुया मखु । बांलागु भिंगु हे जक खँ ल्हा, न कि बांमलागु मभिंगु, अर्थ युक्तगु खँ हे जक ल्हाः, न कि निरर्थकगु, यःगु खँ जक ल्हा, न कि मयःगु, खःगु खँ हे जक ल्हा, न कि मखुगु ।

उदाहरणार्थ छपु बाखं बी ।

वाराणसी^६ ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । बोधिसत्त्व छम्ह सेठ-पुत्र जुया जन्म जगु खः । छन्हु बोधिसत्त्व थः पासापिं नापं छगू फलेचाय् च्वना अने तनेगु खँ ल्हाना च्वन । अबले हे लेँ छम्ह शिकारी चला शिकार याना वया च्वंगु । शिकारी खनेवं इमि थवं थवे व शिकारीं शिकार याना हया तःम्ह चलाया ला फ्वनेगुली बाजिथें खँ जुल । अले छम्ह वना फ्वं वन । वं धाल - 'अरे, जित आम चलाया ला छकू ति !'

शिकारीं धाल, 'मेपिंके फ्वनेबले प्रिय भाषी जुइमाः । छंगु वचन साब'छाः । उकिं जिं नं छंगु वचन अनुसार हे ला बी ।' अले शिकारीं वयात प्याथःगु ला छकू बिल ।

वयात प्याथःगु ला बिया हयेवं मेम्ह हानं दना शिकारी-याथाय् वन । वं धाल - 'दाजु, जित नं ला छकू ति रे !'

शिकारीं वयागु खँ न्यना धाल - 'संसारे दाजु-किजा धयापिं मनूया अंग प्रत्यंगथें खः । उकिं जिं अंगथें जागु वाणीयात ल्वेक तुं अंग हे बी ।' शिकारीं वयात चलाया ल्हाः तुति पाखेया ला बिल ।

१. तक्कारियजातक (४८१),

२. सालियजातक (१०७),

३. तित्तिरजातक (११७),

४. अवारियजातक (३७६),

५. कोकालिकजातक (३३१),

६. सुभासितसुत्त (सुत्तनिपात),

७. मंसजातक (३१५)

वं व ला ज्वना पासापिं च्वना च्वंथाय् वन । अले हानं मेम्ह शिकारीया थाय् वल । वं नं शिकारीयाके अथे हे ला फ्वफ्वं धाल, तात, जित नं चलाया ला छकूचा बिया दिसँ ।'

शिकारी वयात धाल - 'तात, धाइबले अबु जूम्हसिया नुगं: पुत्रप्रेमं सनी । उकिं जिं छंत नं छंगु वचनयात ल्वेक हे ला बी ।' शिकारी वयात चलाया नुग: ला - बिल ।

व ला ज्वना व नं पासापिं च्वं च्वंथाय् वन । अले बोधिस्त्वं शिकारीयाथाय् ला फ्वनेत वल । बोधिस्त्वं शिकारीयात मतिनां स्वया धाल, 'पासा, जित नं चलाया ला ब्यु ।'

शिकारीया मन पासा धा:बले साब प्रसन्न जुल । अले वं प्रसन्न जुया धाल, 'गुम्हसिया गामे पासा धयाम्ह सुं म्दु, वयात व गाँ नं जङ्गलथें ख: । छं जित पासा धया थन सुं म्दुम्हसित सुं दुथें अनुभव याके बिल । छगुं वाणी जिगु नितिं सर्वस्वथें ख: । उकिं छंत जिं फुक्क हे ला बी ।' शिकारी धात्थें वयात फुक्क हे ला बिल ।

बोधिस्त्वं नं वयात अले धात्थेंम्ह थ: पासा यात । वया जहानपिं सकलें स:तका थ:थाय् लिक्क हे थाय् बिल । अले हानं माक्व सहायता बिया व्यापार याके बिल ।

श्व बाखँया सारांश थुलि मात्र ख:, वचन अनुसारं फल प्राप्त जूइ । धात्थें धा:सा श्व सिबे बाबांलागु नुगले थुं थुं दीगु उदाहरण थ:थ:गु जीवनया अनुभूती दु । मिखा, न्हाय्, न्हाय्पंया पाखें भीत यक्व ज्या ब्यु, तर शत्रु मित्रु दयेकीगु व मदयेकीगुली म्हुतु गुलि न्ह्योने ला: उलि शायद हे गुगुं मेगु अंग न्ह्योने लाइ । छगू शब्दया समुचित प्रयोगं लाख मूल्य कयंका बी, छगू शब्दया अनुचित प्रयोगं थ:गु सम्पूर्ण व्यक्तित्व व अस्तित्व समेतं च्वत्यक मिया बी । उकिं छगू सुभाषित खँ लाख दुर्भाषित खँ सिबे श्रेष्ठ ख: । अजागु श्रेष्ठत्व प्राप्त यायेगुलिं जीवने गुलि भिं याना बी, मंगल याना बी छु उलि भिं, उलि मंगल ज्योतिष शास्त्रया साइतया सम्पूर्ण सारं याना बी ला ?

माता पितु उपट्ठानं माँ-बौया सेवा यायेगु

माँ-बौया शाब्दिक अर्थ म्हुतुं भीसं शब्द उच्चारण याये सयेवं हे स्यू । अन्न भावं मातृत्वयात खँ मसःबले हे सीका वया लिधंसा काः । तुतु त्वेने माल कि ख्वइ, मामं कायेवं भी सुँक च्वनी । थुकथं बुसेंनिसें माँ-बौया लिधंसा कया सी मत्यःतलें दुःख व कष्ट, भय, आपद व विपदे लिधंसा कया वना च्वनी ।

माँ-बौ भीगु स्वत्वया निर्माता खः । उकिं माँ-बौयात ब्रम्हा धका नं धाः । माँ-बौयात ब्रम्हत्वया गुण मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षा भी प्रति माँ-बौपिनि दइगु जुया नं खः । १. माँ-बौया थः सन्तानप्रति थुजागु असीम प्रेम दइ कि बुद्धं मैत्री भावना यायेत थुकिया हे आदर्श बिया बिज्यात, २. 'मामं गथे थःगु ज्यानया परवाह मतःसे थः याकः काय्या रक्षा याइ, अथे हे प्राणी मात्रया प्रति असीम प्रेम भावया बृद्धि या । माँ साक्षात् लक्ष्मी हे थजु, वयागु मातृत्व धयागु थुलि प्रबल जुइ कि उकिं लक्ष्मीया कठोरता म्हुना व्छइ, प्रेमया सृजना याइ । ३. उकिं माँ-बौया वचन परिपालनया आदर्श दसरथं राम पण्डितया झिप्यदं वनवास वृत्त नं किजा लक्ष्मण व केहें सीतादेवी नापं सहर्ष बने वना पालन याथें यायेमाः । ४. आदर्शया संसारे अबुया धया खँ मन्यंगुलिं विनाश जगु बाखेंत नं यक्व दु । ५. अथे धका माँ-बौया उपट्ठान धयागु धया खँ न्यनेगु हे जक खः धयागु मखु । 'उपट्ठान' या शाब्दिक अर्थ 'उपस्थान' खः । उपस्थान धयागु लिक्क वयेगु, न्ह्योने वयेगु, स्मृति हयेगु,

अभ्यर्थना वा पूजा यायेत सत्तिक वयेगु खः । उकिं माँ-बौया उपस्थानया
 अर्थ माँ-बौया गुण लुमंका माँ-बौयात पूजा यायेत लिक्क वनेगु वा सेवा
 यायेगु धयागु जू वनी । यद्यपि पूजा शब्द सेवा शब्द सिबे सम्मान सूचक
 जू, अथे नं जीवितपिंत नये त्वनेगु लःल्हायेगुयात नं धर्म-पूजा, धर्म सेवा,
 गुरु-पूजा, गुरु सेवा यायेगु धका धाः । अझ थन जीवितपिंत थःगु शरीरं
 छुं मेहनत याना सुख सुविधा बीगु, थःगु व्यवहारं शारीरिक व
 मानसिक सुख शान्तिया निंतिं माःगु फुगु अपिंत यायेगुयात सेवा यायेगु
 धायेबले सकसिनं थू । उकिं माँ-बौया सेवा यायेगु धायेगु माँ-बौयात
 काय, वाक व चित्तं सम्मान यायेगु, पालन पोषण यायेगु, सेवा श्रुषूषा
 यायेगु खः । माँ-बौया मुगः ख्वयेका वा इमित दुःख जुइका परिषदया
 पोषण यायेगु नं सार्थहीन खः । ६. नेपाःया सांस्कृतिक शब्द धाःसा माँ-
 बौया सेवा यायेगु धयागु माँ-बौयागु ख्वाः स्वयेगु खः । बरु सांस्कृतिक
 दिंया प्रेरणा मथुइकूसे छन्हु जक मखु, स्वसः व ख्वीन्हु हे माँ-बौया
 ख्वाः स्वयेमाः । माँ-बौया ख्वा नये त्वने गाना हृष्टपुष्ट जू मजू,
 मानसिक प्रसन्नतां संतुष्ट जू मजू ख्वाः स्वयेमाः । थये याःम्ह अथवा
 अन्नपानं माँ-बौया सेवा याःम्हसित मृत्युं लिपा अवश्यमेवं असंदिग्ध रूपं
 सुगति प्राप्त जुइ । ७. अझ सत्पुरुषं माँ-बौया प्राण-मुक्तिया निंतिं
 थःसिना बीत तकं तयार जुइत थाकु चाइ मखु । छायाधाःसां माँ-बौया
 प्राण रक्षा यायेत थःगु प्राण बलिदान यानां वयात सुखपूर्वक स्वर्ग हे
 लाभ जुई । ८. थुकीया अःखः वृद्ध वृद्धा माँ-बौ खना दिक्क चायेगु
 दर्व्यवहार यायेगु थःत नं अथे हे याके बीत लेंपु क्यनेगु खः । सन्तति
 परम्पराया न्हचाइपुसैं च्वंगु स्नेह सम्बन्ध चःफुइगु खः । सुनानं वृद्ध वृद्धा
 माँ-बौ खना दिक्क जुया थुना स्याना व्छये धका वंसा वयात वया
 नं कायं जिं नं ला छंत छुं बौयात थुंथें थुने माली धका गाः म्हुया बी ।
 ९. गुम्हसैं समर्थ दया नं जीर्ण व विगत-यौवनया माँ-बौयागु पालन
 पोषण याइ मखु, वचनं दुःख बी, खँ जक हचेका तइ, उजाम्ह
 व्यक्तियात धर्म आदि छुं ध्यान मदुम्ह दुरात्मा वृषल (वसल) अर्थात्
 च्यामखलः (शुद्र) धका बुद्ध आज्ञा जुया विज्याणु दु । १०. थुजाम्ह
 व्यक्तिया अले अवन्नतिया कारणमध्ये थव हे माँ-बौयाप्रति कर्तव्य पुरे
 मयागु छगू प्रमुख कारण जू वनी । सुनाँ माँ-बौया सेवा याइ, वयात

देवतापिसं रक्षा याइ । ११. माँ-बौया सेवायायेगु न्ह्यामसियां कर्तव्य खः । भिक्षुपिसं सुयातं लही मज्यू, तर भिक्षान्नं थः दुर्बल निसहाय माँ-बौयात लही ज्यू । स्वयं बुद्धं समेतं मातृ-गुणयात लुमंका स्वर्गस्थ माँ महामाया देवीयात उपदेश ब्यू बिज्यात । थुकथं स्पष्ट सी दु, माँ-बौया पोषण यायेगु उपस्थान यायेगु स्वयं प्रभ देव जुइगु गृहस्थ धर्म ला खः हे खः । १२. नाप नापं त्यागीपिनि नितिं नं माँ-बौयाप्रति छुं न छुं यायेगु कर्तव्य खः । माँ-बौया सेवा यायां प्राण त्याग याःगु उदाहरणार्थ छपु बाख थन बी ।

खँ न्हापा न्हापायागु खः । बाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । बोधिसत्व हिमालय प्रदेशे नन्दिय धयाम्ह माकः जुया जन्म जुल । वया चीधीम्ह किजाया ना चुल्लनन्दिय खः । इपिं निम्हं द्रुलद्रुः माकःतये' नायः जुया च्वन । हानं इमि बुढीम्ह माँ छम्ह नं दुगु खः । इपिं निम्ह दाजु-किजां नं थः माँया नितिं जङ्गलं साःसाःगु भिभिंगु फल कया ह्या बिया हइगु जुया च्वन । तर कया हइपिसं इमित मव्यूसे थःपिसं नइगु खः । थुकथं जुया माँम्ह माकः तःसकं गंसी जुल ।

छन्हु बोधिस्त्वं माँ थथे गँसि जुया च्वंगु खनेवं न्यन, 'माँ, जिमिसं छंत गुलि साःसाःगु फल बिया ह्या, अथे नं छ छाया थथे गंसिजुल ?' थव खँ न्यना माँमहसिनं धाल, 'अहँ जित ला बी महः ।'

थः माँम्हं थथे धायेवं बोधिस्त्वया मती वन, यदि जिं नायः जुया ज्या यानावं च्वनेव माँया प्रति अन्याः जुइ । जिमि माँ अथे हे सिना वनी । उकिं जिं थःगु दलयात तोता नं माँयागु सेवा याये माल ।

थथे मती तया थः किजा चुल्लनन्दिययात सःता धाल, 'नन्दिय, छुं थव दलया नायःयागु ज्या या । जिं माँयागु सेवा याये ।' तर चुल्लनन्दियं नं माँया सेवा तोता नायःया ज्या यायेगु स्वीकार मयाः । अले निम्हं जाना माँयागु सेवा यायेत थः माँयात नापं ब्वना हिमालययात तोता सीमान्तया छमा न्यग्रोध सिमाक्वे बास याना च्वं च्वन ।

थव हे इले तक्षशिलाय् अनेक विद्या स्यना तर थःगु कठारे स्वभावं याना धनुष्या भरोसाय् जीविका याना च्वम्ह छम्ह ब्राम्हण दया च्वन । वया ज्या हे जङ्गले वना नाना प्रकारया पशुत स्याना ला मीगु खः । छन्हु वयात जङ्गले छुं हे शिकार याये मंत । सुँ शिकार याये मखंक अथे खालि

ल्हातं लिहॉ वया च्वंम्ह व व्याधां खुलागु मैदाने छखे सीथे छमा सिमा खन । शायद अन छुं दइ ला धका व उखे हे वन ।

अबले नन्दिय व चुल्लनन्दिय निम्ह दाजु किजाया नं थः काँम्ह माँयात फल नके धुंका सिमाक्वे सुंक च्वं च्वंगु खः । गबले शिकारी न्ह्योने थ्यंक वल, इमिसं जिमि बुढीम्ह माँयात ला छु याइ धका मती तथा इपिं निम्हं सिमा कच्चाया दथुइ सुल । तर उम्ह निर्दयी व्याधां खालि ल्हातं वने स्वया श्व बुढीम्ह माकः जूसां छाय् ज्वना मवने धका मती तथा धनुषं कयेके स्यन ।

थथे थः माँयात कयेका स्याये त्यंगु खना जिमि माँया सत्ता जि सिना बी धका मती तथा वं थः किजायात धाल, 'स्व श्व व्याधां माँयात कयेका स्यायेत्यन । जि न्ह्योने वना, माँया सत्ता जि वया शिकार जुइ । जि मदये धुंका छं माँया बांलाक सेवा या ।' थथे धका थः किजायात धया नन्दिय व्याधाया न्ह्योने वल । हानं थः माँया सत्ता थः वयागु खँ धया अले माँम्हसित कयेके मखु धका कबूलयाका थःगु प्राण त्यागयात ।

तर व्याधां नन्दिययात कयेका स्याये धुंका हानं बुढीम्ह माकः यात कयेकेत धनुष ल्हवन । श्व खना चुल्लनन्दियं नं स्वातलेसां म्वाये दइ, जिमि माँयात ला छाय् स्याके बी धका मती तथा वनं व्याधाया न्ह्योने वया धाल, 'भो पुरुष, छं जिमि माँयात स्याये मत्य । बरु छंत मगाःसा का जित नं स्या । जिमि निम्ह दाजु-किजा नं स्याना यंका छ संतोष जु । बुढीम्ह जिमि माँयात छता स्याये मत्य ।' थथे धया हान मस्यायेगु कबूल नं याका व थःनं धनुषया न्ह्योने च्वना बिल । व्याधां चुल्लनन्दिययात स्यात । हानं लिपा श्व बुढीम्ह माकः मीत मखुसां छेय्या मस्तयेत नकेतसां ज्यु धका भाःपा वयात नं धनुषं कयेका स्यात । अले व हे पापं व पापीया छेँ मि-मलः जुया छेँ फुक्कं भष्म जुल, थः कलाः व निम्ह कायपिं छेँ नापं तुं छ्वया वन । हानं व व्याधानं लिपते अविचि महानरके कुतुं वन ।

श्व बाखनं स्पष्ट थुलि हे धाः, माँ-बौया सेवा व माँ-बौया नितिं प्राण त्याग यायेगु मंगल कृत्यमध्ये छगू मंगल कर्म खः । हानं थुजागु मंगल कर्म याना च्वंपि प्राणीप्रति अन्याय यायेगु उकीया फल नरक भोग यायेगु हे जुइ । ❀

पीडादायक ला मजू ला ? थःगु व कतःयागु नितिं पीडादायक ला मजू ला ? थ्व खराबगु दुःखया विपाक बीगु ला मखुला ? यदि राहुल छंगु प्रत्यवेक्षनां थुजागु जुल धाःसा व कार्य-कर्म बांलाक हे लिचिलेमाः वथे याना च्वनाबले थथे हे विचाः यायेमाः । याये धुंका नं विचाः यायेमाः ।

थ्व हे खँ वचि-कर्म व मनो-कर्मया विषये नं खः ।

भगवान बुद्धया थुजागु प्रेरणा दया राहुल थुलि विनये सुशिक्षित जुल, छगू उदाहरणं स्पष्ट जू -

बुद्धं छको विनय ज्ञापन याना बिज्यात, भिक्षुपिं व श्रामणोरपिं छगू कोठाय् निवास याये मज्यू । भगवान बुद्धं थ्व विनय ज्ञापन याये धुंका चारिका याः बिज्यात । चारिका यायां छगू विहारे बिज्यात । अन सकलें भिक्षुपिं छगू छगू कोठाय् च्वन । बिचरा राहुलयात सुं भिक्षुं हे थःगु कोठाय् बाय् मब्बू । राहुलयाके विनयया उल्लंघन याय्गु साहस हे गन दइ ? राहुल उखुनु चच्छिं अले वच्चकुटी च्वं च्वन । बुद्ध सुथ न्हापां बिज्यायेत पिने च्वना मुसु तया बिज्यात । दुनें नं मुसु तया राहुल पिहाँ वल । बुद्धं न्यन - 'राहुल, छ छाय् थन ।'

'भगवन्, जि थौं चच्छिं हे थन ।'

बुद्धं प्रश्नात्मक दृष्टिं स्वया बिज्यायेवं राहुलं हानं धाल, 'भगवन्, म्हिगः जित सुं भन्तेपिन्सं थःगु कोठाय् बाय् मब्बू ।'

राहुलया खः न्यना राहुल विनये सुशिक्षित जूगुलिं बुद्ध प्रसन्न जुया बिज्यात । अले बुद्धं भिक्षुपित मुंका छुं दिनया नितिं श्रामणोरपित भिक्षुपिसं थः छनेगु थासे बाय् बी ज्यूगु विनय ज्ञापन याना बिज्यात ।

सुभासिता च या वाचा

सुभाषित वचन ल्हायेगु

सुभाषित वचनया अर्थ बौद्ध दृष्टिकोणं नायूगु, ल्यले दुगु, करपिं ल्वाकी मखुगु, खःगु खँ जुइमाः । सुभाषित खँ ल्हायेगुली व न्यनेगुली पण्डितपिं तृप्त जुइ मखु, गथे समुद्र लखं ।^१ नायूगु खँ जुया नं ल्यले मदुगु जूसा व खँ व्यर्थ खः । छायाधाःसा अर्थहीनगु द्वलंदः खँ ल्हायेगु सिबे अर्थ दुगु खँ छगू ल्हायेगु हे उत्तम कारण उकिं जक मने शान्ति हइ ।^२ अले सार्थक शब्द धयागु दासया म्हुतुं नं आदरपूर्वक न्यनेमाः ।^३ मने शान्ति जुइगु खँल्हायेत सः नाइ हे माः । कठोरवाणी थःत बुइका तःम्ह माँयात, बौयात, थः हिया बन्धुपिं दाजु-किजा, तता-केहें, कलाः काय्-म्हचाय्पित हे नं यइ मखु ।^४ उलि जक मखु कठोर वाणी पशुतयेत तक नं मयः ।^५ मेपिन् मयइगु खँ ला छखे हे ति । उकिं खँ नाइके माः, ल्यले दयेकेमाः । गुम्ह कठोर वचन तोता कठोर वचनं अलग च्वनी, अले गुम्हसिनं न्हेपयात यःगु (कर्ण सुखप्रदगु), नुगःयात यःगु हानं सभ्यगु खँ ल्हाइ व सिना नं स्वर्ग वनी । वथें हे गुम्हसैं म्वाः मदुगु खँ ल्हायेगु तोती, काल स्वया यथार्थवादी, अर्थवादी, धर्मवादी, विनयवादी जुया तात्पर्य सहित, पर्यन्त सहित, अर्थ सहित, भाव सहित (निधानवती) खँ ल्हाइ व नं सिना स्वर्ग वनी ।^६

खँ ल्यले दयेकेत मात्रानुसार खँ ल्हायेमाः, समय स्वया खँ ल्हायेमाः, मनू स्वया खँ ल्हायेमाः । चाहे मनुखं जुइमा चाहे पशुपंक्षी अप्वः खँ ल्हायेवं दुःख भोग याये माली । दुर्भाषित वाणीं मनूयात तःसकं

१. महासुतसोमजातक (५३७), २. धम्मपद (१००), ३. म. जातक (५३७),
४. एकपणजातक (१४९), ५. नन्दिविशालजातक (२८), ६. लक्खणसुत्त (दी.नि.)

जःगु शस्त्रं सिबे याकनं कोथली । अले अप्वः खँ मनूयात शोक व मृत्युया कारण तकं जुइ यः ।^१ समय स्वया खँ मल्हायेवं मनूया म्हुतुइ मल तकं लाः वने फु ।^२ मनूया नुगः स्वया थःगु सःपित मबीवं थःगु वचनं थःगु हे विनाश'याइ ।^३ उपदेश वयात बी ल्वः गुम्ह व उपदेशयात ल्वः, उपदेश वयात बी मल्वः, गुम्ह उपदेशयात हे मल्वः ।^४ खं थः शत्रुयात नं अथे हे थःगु अधिकारे तइ, गथे गरुडं सर्पयात ।^५ उकिं दुर्भाषित खँ ल्हायेगुली लिचिलीपिं पण्डित जुया खः, मूर्ख जुया मखु । बांलागु भिंगु हे जक खँ ल्हा, न कि बांमलागु मभिंगु, अर्थ युक्तगु खँ हे जक ल्हाः, न कि निरर्थकगु, यःगु खँ जक ल्हा, न कि मयःगु, खःगु खँ हे जक ल्हा, न कि मखुगु ।

उदाहरणार्थ छपु बाखं बी ।

वाराणसी^६ ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । बोधिसत्त्व छम्ह सेठ-पुत्र जुया जन्म जूगु खः । छन्हु बोधिसत्त्व थः पासापिं नापं छगू फलेचाय् च्वना अने तनेगु खँ ल्हाना च्वन । अबले हे लेँ छम्ह शिकारी चला शिकार याना वया च्वंगु । शिकारी खनेवं इमि थवं थवे व शिकारी शिकार याना हया तःम्ह चलाया ला फ्वनेगुली बाजिथें खँ जुल । अले छम्ह वना फ्वं वन । वं धाल - 'अरे, जित आम चलाया ला छकू ति !'

शिकारी धाल, 'मेपिके फ्वनेवले प्रिय भाषी जुइमाः । छंगु वचन साब छाः । उकिं जिं नं छंगु वचन अनुसार हे ला बी ।' अले शिकारी वयात प्याथःगु ला छकू बिल ।

वयात प्याथःगु ला बिया हयेवं मेम्ह हानं दना शिकारी-याथाय वन । वं धाल - 'दाजु, जित नं ला छकू ति रे !'

शिकारी वयागु खँ न्यना धाल - 'संसारे दाजु-किजा धयापिं मनूया अंग प्रत्यंगथें खः । उकिं जिं अंगथें जांगु वाणीयात ल्वेक तुं अंग हे बी ।' शिकारी वयात चलाया ल्हाः तुति पाखेया ला बिल ।

१. तक्कारियजातक (४८१),

२. सालियजातक (१०७),

३. तित्तिरजातक (११७),

४. अवारियजातक (३७६),

५. कोकालिकजातक (३३१),

६. सुभासितसुत्त (सुत्तनिपात),

७. मंसजातक (३१५)

वं व ला ज्वना पासापि च्वना च्वंथाय् वन । अले हानं मेम्ह शिकारीया थाय् वल । वं नं शिकारीयाके अथे हे ला फ्वफ्वं धाल, तात, जित नं चलाया ला छकूचा बिया दिसँ ।'

शिकारी वयात धाल - 'तात, धाइबले अबु जूम्हसिया नुगः पुत्रप्रेमं सनी । उकिं जिं छंत नं छंगु वचनयात ल्वेक हे ला बी ।' शिकारी वयात चलाया नुगः ला - बिल ।

व ला ज्वना व नं पासापि च्वं च्वंथाय् वन । अले बोधिस्त्व शिकारीयाथाय् ला फ्वनेत वल । बोधिस्त्वं शिकारीयात मतानां स्वया धाल, 'पासा, जित नं चलाया ला ब्यु ।'

शिकारीया मन पासा धाःबले साब प्रसन्न जुल । अले वं प्रसन्न जुया धाल, 'गुम्हसिया गामे पासा धयाम्हे सुं मद्दु, वयात व गाँ नं जङ्गलथें खः । छं जित पासा धया थन सुं मद्दुम्हसित सुं दुथें अनुभव याके बिल । छगुं वाणी जिगु नितिं सर्वस्वथें खः । उकिं छंत जि फुक्क हे ला बी ।' शिकारी धात्थें वयात फुक्क हे ला बिल ।

बोधिस्त्वं नं वयात अले धात्थेंम्ह थः पासा यात । वया जहानपिं सकलें सःतका थःथाय् लिक्क हे थाय् बिल । अले हानं माक्व सहायता बिया व्यापार याके बिल ।

श्व बाखँया सारांश थुलि मात्र खः, वचन अनुसारं फल प्राप्त जूइ । धात्थें धाःसा श्व सिबे बाबांलागु नुगले थुं थुं दीगु उदाहरण थःथःगु जीवनया अनुभूती दु । मिखा, न्हाय्, न्हाय्पया पाखें भीत यक्व ज्या ब्यु, तर शत्रु मित्रु दयेकीगु व मदयेकीगुली म्हुतु गुलि न्ह्योने लाः उलि शायद हे गुगुं मेगु अंग न्ह्योने लाइ । छगू शब्दया समुचित प्रयोगं लाख मूल्य क्यंका बी, छगू शब्दया अनुचित प्रयोगं थःगु सम्पूर्ण व्यक्तित्व व अस्तित्व समेतं च्वत्यंक मिया बी । उकिं छगू सुभाषित खँ लाख दुर्भाषित खँ सिबे श्रेष्ठ खः । अजागु श्रेष्ठत्व प्राप्त यायेगुलिं जीवने गुलि भिं याना बी, मंगल याना बी छु उलि भिं, उलि मंगल ज्योतिष शास्त्रया साइतया सम्पूर्ण सारं याना बी ला ?

माता पितु उपट्ठानं माँ-बौया सेवा यायेगु

माँ-बौया शाब्दिक अर्थ म्हुतुं भीसं शब्द उच्चारण याये सयेवं हे स्यु । अझ भावं मातृत्वयात खँ मसःबले हे सीका वया लिधंसा काः । तुतु त्वने माल कि ख्वइ, मामं कायेवं भी सुँक च्वनी । थुकथं बुसैनिसें माँ-बौया लिधंसा कया सी मत्यःतले दुःख व कष्ट, भंय, आपद व विपदे लिधंसा कया वना च्वनी ।

माँ-बौ भीगु स्वत्वया निर्माता खः । उकिं माँ-बौयात ब्रम्हा धका नं धाः । माँ-बौयात ब्रम्हत्वया गुण मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षा भी प्रति माँ-बौपिनि दइगु जुया नं खः । १. माँ-बौया थः सन्तानप्रति थुजागु असीम प्रेम दइ कि बुद्धं मैत्री भावना यायेत थुकिया हे आदर्श बिया बिज्यात, २. 'मामं गथे थःगु ज्यानया परवाह मतःसे थः याकः काय्या रक्षा याइ, अथे हे प्राणी मात्रया प्रति असीम प्रेम भावया बृद्धि या । माँ साक्षात् लक्सी हे थजु, वयागु मातृत्व धयागु थुलि प्रबल जुइ कि उकिं लक्सीया कठोरता म्हुना व्छइ, प्रेमया सृजना याइ । ३. उकिं माँ-बौया वचन परिपालनया आदर्श दसरथं राम पण्डितया झिंप्यदं वनवास व्छल नं किजा लक्ष्मण व केहे सीतादेवी नापं सहर्ष बने वना पालन याथे यायेमाः । ४. आदर्शया संसारे अबुया धया खँ मन्यंगुलिं विनाश जूगु बाखँत नं यक्व दु । ५. अथे धका माँ-बौया उपट्ठान धयागु धया खँ न्यनेगु हे जक खः धयागु मखु । 'उपट्ठान' या शाब्दिक अर्थ 'उपस्थान' खः । उपस्थान धयागु लिक्क वयेगु, न्ह्योने वयेगु, स्मृति ह्येगु,

अभ्यर्थना वा पूजा यायेत सत्तिक वयेगु खः । उकिं माँ-बौया उपस्थानया
 अर्थ माँ-बौया गुण लुमका माँ-बौयात पूजा यायेत लिक्क वनेगु वा सेवा
 यायेगु धयागु जू वनी । यद्यपि पूजा शब्द सेवा शब्द सिबे सम्मान सूचक
 जू, अथे नं जीवितपित नये त्वनेगु लःल्हायेगुयात नं धर्म-पूजा, धर्म सेवा,
 गुरु-पूजा, गुरु सेवा यायेगु धका धाः । (अभ्क थन जीवितपित थःगु शरीरं
 छुं मेहनत याना सुख सुविधा बीगु, थःगु व्यवहारं शारीरिक व
 मानसिक सुख शान्तिया नितिं माःगु फुगु अर्पित यायेगुयात सेवा यायेगु
 धायेबले सकसिनं थू ।) उकिं माँ-बौया सेवा यायेगु धायेगु माँ-बौयात
 काय, वाक व चित्तं सम्मान यायेगु, पालन पोषण यायेगु, सेवा श्रुष्षा
 यायेगु खः । माँ-बौया नुगः ख्वयेका वा इमित दुःख जुइका परिषद्या
 पोषण यायेगु नं सार्थहीन खः । ६. नेपाःया सांस्कृतिक शब्द धाःसा माँ-
 बौया सेवा यायेगु धयागु माँ-बौयागु ख्वाः स्वयेगु खः । बरु सांस्कृतिक
 दिंया प्रेरणा मथुइकूसे छन्हु जक मखु, स्वसः व ख्वीन्हु हे माँ-बौया
 ख्वाः स्वयेमाः । माँ-बौया ख्वा नये त्वने गाना हृष्टपुष्ट जू मजू,
 मानसिक प्रसन्नतां संतुष्ट जू मजू ख्वाः स्वयेमाः । थथे याःम्ह अथवा
 अन्नपानं माँ-बौया सेवा याःम्हसित मृत्युं लिपा अवश्यमेवं असंदिग्ध रूपं
 सुगति प्राप्त जुइ । ७. अभ्क सत्पुरुषं माँ-बौया प्राण-मुक्तिया निति
 थःसिना बीत तर्कं तयार जुइत थाकु चाइ मखु । छायाःसा माँ-बौया
 प्राण रक्षा यायेत थःगु प्राण बलिदान यानां वयात सुखपूर्वक स्वर्ग हे
 लाभ जुई । ८. थुकीया अःखः वृद्ध वृद्धा माँ-बौ खना दिक्क चायेगु
 दूर्यवहार यायेगु थःत नं अथे हे याके बीत लँपु क्यनेगु खः । सन्तति
 परम्पराया न्ह्याइपुसैं च्वंगु स्नेह सम्बन्ध चःफुइगु खः । सुनानं वृद्ध वृद्धा
 माँ-बौ खना दिक्क जुया थुना स्याना दृष्टे धका वंसा वयात वया
 नं कायं जिं नं ला छंतं छुं बौयात थुंथे थुने माली धका गाः म्हुया बी ।
 ९. गुम्हसैं समर्थ दया नं जीर्ण व विगत-यौवनया माँ-बौयागु पालन
 पोषण याइ मखु, वचनं दुःख बी, खँ जक हचेका तइ, उजाम्ह
 व्यक्तियात धर्म आदि छुं ध्यान मदुम्ह दुरात्मा वृषल (वसल) अर्थात्
 च्यामखलः (शुद्र) धका बुद्धं आज्ञा जुया विज्याणु दु । १०. थुजाम्ह
 व्यक्तिया अले अवन्नतिया कारणमध्ये थव हे माँ-बौयाप्रति कर्तव्य पुरे
 मयागु छगू प्रमुख कारण जू वनी । सुनाँ माँ-बौया सेवा याइ, वयात

देवतापिसं रक्षा याइ । ११. माँ-बौया सेवायायेगु न्ह्यामसियां कर्तव्य खः । भिक्षुपिसं सुयातं लही मज्य, तर भिक्षान्नं थः दूर्बल निसहाय माँ-बौयात लही ज्यू । स्वयं बुद्धं समेतं मातृ-गुणयात लुमंका स्वर्गस्थ माँ महामाया देवीयात उपदेश ब्यू बिज्यात । थुकथं स्पष्ट सी दु, माँ-बौया पोषण यायेगु उपस्थान यायेगु स्वयं प्रभ देव जुइगु गृहस्थ धर्म ला खः हे खः । १२. नाप नापं त्यागीपिनि नितिं नं माँ-बौयाप्रति छुं न छुं यायेगु कर्तव्य खः । माँ-बौया सेवा यायां प्राण त्याग याःगु उदाहरणार्थ छुपु बाख थन बी ।

खँ न्हापा न्हापायागु खः । बाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । बोधिसत्व हिमालय प्रदेशे नन्दिय ध्याम्ह माकः जुया जन्म जुल । वया चीधीम्ह किजाया नां चुल्लनन्दिय खः । इपिं निम्हं द्रुलंद्रुः माकःतये नायः जुया च्वन । हानं इमि बुढीम्ह माँ छम्ह नं दुगु खः । इपिं निम्ह दाजु-किजां नं थः माँया नितिं जइलं साःसाःगु भिंभिंगु फल कया हया बिया हइगु जुया च्वन । तर कया हइपिसं इमित मब्यूसे थःपिसं नइगु खः । थुकथं जुया माँम्ह माकः तःसकं गंसी जुल ।

छन्हु बोधिसत्त्वं माँ थथे गंसि जुया च्वंगु खनेवं न्यन, 'माँ, जिमिसं छंत गुलि साःसाःगु फल बिया हया, अथे नं छ छाया थथे गंसिजुल ?' थव खँ न्यना माँम्हसिनं धाल, 'अहँ जित ला बी महः ।'

थः माँम्हं थथे धायेवं बोधिसत्त्वया मती वन, यदि जिं नायः जुया ज्या यानावं च्वनेव माँया प्रति अन्याः जुइ । जिमि माँ अथे हे सिना वनी । उकिं जिं थःगु दलयात तोता नं माँयागु सेवा याये माल ।

थथे मती तया थः किजा चुल्लनन्दिययात सःता धाल, 'नन्दिय, छ थव दलया नायःयागु ज्या या । जिं माँयागु सेवा याये ।' तर चुल्लनन्दियं नं माँया सेवा तोता नायःया ज्या यायेगु स्वीकार मयाः । अले निम्हं जाना माँयागु सेवा यायेत थः माँयात नापं ब्वना हिमालययात तोता सीमान्तया छुमा न्यग्रोध सिमाक्वे बास याना च्वं च्वन ।

थव हे इले तक्षशिलाय् अनेक विद्या स्यना तर थःगु कठारे स्वभावं याना धनुष्या भरोसाय् जीविका याना च्वंम्ह छम्ह ब्राम्हण दया च्वन । वया ज्या हे जइले वना नाना प्रकारया पशुत स्याना ला मीगु खः । छन्हु वयात जइले छुं हे शिकार याये मंत । सुँ शिकार याये मखंक अथे खालि

ल्हातं लिहाँ वया च्वंम्ह व ब्याधां खुलागु मैदानं छखे सीथे छमा सिमा खन । शायद अन छुं दइ ला धका व उखे हे वन ।

अबले नन्दिय व चुल्लनन्दिय निम्ह दाजु किजाया नं थः काँम्ह माँयात फल नके धुंका सिमाक्वे सुंक च्वं च्वंगु खः । गबले शिकारी न्हचोने थ्यंक वल, इमिसं जिमि बुढीम्ह माँयात ला छु याइ धका मती तथा इपिं निम्हं सिमा कच्चाया दथुइ सुल । तर उम्ह निर्दयी ब्याधां खालि ल्हातं वने स्वया श्व बुढीम्ह माकः जूसां छाय् ज्वना मवने धका मती तथा धनुषं कयेके त्यन ।

थथे थः माँयात कयेका स्याये त्यंगु खना जिमि माँया सत्ता जि सिना बी धका मती तथा वं थः किजायात धाल, 'स्व श्व ब्याधां माँयात कयेका स्यायेत्यन । जि न्हचोने वना, माँया सत्ता जि वया शिकार जुइ । जि मदये धुंका छं माँया बालाक सेवा या ।' थथे धका थः किजायात धया नन्दिय ब्याधाया न्हचोने वल । हानं थः माँया सत्ता थः वयागु खँ धया अले माँम्हसित कयेके मखु धका कबूलयाका थःगु प्राण त्यागयात ।

तर ब्याधां नन्दियायात कयेका स्याये धुंका हानं बुढीम्ह माकः यात कयेकेत धनुष ल्हवन । श्व खना चुल्लनन्दियं नं म्वातलेसां म्वाये दइ, जिमि माँयात ला छाय् स्याके बी धका मती तथा वनं ब्याधाया न्हचोने वया धाल, 'भो पुरुष, छं जिमि माँयात स्याये मत्य । बरु छंत मगाःसा का जित नं स्या । जिमि निम्ह दाजु-किजा नं स्याना यंका छ संतोष जु । बुढीम्ह जिमि माँयात छता स्याये मत्य ।' थथे धया हान मस्यायेगु कबूल नं याका व थःनं धनुषया न्हचोने च्वना बिल । ब्याधां चुल्लनन्दियायात स्यात । हानं लिपा श्व बुढीम्ह माकः मीत मखुसां छैय्या मस्तयेत नकेतसां ज्यू धका भाःपा वयात नं धनुषं कयेका स्यात । अले व हे पापं व पापीया छेँ मि-मलः जुया छेँ फुक्कं भष्म जुल, थः कलाः व निम्ह काय्पिं छेँ नापं तुं छ्वया वन । हानं व ब्याधानं लिपते अविचि महानरके कुतुं वन ।

श्व बाखनं स्पष्ट थुलि हे धाः, माँ-बौया सेवा व माँ-बौया निंतिं प्राण त्याग यायेगु मंगल कृत्यमध्ये छगू मंगल कर्म खः । हानं थुजागु मंगल कर्म याना च्वपिं प्राणीप्रति अन्याय यायेगु उकीया फल नरक भोग यायेगु हे जुइ । ❀

पुत्तदारस्स सङ्गहो

कलाः काय्-म्हचाय्पित लहीगु

'पुत्तदारस्स' या अर्थ कलाः काय्-म्हचाय्पित खः । 'सङ्गहो' संग्रह, अर्थात् बालाक माःथें विचाः सचाः याना भरण पोषण यायेगुयात धाइ । उपस्थान व संग्रहे भेद थ्व हे दु, छगुली आदर-सत्कार सह धयागु भाव अन्तरभूत जू, मेगुली प्रेम भाव कर्तव्य भाव अन्तरभूत जू । कलाः काय्-म्हचाय्यागु संग्रहया ज्या ला सकसिनं याना हे च्वं । थथे याना च्वना नं थ्व ज्या जीवनया मंगल कर्म धका मथुया च्वनीगु धाइ मेगु हे खं । थः अनुकरण याइपित ठीक कथं तये फुसा थःत गुलिखे भिं जू धयागु अथें सी दु । माँ-बौ पूर्व दिशा खःसा कलाः काय्-म्हचाय् पश्चिम दिशा खः । १. थ्म्हं गुजागु आदर्श काय्-म्हचाय्पित बिल प्रायः उजागु हे आदर्श इमिसं नं लिपा बी । खः, अथे धका काय्-म्हचाय्या छुं हे थःगु मौलिकता दइ मखु धयागु मखु । माँ-बौ स्वयां श्रेष्ठ जुइपिं वा च्व न्हचाइपिन्त अतिजात पुत्र, माँ-बौथें जक स्तरे च्वनीपित अनुजात पुत्र धाइ माँ-बौ स्वया नं हीन जुइपित अवजात सन्तान धाइ । २. कलाः काय्-म्हचाय्प्रति सदां भित्तुना ला माँ-बौपित दया च्वनी । अथे नंः कलाः प्रति व म्हचाय्प्रति काय्या न्हचोने तुच्छ भाव दया च्वनीगु दुर्गुण नं अपाःसिके दु । गुकिं याना किजां ततायात दाजुं केहेयात सते यायेत अपमान यायेत लँपु क्यनेथें जुया बी । बुद्धला धया बिज्यागु दु, केवल मात्र थथे वचनं जक सते याःसां वयात नीच (वसल) धका धाइ ।

३. म्हचायप्रति व्यवहार बांलासा थ कायं, थ कलाः प्रति व्यवहार बांलाके सइ । मिसा जीवनया तिसा मजूसे म्हितेत न्हचवःसा जूसा पारस्परिक जीवन गुलि मंगलमयी जुइ माःगु ख, उलि जुइ मखु । थः कलाः प्रति गुजागु कर्तव्य जुइमाः उकीयात न्यागू कथं विभाजित याना सिगालोवाद सुत्रे उल्लेख याना तःगु दु ।

१) सम्मान पूर्ण व्यवहार । वचन 'प्रिय' 'देवी' आदि प्रेम पूर्ण सम्बोधन याना उलि हे प्रेम-पूर्ण व्यवहार यायेमाः, गुकिं थः कलाःया हृदय-पुखुली च्वंगु पलेस्वां हवइ ।

२) अपमान याये मज्यू । थःगु जीवने सहयोगी जुइ मात्रं च्योः भ्वातिथें भाःमपीगु । थः मित्र, थः अर्द्धाङ्गिनी भाःपीगु, व हे कथं व्यवहार यायेगु ।

३) थःम्ह कलाः छम्ह बाहिक मेपिं मिसात नाप भुले मजुइगु । छायाःसा थथे जुइगु थःत थः कलाः मेपिं मिजंत नाप भुले जुइगु थः मयो थें वयानं मेपिं मिसात नाप भुले जुइगु यइ मखु । नुगः मिसाया नुगः नं नुगः, मिजंया नुगः नं नुगः । हानं प्रेम मिसाया प्रेम नं प्रेम, मिजंया प्रेम नं प्रेम ।

४) धन सम्पत्ति आदि व्याक्क लः ल्हायेगु ।

५) तिसाः वस आदि यथाशक्ति थः कलाःयागु आवश्यकता पुरे याना बीगु ।

थुकथं थः कलाः प्रति बांलागु व्यवहार क्यंसा काय्-म्हचाय्या व्यवहार बांलाइ । काय्-म्हचाय्या न्हचोने कलाःया प्रति दूर्यवहार यायेगुया अर्थ तःप्यंक हे काय्यात छं नं थः कलाःयात थथे ब्वबीमाः, थथे दायेमाः धका क्यना बीगु खः, म्हचाय्यात मिसा धयापिं थुलि क्वहचं धका क्यना च्वनेगु खः । थुजागु मभिगु आदर्श काय्-म्हचाय्यात बीगु इमिप्रति पुरे याये माःगु प्रमुखगु निगू कर्तव्ययात ध्याक्वे वांछ्वयेगु खः छायाःसा इमित शिल्पबिद्या स्यना बीगु, यौवनावस्थाथ् विवाह याना बीगु, यथा समये माःगु खर्व बीगु हे जक काय्-म्हचायप्रति माँ-बौया

कर्तव्य मखु, श्व सिबें निगू प्रमुखगु कर्तव्य मभिंगु बानि मयाकेगु वा मवयेकेगु व भिंगु बानि वयेका भिं-भिंगु ज्या खें लगे यायेगु खः ।
 ४. कलाः काय्-म्हचायया संग्रहे उकिं नसां त्वंसां कर्तव्य पुरे याये सया नं सदाचरण क्यना बी मसःपिं अप्वः दुगु जुया नितिं थन उदाहरणार्थ अनाथपिण्डक महाजनं थः काय्यात सदाचारी सुशिक्षित यायेत याःगु प्रयत्नया छगु घटना प्रसंग बी ।

अनाथपिण्डकया धात्थेंगु नां सुदत्त खः । नाथ मदुपिं अर्थात् टुहुरापिन्त पिण्ड अर्थात् जाप्ये चूलाका बीम्ह जुया वयागु नां हे अनाथपिण्डक जू वन । वया भगवान बुद्धप्रति तःसकं श्रद्धा दु, तर काय्म्हसिके भाव-भक्ति धयागु भ्याः हे मदु । वं धया खं मन्य वयागु नां काल खः ।

कालया श्व स्वभावं अनाथपिण्डकयात साब चिन्ता जुल । थः काय्यात गय् याना विनित याये, गय् याना शिक्षित याये, गय् याना धर्मप्रेमी याये धयागु चिन्ता न्ह्याबलें जुया च्वनीगु । छन्हु वया मती वन, 'अदन्तं दमनं दानं' अर्थात् न्ह्याथें जाम्ह जां मदुम्हसित नं दानं त्याकेफु धाःगु जिं छाय् श्व उपाय याना मस्वये ?' थथे मती तया थः काय् कालयात सःता धाल, 'बाबु, छ विहारे हूँ । अन वना छं अष्टशील छको पालन याना वःसा छंत दोछि दां बी ।'

दां कायेगु लोभे कालं न्यन, 'धात्थें खः ला ?'

'धात्थें खः ।'

थुगु कथं विहारे छको वना शील छको कया वःसा दोछि दां बीगु कबूल याके धुंका काल शील कायेत विहारे वन । विहारे शील काल । तर शील कया धर्म देशना न्यना चा काटे यायेमाः धयागु वया विचाः मवः । छथाय् ज्याछिंथाय् वना च्छिं मस्तं द्यना द्यो तुइवं दना छँ लिहाँ वल, छँ थ्यनेवं बौम्हसिया म्हिगः बहनी मनःम्ह गबलें शील मकानिम्ह नये पित्यात ज्वी धका नयेगु हतपतं न्ह्योने तया बिल । तर काय्म्हस्या धाःसा ध्यान हे मेथाय् । वं धाल, 'जित म्हिगः दोछि दां बी धयागु मखुला, व निं हति, जि पित्याः मजूनि ।'

बौम्हसिनं दां बी ननिं न धका गुलि धाल । नःगु हे मखु । मायां ननिंन धाःगु खँया कालयात वास्ता मद् । दां हे माःगु जक खसंली स्वयां स्वये मफया दांप्वः हया न्ह्योने तया बिल । काल कुमारं नं दांप्वः खःवगु ल्हातं ज्वना जःधगु ल्हातं भोजन यात ।

थथे काय् जूगु खनानं अनाथपिण्डिक निराश मज् । हानं छन्हु वं थः काय्यात सःता धाल, 'बाबु, छ हानं छको विहारे हँ । वना यदि छ भगवानं बहनी धर्म देशना याना बिज्याइगु धर्म-पद छत्वाःचा सयेका वल धाःसा छन्त हानं दोछि दां बी ।'

बौम्हसिनं थथे धागुलिं कालकुमार तःसकं लय्ताल । हानं विहारे वना धर्मोपदेश न्यनेत धर्मसभाय् फेत्तू वन ।

तर भगवान बुद्ध कालकुमार वःगु आशय व वयागु मनोभाव सीका वं छत्वाः हे धर्मोपदेश लुमंका तये मफइगु याना बिज्यात । थुखे कुमारं नं भगवानया उपदेश छत्वाः लुमंकेत आपालं कोशिश यात । ध्यान बिया न्यन तर छत्वाः हे लुमंके मफु । च्वेयागु लुममन क्वेयागु लुमंके धका मती खँ ल्हाइ, तर लुमंके फइगु मखु । थथे प्रयत्न यायां दिक्क जुया आःला मजिल, बालाक हे ध्यान तया न्यने माल धका वया मती वन । वं एकचित्त याना न्यन न्यन्यं वहे धर्म-श्रवणया दृढ प्रभावं अज्ञान तना वन । श्रोतापत्ति फले प्रतिष्ठित जुल ।

कन्हे खुनु जुल्म । कालकुमार न्हापाथें ब्वां ब्वां याकःचा छें मवः । भगवान प्रमुख सकल भिक्षु संघपिं नापं ब्वना श्रावस्ती थःगु छें लिहाँ वल । न्हापा न्हापा जूसा बुद्ध प्रमुख भिक्षु संघ छँ बिज्याना च्वंसां वास्ता मदुम्ह नमस्कार यायेगु श्रद्धा समेतं मदुम्ह थौं अथे वःगु, हानं ब्वां याकःचा न्हापाथें मवःसे भिक्षु संघ नापं वःगु अले हानं वया ल्हाले प्रसन्न भाव वया च्वंगु खना अनाथपिण्डिक महाजनया नुगले नं प्रसन्नतां जाल । थुखे कुमारया मती धाःसा, 'जिमि ब्वां जित म्हिग म्हीगथें द्वाँच्छि दां बी महःसा ज्यू । भन्तेपिसं जित धाइ' धका खँ ल्हाना च्वन ।

अनाथपिण्डिक महाजनं बुद्ध प्रमुख भिक्षु संघयात व थः काय्यात भोजन लःल्हाना बिल । कालकुमारं ननि मवाःसे सुकं भोजन यात ।

सकसिया भोजन सिधयेका अनाथपिण्डिक महाजनं थः काय्या स्वभाव बांलागु खना मधाःसां हे खुशि जुया दोछीया दां प्वः कया हल । हानं थः काय्यागु न्ह्योने तया ब्युब्युं धाल, 'का पुता, छंगु दोछि दां । गुगु छंत जिं विहारे वना शील पालन याना वल धाःसा बी धका धयागु खः ।'

बौम्हसिनं थथे भगवान बुद्धया न्ह्योने दां प्वः तये हःगु खना काल कुमारयात तःसकं मछालापुसे च्वना वल । वं तीसकं धाल, बा, जित थव दां माःगु मखु ।'

तर महाजनं अथे धाःसां दां मयंकू । भन्तेपिति न्ह्योने जुया जक काये मछाःगु जुइ । वया दाँ ला यइ हे तिति धयागु वया विश्वास जुया च्वंगु खः । दां धाःसा कालकुमारं का हे मकाः । उकिं थः काय्या ख्वाः प्रसन्नगुया कारण भगवान बुद्धयाके न्यन । हानं न्हापा दांया लोभं विहारे वःगु अले दां प्वः न्ह्योने मतःतले न हे मनःगु खँ न्ह्यथना थौं दाँया वास्ता हे मतःगु, अभ्र दां ना धालनं 'जित म्वाल' धाःगु खँ नं न्ह्यथन ।

लिसले भगवन बुद्धं धया बिज्यात, 'महाजन, छं काय्यात चक्रवर्ती राज्य स्वया नं श्रेष्ठगु, देवलोक ब्रम्हलोकया श्री सम्पत्ति सिबे उत्तमगु श्रोतापत्ति मार्ग ज्ञान व फल प्राप्त जुल । आः वयात थुजागु लौकिक धन सम्पत्ति माःगु मखुत ।'

थव प्रसंगं सी दु, माँ-बौया कर्तव्य पाले याये धयागु अःपु मजू । हानं काय्-म्ह्यायप्रति पुरे याये माःगु पुरे याये थाकुगु कर्तव्यमध्ये इमित शिक्षित व विनीत यायेगु खः । हीरा विना प्रयत्नं दइ मखु, वथें तःधंगु कर्तव्य पालन याये धयागु थाकु नं जु हे जुइ । साधारणत छम्ह छम्ह मस्त हुकें यायेगुलि गुलि थाकु धयागु अनुभव भनीके दइ, तर हुकें याये सिबे इमिगु जीवन मंगलमयी जीवन जुइकेत शिक्षित व सुविनीत याये थाकु । अले थव थाकुगु नितानं कर्तव्य पालन जुइव कलाः काय् म्ह्याय्या जीवन जक मंगलमयी जुइ मखु, छायाःसा कलाः काय् म्ह्याय्या जीवन कल्याणप्रद मंगलमय जुइव माँ-बौया जीवन अथें मंगलमय जुइ ।

अनाकुला च कम्मन्ता

आकुल मजुइगु ज्या यायेगु

'आकुल' या अर्थ मानसिक ब्याकुलता नाप लिक्क ला: वंसां आकुल जुइ म्वा:गु ज्या यायेगुया अर्थ लिसे तुं स्वाना वया च्वंगुलिं श्वया अर्थ 'गडवड' व 'कलंक बिघ्न बाधा' नाप सम्बन्धित ख: । उकिं आकुल हीतगु अथवा अन्+आकुलगु ज्या यायेगुया अर्थ 'गडवड मजुइगु वा कलंक बिघ्न बाधा रहितगु ज्या यायेगु मंगल धयागु जूवनी । आ: विचा: याये मा:गु खँ ख: व गडवड व बिघ्न बाधा रहितगु ज्या धयागु छु ज्या ? निसन्देह श्व ज्या थन श्व लोके नं दु:ख जुइ मखुगु, निगु लोकेसं सुख जुइगु कुशल कार्य हे ख: । उकिं श्व गडवड व बिघ्न बाधा मदुगुया परिधि श्व जन्म छगुली जक सिमित मजू । श्वया वास्तविक सम्बन्ध पाप पुण्य नाप नाप । अथे नं क्वे 'अनवज्जानि कम्मनि एतं मंगल मुत्तमं' धयागु गुगु मंगल दु, पाखे ध्यान तयेबले 'अनाकुला च' या तात्पर्य थ:गु मनयात सुख मदयेका तइगु थ:गु नुग:चुं बिरोध याइगु मखुगु ज्या-खँ मयायेगु धयागु जूव । धात्थे ख: मनुखं थ:गु हे नैतिकतां ख्वाख्वा त्याइगु दुराचरण जक तोते फुसां वया जीवन धात्थे मंगलप्रद जुइ । छायाधा:सा मानसिक शक्तियात ह्याबले जागृत याना स्वच्छयाना तयेत मानसिक प्रसन्नता व प्रफुल्लताया त:धंगु जरुरत दु । गबले मनूया पाखे आकुलता जन्य ज्या याइ, स्वत: हे मानसिक प्रसन्नता व प्रफुल्लता तना तना वनी । मनूखं थुजागु चिकचा धंगु ज्या नं याये मज्यु, गुगु ज्या यायेव विज्ञ मनूखं वयात दोष बी । अभ्र उलिजक मखु थ:गु विवेक - विरुद्धगु ज्या तोता तोतावं यंकेगु मनूखं मनूया थ:गु उन्नति यायेगु ख: । श्व मंगल या उदाहरणार्थ छपु बाखं बी :-

बाराणसी देशे ब्रम्हदत्तं राज्ययाना च्वन ।^१ छम्ह दरिद्रम्ह मनुखं
 सीम्ह छुं छम्ह ज्वना छम्ह पसलेया भौचित बी यन । वयात थुकिं छगू
 काकणीं दां दत्त । व दामं साखः न्यात । नापं छगः थले लः ज्वना
 जंगल सिथे च्वं वन । जंगलं वःपिं गथुतयेसं वयाके च्वंगु साखः नया लः
 त्वन । हानं वयात स्वां छम्ह छम्ह बिया वन । उम्ह दरिद्रम्ह मनुखं व
 स्वां बजारे मिया वःगु ध्येबां अथे हे साखः व लः ज्वना जंगल सिथे च्वं
 वनेगु याना च्वन । हानं श्व हे कुतलं वयाके याकनं हे च्यागु कार्षापणा
 दत्त । छन्हु तःसकं वा फय् वया सिमा स्वांमा क्वःदल । कच्चा किच्चा
 तोदुल । गथुतये व चीकेत थाकु चाया च्वन । अबले हे वं वना धाल,
 'यदि श्व चीका फुकं जित कायेगु खःसा जिं चीका बी ।' गथुत श्व खें
 माने जुल । वं म्हिता च्वंपिं मस्त व्वना हया फुक चीका यंकल ।
 मचातयेत साखः नका लः त्वंकल । अले हानं व सिं टुक्रा, भारपात, लः
 आदि छम्ह छुसि माला च्वंम्ह कुम्हायात बिया उलि पूजी दयेकल कि
 नगद भिंखुगू कार्षापणा व न्यागः ततःगौगु चाथलया थुवाःजुल । वं श्व
 हे लंपु ज्वना शरबत मीगुथें यायां च्वन । घाँयलः वडपित नं इले
 छिमिके छुं काये धका धया लः त्वंका च्वन । थुखे छन्हु स्थलपथ
 कर्मिक (थल मार्गया राज कर्मचारी) व छम्ह जलपथ कर्मिक (जलमार्गया
 राजकर्मचारी) नाप पासा दयेकल । हानं छन्हु स्थलपथ कर्मिक पाखें वं
 सिल, व नगरे सलःया व्यापारित न्यासः सल ज्वना वडगु दु । वस अले
 छु मानि ? वं जंगलया सिथे साखः नका लः त्वंका तःपिं न्यासः म्हसिके
 घाँय काल, हानं वयागु घाँय मी मधुतले इपिं खने दयेक मवयेगु आग्रह
 यात । थःगु घाँय माःथाय् थ्यंका तल । व्यापारीतये सलयात घाँय हथाय्
 जुया च्वंगु । वं फुकक घाँय दोच्छि कार्षापणं मिल ।

छुं दिं लिपा वया मेम्ह पासा जलपथ कर्मिक पाखें सिल, पतन
 बन्दरगाहे यक्व डुंगात वल । वं थुकीयात तःधंगु मौका भापाः च्यागू
 कार्षापणं सुसज्जित रथ छगू बालं काल । अले माभितयेत न्हापां हे अंगु
 छपाः दयन्ता बिया तल ।

१. चुल्लसेट्ठ जातक (४), २. छगू काकणी छगू कार्षापणया च्याब्बे छब्ब

वाराणसीया सच्छिम्ह ब्यापारित वल । इमित धाल, 'थन इमित सामान दइ मखु, फुक्क डुंगाया बंय्ना बिया तये धुंकल, सामानया निति नं खँ कौछिना तये धुंकल ।' ब्यापारीतयेत थः ब्यापार मयासँ वनेगुली आपालं हानि । उकिं म्हतिं द्दच्छि द्दच्छि बिया डुंगाया भागीदार जुल । हानं द्दच्छि द्दच्छि बिया मालसामान थःथः भाग माक्व न्याये दयेकल । थुकथं व दरिद्रम्ह मनु निगु लाख दांया मालिक जुल । लिपा चुल्लक महासेठीया म्हचाय्नाप ब्याहा याना आपालं धनसम्पत्तिया थुवाः नं जुल ।

वस्तुतः श्व बाख्ंया सार धैर्य तथा ज्ञानं गाका कुतः यायेगुया फल सइ धयागु खः । हान थुजागु ज्या यायेगु हे परोक्ष कथं आकुल मजुइगु ज्या यायेगु धयागु जू वं । केवल आकुल व्याकुलता हया भावे वा अभावे ल्हाः प्वःचिना च्वने सिबे आकुल व्याकुलतायात छखे चीका कुतः यायेगुलिं हे जीवने मंगल जुइ ।

दानञ्च

दान यायेगु नं

'दान' या अर्थ 'त्याग' खः । तर दान धायेबले छुं पदार्थ व्यूगु भाव अप्वः खने दः वःसा त्याग धायेबले छुं मखुगु स्वभाव तोतूगु भाव नं खने दः वः । अर्थात् दानया ल्यूल्यु हे दान ग्राहक वडथें त्यागया ल्यूल्यु वड मखु । अथे नं निगू शब्दे नं गुगु उदारता खने दु, उकिं धाः दानया वा त्यागया तात्पर्यं नुगः तःकू यायेगु खः । चकंगु नुगलं चकंगु नुगःपित बीगु सहयोग हे शास्ताया आज्ञाय् श्रेष्ठ खः । कारण थुकिं छखें विशुद्ध धार्मिकपिनि आवश्यकता पुरे जुड मेखें अनुचरपिनि पाखें थः आदर्श व्यक्तिपिनि प्रति कर्तव्य पुरे जुड । श्व हे पुण्य खः । मुनीगु प्रवृत्ती तंसा च्वंवनीगु त्याग श्रेष्ठ पुण्यमय त्याग मखु । दानपति माघया सुयात बीगु दान श्रेष्ठ जुड धयागु खँया लिसले तृष्णा रहितपित बीगु हे श्रेष्ठ सिद्ध जुया च्वंगु दु ।^१ दान ग्राहक ब्राम्हण जातिया नं पतन अबले जुल, गबले पवित्र आचरणायात थःपिनि निधि समझे जुड मफुत् । सा, लासा, वस्त्र, अलंकृत मिसात, बुटा दुगु रथ, धन-धान्य सम्पन्न भव्य भवन ब्राम्हणपित धनया रूपे गन प्राप्त जुल, अबलेनिसें तृष्णा वृद्धि जुल, अले दक्षिणाया लोभे त्याग नं 'करं क्यंका याकः वन ।' बुद्धं थः अनुचर भिक्षुपित दाने सम्मिलित जुडगु उपदेश बिया बिज्याड, नाप नापं नयेगुली मात्राछि ज्ञान दुम्हसित मारं संके फड मखु, थथे मद्दुम्हसित बःमलागु सिमायात फसं कोथलीथें कोथली धका नं धया बिज्याङ्गु दु ।^२ त्यागीपिनि धन द्रव्य मखु श्रद्धा, शील, न्ही, त्राश, श्रुतज्ञान, त्याग व

१. माघसुत्त (सु. ति.),

२. ब्राम्हणधम्मिक सुत्र (सु. ति.),

३. धम्मपद (गाथा ७.८)

प्रजा खः ।^१ उकिं सन्तुष्ट जुडगुथें जाःगु तःधंगु धन मेगु मद्दु^२ धयागु खँ दान ब्रीम्हसिया नितिं न दान काडम्हसिया नितिं न सार्थक जुडमाः । अले हे त्यागीपिनि अल्प आवश्यकता पुरे याना बीगु गृहस्थ पक्षया आदर्श पुरे जुड, नाप नापं त्यागीपिन्त आदर्श पक्षे नं तथा तइ । आदर्श व अनुगमनया संतुलन बालाना चवनी । पिण्डपात्रं थःगु निवांह याडम्ह सुं मेपिनि पोषण मयाडम्ह शान्त व स्मृतिमान भिक्षु खना देवतापित नं स्पृहा जुड ।^३ छायाःसा ब्रुया दोष घाय् खः, मनुया दोष राग, द्वेष व मोह खः । उकिं राग, द्वेष व मोह रहितपित बीगु दान (घाय् मद्दुगु बुड पीगु पुसाथें) महाफलदायी जुड ।^४

दान निगू प्रकारया दु, छगू भौतिक दान मेगु धर्म दान ।^५ अःपुक तोता छ्वये मफुगु निगू आशा लाभया आशा व जीवनया आशा (भव-तृष्णा) तोता छ्वयेगु कुःतया ले वनेत हे दान छपु तुताथें जाःगु भरोसा खः । उकिं हे दान यायेवले दानया न्ह्यो, दानया इले अले दान याये धुंका मन चक्ककेगु तःधंगु जरुरत दु । थुकीयात स्वगू चेतना धाइ । न्हापाया चेतना स्यंका दान यायेया फल अथवा दान याये धुंकाया चेतना स्यंकाया प्रतिफल पाइ । कूशकुमारया^६ विरूपता न्हापाया चेतना स्यंगुया प्रतिफल खःसा कोसिय सेठयाथें^७ दया नं उपभोग याये मफुगु लिपाया चेतना स्यंगुया प्रतिफल खः ।

बोधिसत्त्वपिनि चरित्र स्वःसा सम्पूर्ण बुद्धत्वया पूर्णता प्राप्त यायेत याडगु कुतल दान वा त्याग सर्वप्रथम खः । केवल व्यक्तिगत अतिसंग्रह प्रवृत्ती दुने च्वम्ह परया सेवाय् न्याय याः वनेगु असम्भव । थः कतःया दुर्गम हाकुगुं पुलाः मवतले सेवाया माथं वंगु समतल सममैत्री समप्रेमया भावे थयंकः वने फड मखु । बोधिसत्त्व प्रवृत्तिं राज्याशन कया नं उकी अनुरक्त मज्जेसे सेवाय् तल्लीन जुड । अथे नं मखुसा कम से कम वृद्धावस्थाय् राज्य त्याग यायेगु ल्वःमंका मच्च^८ धन सम्पत्तिया विपुलताया मालिक जातकीय भावे जुजु खः । जुजुपिनि श्रेष्ठी नं

१. अंगुत्तर निकाय,

२. धम्मपद (२०४),

३. उदान (३.७),

४. धम्मपद (३५६-३५८),

५. अंगुत्तर निकाय,

६. कूशजातक (५३१),

७. इल्लीसजातक (७८),

८. निमिजातक (५४१)

दकसिबे श्रेष्ठम्ह जुजु चक्रवर्ती जुइ । चक्रवर्ती नं दान ब्यु सदाचारी जु
 धयागु आदर्श क्यना च्वनी^१- श्व हे धनया राशी व्यक्तिगत सुखया
 निसारया व समस्तीगत कल्याणया सारता क्यना तःगुया चरम
 अभिव्यक्ति धाःसां ज्यु । परया नितिं स्वत्वया उत्सर्ग वा बलिदानया
 चरम आदर्श जातकीय घटनाय् खराचां थःगु प्राण उत्सर्ग याःगु,^२ नागं
 थःगु प्राण त्याग याःगु^३ प्रसंगं खनी ।

दान स्वर्गया स्वहाने खः, कारण संकुचित प्रवृत्तियात तोतेगु हे
 देवत्व प्राप्त यायेगु कुतः खः । कंजूस देवलोके वनी मखु । उकिं दानया
 अभ्यासं अथवा थःगु जिगु जिगु धयागु मतिनायात त्याका वनेगु कुतले
 बोधिस्त्वं थःम्ह मंगल किसि, जहान, काय्-म्हचाय् थःगु मिखा^४ व
 मणि^५ अभ् थःगु शरीरया ला^६ तकं त्याग याना बिज्यात ।

दानं दुर्गतिया लेंपु तिना बी, कारण त्यागे चक्कंगु चित्त जक दु ।
 उकिं त्यागया अर्थ तृष्णाया निर्मूल यायेगु खः । त्यागया ल्यून अण्वः
 प्यपुनीगु तृष्णामय त्याग श्रेष्ठ त्याग मखु । तृष्णाया ज्या मचायेक
 ह्येका दुःखया पर्वत गगं यंका दुःखया पर्व च्वकां संतापया गाले कुरकेगु
 जक खः, त्यागया ज्या भ्रभ्रं याउँक पुण्यया पर्वत गगं यंका अनं थःत हे
 तकं फय्थें याउंका सरल याना तिन्हुया स्वर्ग छ्वयेगु खः । तृष्णाया हाय्
 हे राग, द्वेष व मोहया कचा चुलि जाइ । त्यागया ज्या श्व हे तृष्णा-वृक्ष
 पालेत पा जुया बीगु खः । गुगु ज्या यायेगु मनूयात ल्वः । मनूयात
 ल्वःगु ज्या हे वयागु वास्तविक सौन्दर्य खः । सौन्दर्यया साधन हे तिसा
 खः उकिं दानथें जागु तिसा मेगु मदु । श्व आदर्शमय तिसां तीकेत
 जातकीय प्रयत्न साब जागरुक जू । उकिं दानया आदर्श उदाहरण रूपे
 बाखंत यक्व यक्व दु । दान पारमिता, दान उपपारमिता व
 दानपरमत्थपारमिता फुक्कं हे मुक्कं थुकीया नितिं बाखं खः । अय्त्
 उदाहरणया नितिं छपु कठीन दानया प्रशंग थन बी ।

१. महासुदस्सनजातक (१५),	२. ससजातक (३१६),
३. संखपालजातक (५२४),	४. कुरुधम्मजातक (२७६),
५. विस्सुत्तरजातक (५४७),	६. सिविजातक (४९९),
७. नेपाःया मणिचूडजातक	८. नेपाःया महासत्वजातक
९. अकित्तिजातक (४८०),	१०. खण्डहालजातक (५४२)

खँ बुद्धकालीन समययागु खः । श्व हे समये छम्ह तःसकं दरिद्रम्ह ब्राम्हण दु । व गपायसकं दरिद्र धाःसा ब्राम्हणया छँ वस्त्रया नामं छपु धोती सिबे मद्दु । कलाःम्ह पिहाँ वनीबले भातम्ह नागां चवनेमाः, भातम्ह पिहाँ वनीबले कलाःम्ह नागां चवनेमाः ।

छन्हु भगवान बुद्धं धर्म देशना याना बिज्याइगु खँ त्वाः त्वाले वया नाय्खिं चवयेक वल । श्व सः न्यना इमि निम्हे खँ जुल, भीसं नं छको बाखं न्यं वने । तर वनेगु गथे ? धोति ला छपु जक दु । उकिं निम्हं वने मछिना ई दनिबले ब्राम्हणनिं बाखं न्यं वने धका वन । ब्राम्हण छँ च्वं चवन । बाखं न्यन्यं सन्ध्याया ई जूबले ब्राम्हणनिं छँ लिहाँ वल । अले ब्राम्हण वहे कलाःम्हसितं सारियाना वंगु कापः हे धोति याना बुद्धया उपदेश न्यं वन । बुद्धं उपदेश बिया बिज्याइगु धाःसा दान यायेगु विषये जुया चवन । बाखं न्यलिसे नुगः चक्कंकेमाः, नुगः कय्कुंकेव दरिद्र जुइ धयागु खं वया नुगले इवाइवां सुल । वयाके थःगु दरिद्रताया दुख ला द हे दुगु जुल । वयात त्याग यायेगु मन जुल । त्याग याना थः दरिद्रतां मुक्त जुइगु इच्छा जुल । तर यायेगु छु ? गुलि गुलि बाखं न्यन, उलि उलि वया मर्म दित । अले वं थःगु छपु मात्रगु धोति त्याग यायेत स्वत । तर हानं वया मती वन, श्व नं त्याग यायेव जिं छुकिं पुने । थःगु लज्जा गय् याना तोपुइ ? ब्राम्हणं थःगु त्याग-प्रवृत्ति हानं छको नुगले प्वःचिना सुंक चवन । बुद्धया उपदेश न्यनावं चवन । हानं वया बि मजिल, श्व हे धोति जूसां दान बी माल धका मती वन । छायाःसा न्हापा जिं सुयातं छुं मबिया हे जि थुलि दीन जुल । सुयातं गबलें छुं बी मसःम्हसित हे गबलें सुनानं छुं बी हइ मखुगु धयागु थुल । वया नुगले दित । धोति तोतेत स्वत तर हानं मती वन, 'ईं श्व नं दान यायेव जिं छु पुने, जिमि छँ जहानं छु पुनी ?' थुकथं वं हानं थःगु नुगःयात थम्हं तुं ल्हाते प्वःचीगु स्वत । बाखं न्यना हे चवन । वया नुगले हानं इवाइवां सुल । वया विवेक थाराथारा न्हुल । वया त्याग-प्रवृत्ति बुलुबुलुं थहाँ वल । वं वाक्छित । वाथाइथिं दन । धोति तोया खतं भगवानया चरणे वां छवत । व थःगु द्वन्द्या विजय उल्लासे तितिं न्हुल वं चिच्चे दना धाल 'जि त्यात, जि त्यात, जि त्यात ।' त्यागया बाखं न्यनाचवंपिं सम्पत्तिया थुवाःत, गुपिसं वयागु मानसिक द्वन्द मखं, फुक्क आश्चर्य चाल । तर तथागत, वसपोलं

थःगु प्रज्ञाबलं वें थें विजय उल्लासे 'जि त्यात, जि त्यात,' धका हाःम्ह
 ब्राम्हणायात खंका वयात अनुमोदन यांना बिज्यात । बुद्धं धया बिज्यात,
 'व धात्थें त्यात खः ।' धात्थें व त्यात खः, थःगु छपु जकगु धोतियात नं
 वांछवया वं वीमा मनुखं धयागु थुइकल । धात्थें व त्यात खः, उलिमछि
 परिषद्या बिच्चें उलिमछि धर्मश्रवण यांना च्वंपिं मध्ये सुनानं छें
 भखारि सन्दुखे तिसा-वसः दया नं छुं दान याये मफु, त्याग याये मफु,
 थःगु हे पुचले व ब्राम्हणथें दरिद्र दया नं खंके मफु, इमिगु उदारता दने
 मफु, तर ब्राम्हणं थः दकले सकले दरिद्र जुया नं दकले सकले पूज्यम्ह
 श्रेष्ठम्ह तथागत सम्यक् सम्बुद्धयात थःगु छपु जकगु धोति दान यात ।
 वयागु व विजय थःगु हे विजय खः, वयागु व विजय व हे धर्मसंभाय्
 दुम्ह जुजुया विपुलता व उदारतायात नं पराजय याःगु विजय खः ।
 कारण वयागु स्तुती व खना प्रसन्न जुया जुजुं वयात प्रत्येक वस्तु प्यता
 प्यता विल । गुगु जुजुया थ्व त्यागयात नं अन्न व ब्राम्हणं भगवानया
 श्री चरणे समर्पित यात । वं धात्थे त्यागयात म्हसीकल, उकिं वं दुष्कर
 त्याग याये फत ।

थ्व प्रसंगं सी दु, त्याग धयागु छु खः । त्यागया लक्ष्य गन खः?
 लोभ जनित त्याग धात्थेंगु त्याग मखु । उकिं विशुद्ध त्याग धयागु दयेके
 ला था हे थाकु । अन्न दुगुली छुं कत्ताया बीगु उदार मनोवृत्ति तकं
 न्ह्याम्हसिकें मदु । अनाथपिण्डिक दानया कारणं गुलि प्रसिद्ध तर वया
 जहानपिनि नां तकं गनं खने मदु, वथें महाउपासिका विशाखा गुलि
 प्रख्यात तर वया भातया नां हे जक माःसा बौद्धग्रन्थे लू । उकिं त्याग
 यायेगु मंगल कार्य साव हे साधारणथें च्वनानं उदारतायात थः नाला
 थःगु जीवन मंगलमय याये अःपु मजू धयागु नं स्पष्ट सी दु ।

धम्मचरिया च

धर्मचर्या यायेगु नं

'धम्म' शब्दया संस्कृत पयांयवाची शब्द 'धर्म' खः । नेपाल भाषा भाषीया नितिं बोधगम्य शब्द नं श्व हे खः । धर्मया शब्दकोषं अर्थ कनी, व ज्या गुगु यायेवं याः महसिया थुगु लोके अभ्युदय जुड हानं परलोके मोक्ष प्राप्ति जुड । श्व शब्दार्थं 'धर्म' व 'धम्म' या समभाव कथं, बरु शतं दु श्वया दुने वःगु 'मोक्ष' बौद्ध-दर्शन कथं 'निर्वाण' जुडमाः । 'चरिया' या अर्थ 'चर्या' खः । उकिं 'धम्मचरिया' या अर्थ 'धर्माचरण' सिवे 'धर्म चर्या' नामं लिक्क लाः वं । आचरण शब्दे सिवे चर्या शब्दे प्रतिज्ञाया व विशुद्धताया दृढतायागु ध्वनी दु । 'आचरण' या अर्थ ज्या-खँ जक खः, 'चर्या' या अर्थ भिंगु ज्या-खँ यायां वनेगु खः । 'धर्म' अर्थात् भिंगु ज्या खँ गुजागुले ? थुकीया लिसः भीत 'धम्मपद' सफलं नं कं, सफूया नामं नं कं । उकिं धर्मचर्या वा धर्माचरण गुजागुयात धाइ धयागुया लिसः 'धम्मपद' या छपु छपु दतले गाथा खः, अथवा दक्व फुक्कं गाथात खः । भगवान् बुद्ध देशना याना दिना बिज्यायेवं भिक्षुपिसं न्यनी 'भगवन्, श्व छु धर्मपरियाय खः ?' थुकिं धाइ, बुद्धया उपदेश हे धर्म खः । धर्मया अध्ययन, मनन व परिपालन मंगल कार्य खः । धर्मया अर्थ थुकथं व्यापक जुया नितिं हे मभिं प्रतिक्रिया मवडुगु कथया भिंगु ज्या-खँ फुक्कं धर्म खः । बुद्धया समये थुकथं तक धर्मया विकृत अर्थ व धारणा दु, लखे, मी, धने, पहले, जन्मजः कारणं (जाती) धर्म दया बुद्ध न्ह्यागुं कारणया हेतु कार्यता हे धर्म धया शुक्ल धर्म व कृष्ण धर्म धका थःगु 'धर्म' शब्दया अलग अस्तित्व प्रतिस्थापित याना बिज्यात ।

१. संस्कृत-शब्दार्थ-कौस्तुभ, २. सुत्तपिटक खुद्दकनिकाय अन्तरगत निगूगु सफू

शुक्ल धर्म व खः, गुकी इमान्दारीपूर्ण अधिकार व करुणापूर्ण सत्यता
दु । धर्मया अर्थ गनं थुलि गम्भीर जुया नं व्यापकताया कारणं गनं
सरलतम नं जू । छायाःसा शरीर व मन प्रति माःगु ज्या यायेगु नं
साधारण धर्म खः । भिक्षुपिनि व गृहस्थपिनि नितिं धर्म नं थजांगु
हे जक जुइ । इले भिक्षाटन यायेगु, चीवर हीगु व छीगु
उपासकोपासिकापिनि धर्म मखु, वथें ज्ञातबन्धुयात नसा त्वंसा संग्रह
यायेगु पाहाँ जुयाथाय् प्रति पाहाँ यायेगु भिक्षु भिक्षुणीपिनि धर्म मखु ।
अले भिक्षुपिनि नितिं तःधंगु चयां धर्म रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्श
तृष्णा तोतेगु जूसा गृहस्थपिनि नितिं तःधना नं छखे भिक्षुपितथे तुं करं
क्यंगु मखु । छायाःसा (प्राणी हिंसा मयायेगु, मयाकेगु नितिं बचं बीगु,
मखवीगु, ख्वीत अनुमति मवीगु, ह्याउंक च्याःगु कोयला गाःथें भालपा
परस्त्री वा परपुरुष गमनं लिचिलेगु, लिचीकेगु, अथें वा पुचले छें वा
न्यायया न्होने मखुगु खँ मल्लायेगु, यायेगु नितिं बचं मवीगु, मद्यपान
मयायेगु, मयाकेगु यायेगु नितिं बचं मवीगु गृहस्थ धर्म खः ।^{१)} उकिं धर्म
व खः गुकीया अभ्यास सुख हे जक जुइ ।^{२)} हानं श्व सुखया परिधि श्व
जन्मे जक सिमीत मखया उकिं धर्म चर्याया अर्थ सचरित्रवान जुइगुया
तहलं नं च्वे लाः व । योयागु न्होनेया हिंसां चरित्रवान मनूयात छुं
कलंकित याइमखु । तर बुद्धधर्म मयासें तोती मखु । उकिं बौद्ध-दर्शन
केवल मनूया नितिं मात्रगु आचार-शास्त्र नं मखु । कठोर चरित्र, थःथें
कतः खने मसःगु मनोवृत्तिं व्यक्तिया नितिं वा समस्तिया नितिं व्यक्ति वा
समस्तियात क्वत्यलेत, पीडित यायेत शोषण यायेत ज्या छिंगु लँपु
याउँक लुइकी । उकिं 'धम्मचरिया च' या अर्थ चिकुलां मि कुनेगु छु
शरीर प्रति धर्म जूसां तछलां शरीरप्रति अधर्म जुइगु अथवा तछलां
ख्वाउँक लखे दुनेगु शरीर प्रति धर्म जूसां चिकुलां शरीर प्रति अधर्म
जुइगुथेंजाःगु ऋतुत कारणं पाइगु अथवा वथें देशगत कारणं पाइगु धर्म
जक श्वया अर्थ मखु । श्वया परिवेष्ठित धात्थेंगु अर्थ दान, शील व
भावनाया अभिवृद्धि याना यंकेगु खः । दान अथवा त्याग उदारता व

१. धम्मिक सुत्त (सु. नि.), २. आलवक सुत्त (सु. नि.)

प्रेमया प्रतीक खः, शील आचरण विशुद्धताया चिं खः, अले भावना मन भिक्वेगु उद्देश्ये उद्यत स्वभावया उदाहरण खः । धर्म चर्या याःम्ह मन् थन नं आनन्दित जुइ, मरणं लिपा नं आनन्दित जुइ । नमुनाया नितिं छपु बाखं बी ।

खँ बुद्धकालीन समययागु खः ।^१ श्रावस्ती छम्ह उपासक दु- साब श्रद्धा दुम्ह । नीन्याद्रः श्रावस्तीया उपासकपिं मध्ये व साब श्रद्धालु । वया न्हेम्ह काय्पिं व न्हेम्ह म्हचाय्पिं दु । वं थः नापं थः सन्तानयात नं दान शीलादी चर्याय् तया तल । थः भिंप्यम्ह मस्त व थःपिनि निम्हसिया न्याख भिंखुपु सलाक यवागु भोजनादि दान बीगु कार्य यायां संसारया जन्मगत कारण वा स्वभाव कथं उम्ह श्रद्धालुयात रोग जुल । तःसकं ल्वय् जुसेलि उम्ह उपासकं धर्म कथा न्यनेगु इच्छा यात । भिक्षुपिं नं उम्ह उपासकया श्रद्धा इच्छा अनुसारं बिज्याना उपासकया हे तुं इच्छानुसार वयात यःगु न्यना 'सतिपट्ठान' सूत्र पाठ वसपोलपिसं याना बिज्यात ।

उगु समये देवलोकं स्वर्ग विमान ज्वना वया वयात सःता च्वन । विमाने देवतापिं बाजिं बाजिं हाला च्वंगुलिं दिक्क जुया वं लिसः बिल, 'थन च्वना हाला च्वने मत्य हूँ, बिज्याहूँ ।' उपासकं थथे जक धायेवं भिक्षुपिनि मती श्वया न्यने मयेल धका भालपा दना बिज्यात । काय् म्हचाय्पिनि मने दुःख जुल । छायाःसा इमिसं विचाः यात, 'जिमि अबुया न्हापा धम्मपदया श्रवण गुलि यः, तर थौं अन्तिम समये श्व न्यने मयेल । पाठ यानाबिज्याःपिं भन्तेपित समेतं म्वाल, न्यने मयेल धका धाल । श्व लोकं मरण दुःख धयागु साब हे प्रबल खनि, साब हे भयंकर खनि ।' तर पलख लिपा उपासकयात होश दया वसेलि वं काये म्हचाय्पिके न्यन, 'भन्तेपिं गन बिज्यात ? छिमि ल्वाः छाय् ल्युंया च्वन ?'

थुकीया लिसः वतान्त बिन्ति यासेलि हान उम्ह उपासकं धाल, 'जिं ला भन्तेपित न्यने मजीक हाला च्वने मत्य, बिज्याहूँ धयागु मखु । जिं ला जित विमान ज्वना स्वर्गे थन जिमिथाय् वा धका हाला च्वपित धकाले अथे धया ।' हान थथे धाये धुंका विमान मखंपित विमान खंका

१. धम्मपद अट्ठकथा (११)

बीया नितिं स्वांमाः, छमाः कया तुषित देवलोकया विमाने लायेमा धका प्रतिज्ञा याना वांछ्वत । स्वांमाः वना बिमानया घःचाले तःक्यना चवन । अन सकसिनं स्वांःमा आकसे थाना च्वंगु जक खन, विमाने यःगाना च्वंगु मखं ।

थथे थः वनेगु विमान ल्यये धुंका उम्ह श्रद्धालु उपासकं थः काय् म्हचाय्पिंत धर्मानुसार चर्या यायेगु उपदेश बिया देहत्याग याना स्वर्गलोके वन ।

थुखे भगवान बुद्धं नं बिच्चे दिना वःपिं भिक्षुपिंत थुगु लोके नं थन थःथितिपिं नापं आनन्दपूर्वक जीवन हना हानं थनं वना अन नं आनन्दपूर्वक हंम्ह उपासकया प्रसंग कया आज्ञा जुया बिज्यात, 'भिक्षुपिं धर्म चर्याय् अप्रमादीपिं न्हचाथाय् नं आनन्दं विहार याना चवनी चाहे इपिं गृहस्थ जुइमा, चाहे भिक्षुपिं । छायाःसा धार्मिक व्यक्तियात थन नं आनन्द जुइ, लिपा नं आनन्द जुइ, लिपा लिपा नं आनन्द जुइ । थम्हं यानागु धर्म चर्या खना व थन नं आनन्दित जूइ, उकीया फल खना लिपा भं हर्षित व आनन्दित जुया चवनी ।

प्रस्तुत बाखँ धर्म चर्या निखें आनन्द जुइगुया दसु खः । थन आनन्द जुइगु गुकथं थुकीया व्याख्या शब्द सिबे थःथः अनुभवं भीत अप्वः कं । गबलें छुं दृनेव स्यनेव भीके दया वइगु आशंका, भय व ग्लानिया संकोचता पहः व छुं मद्रंगु ज्याया उन्मुक्त, निर्भयभाव व प्रसन्न प्रफुल्लता छायाःसा न्हचाम्हसिया जीवने अप्वः भति दु । उकिं थन थुगु जन्मे नं अथे आशंका, भय व ग्लानिया संकोचता तनीगु लिपाया जन्मे तकं थुकीया प्रभावं मथीगु धर्मचर्या यायेगु निसन्देह तःधंगु मंगल खः । गुगु मंगलया सुवालं थ्व जन्मया सरालं बचे याना लिपा तकं हित व कल्याण सुख व शान्ति बी ।

जातकानञ्च सङ्ग्रहो

थःथितिपिंत संग्रह यायेगु

'जातकानञ्च' थःथितिपिंत 'सङ्ग्रहो' संग्रह यायेगु अथवा ढवनेगु । निगू शब्दया थ्व मंगले दकसिबे न्हापां 'थः थिति' शब्द विषये धाःसा थःथितिया न्हापांगु सम्बन्ध हि नाप खः, अले मन नाप खः । काय् व म्हचाय्या सम्बन्ध अबु व मां नापं हि लिसे खःसा छ्य् व छुइया सम्बन्ध हि व मन नाप स्वाःवनी । छायाःसा यौन सम्बन्धे हिया सम्बन्धी तापाइ । कायं भौमचा हइ, म्हचाय्मचां गनं थः नाः वनी । तः केहें, काय्, म्हचाय्, छ्य्-छुई, म्हचाय्मचा भिनामचाया सम्बन्धं भीत थःथिति धयागु हे हि व मनया सम्बन्ध खः धका धाःसा पासा भाइ व त्वाः वाःया अथवा जातीय देशीय मनू तयेत तकं विशुद्ध मनया जक सम्बन्ध खः धका नं धाः । उकिं गनं गनं स्वंगू प्रकारया बन्धुपिं क्यना तःगु दु, आत्म-बन्धु, पितृ-बन्धु, मातृ-बन्धु । मनू थः याकचा च्वना म्वाये मफु, उकिं स्वभावत हे वयात बन्धु वा थः माः । व आत्माभिव्यक्ति विना म्वाये मफु, व विश्वास आधार विना म्वाये मफु । उकिं हे गनं गनं विश्वास हे श्रेष्ठ बन्धु खः^१ धका धया तल । 'सङ्ग्रह' या अर्थ दुगु सम्बन्धया ममता व सुख मतकेया नितिं कर्तव्य पालन यायेगु खः । सङ्ग्रहया अर्थ 'ढवनेगु' सिबे च्वे लाः । कारण 'ढवनेगु' धयागु नख चखलं करं क्यंगुया ल्यूने जक लाः । तर थन संग्रह तात्पर्यया अर्थ निश्चित इले बिले नके-त्वकेगुली जक पुरे जुइ मखु । माःबले माःथे उपकारया ल्यूने प्रत्युपकार यायेगु अथवा कर्तव्य भालपा फुगु सेवाया सहयोग सहायता वीगु हे संग्रह यायेगु खः । गुगु ज्यां थःगु बन्धुत्वया सम्बन्धं थःत नं मंगल याइ, थःथितिपिन्त नं मंगल याइ ।

मनूया महानता वयागु थःथिति भावया विस्तृतताय् निर्भर जू । गुलि गुलि मनू च्वे थहाँ वनी, उलि उलि वं थः बन्धुवर्ग अप्वःसित खनी । गुलि गुलि संकुचित मनोवृत्ति तोता छ्वइ, उलि उलि मित्रता व परिचितताया परिधि चक्कना वनी । थुकीया अर्थ अय् धका थव मखु, वं थःगु महानताय् लिक्कया बन्धुत्व लोमकी । बुद्धं संसारयात हे थः नाला बिज्यात, अथे नं थः मां, थः परिवार, थः जाति, थः देशयात ल्वमंका बिमज्याः । बुद्धं संसारया नितिं जातिभेद, वर्णभेद, वर्गभेद, देशभेद, भाषाभेद आदि छुं छुं प्रकारया परिधि मतसे धर्म प्रचार याना बिज्यात, नाप नापं थः मां महामाया देवीयात धर्मोपदेशं संग्रह यायेत तुषित भुवने नं बिज्यात, जुजु शुद्धोदनया निमंत्रणाय् कपिलवस्तु बिज्यात, हानं शाक्यतयेत निर्मूल जुइक विनाश याये देश हे शून्य याये धका विडूडभ वःबले वया देशया सीमाना अन्तर्गत वाउँसे च्वंगु सिमा किचः तोता थःगु शाक्य जनपदया दुने च्वंगु किचः मदुगु सिमा क्वे च्वना विडूडभ छ्याना छवया बिज्यात । विडूडभं बुद्धयाके, 'भगवन्, थुखे किचः दुगु सिमा क्वे बिमज्यासे छाय् आम किचःमदुगु सिमा क्वे धका न्यंवले शाक्य संहारार्थ तरवार म्हुया वम्ह विडूडभयात बुद्धं धया बिज्यात, 'थः जाति बन्धुया किचः साव सिच्चुसे च्वं ।' विडूडभ बुद्धया पः खना सुंक लिहाँ वन । थुकथं थःथिति, थः जातिवर्ग अथवा देशया हित याना बिज्यागु आदर्श विभिन्न जातकं आपालं चित्ताकर्षक व रोचक जुइक उल्लेख जुया च्वंगु दु । गबलें छम्ह लाय्कूया खिचां जुजुया रथया प्याःगु छ्यंगु बाला नःबले पिनेया दक्क खिचात स्यायेगु ज्या जुया च्वन, बोधिस्त्रं वास्तविक दोषी छम्हया कारणे आपालंया विनाश अम्ह लाय्कूया खिचाया दोषे लाय्कूया पिनेयापिं खिचातयेत दण्ड बीगु अन्या सिद्ध याना हानं दोषी खिचा न्ह्योने प्रणालित याना थः बन्धुपिनि रक्षा यात, ¹गबलें छम्ह को प्रति ब्राम्हण महाराज छम्हसिया तमं दक्क को स्यायेत कोया दाः मुनेगु योजनाय् कोया दाः हे मदुगु खँ धया ब्राम्हणया तंप्वः तछ्याना थः बन्धुवर्गया उपकार यात, ²हानं गबलें माकः जुया थःगु प्राण मां-बौया रक्षार्थे उत्सर्ग याःसा गबलें थः दक्क माकः परिवारया प्राण बचे यायेत थःगु प्राण तकं बलिदान बिल । ³ थुकथं थः बन्धुया हितार्थे जातक गुलि चिन्तनशील धयागु खँ छमा तमागु सिमा पाःबले वया थः किचले ब्रुया

१. कुक्कुरजातक (२२) २. काकजातक (१४०), ३. महाकपिजातक (४०७),

वइ च्वंगु मेमेगु तरुलतादि कोदला वनीगु सिना वनीगु कल्पनाय् चरम कथं अभिव्यक्त जुया च्वंगुलिं स्पष्ट कयं । अथे नं बुद्धया प्रणिधानं लिपा निसैं दस पारमिता, दस उपपारमिता, दस परमत्थपारमिता, न्यागू महापरित्याग फुक्कं लोकया नितिं थः बुद्धत्वया नितिं थेंः थःथितिया नितिं नं खः^१ धयागु लुमंका उदाहरणार्थ थःथितिपिनि संग्रह याःगु छगू प्रसंगया उल्लेख याये ।

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । अबले बोधिस्त्वं मृग योनी जन्म कया बिज्यात । वयागु नां निग्रोध खः । व साब बांला । सलया मचा पाय्धिकः जुइक म्हधिकः नं तःधिकः । व न्यासः मृग नापं छगू जंगले च्वं च्वन । नाप नापं हे मेम्ह छम्ह मृग नं न्यासः मृगत नापं च्वं च्वंगु खः, हानं थुमि हे दथुइ नं छम्ह बांलाम्ह शाख-मृग धयाम्ह मृग छम्ह दुगु जुया च्वन ।

ब्रम्हदत्त ला मदयेकं नइ मखुम्ह । हानं न्ह्याबलें शिकार वने माःम्ह मनूतयेत ई-ब्य मदयेक ज्या-जी हे तोतोफिक सःता शिकारे वनीगु । उकिं निगम व जनपदया मनूतयेसं जुजुयात प्यक्वेति वन खण्ड पःखालं दना आपालं मृग दुने जंगले ख्याना कुने हल । उकी मध्ये निग्रोध मृगया परिवार व शाख मृगया परिवारपिं दुने लागु खः । हानं जुजुयाथाय् वना विन्ति यात, 'देव, न्हिन्हि शिकारे वनेगुलि आपालं ज्या पाः जुल, ज्या स्यन । जिमिसं महाराजया उद्याने यक्व मृगत तये हये धुन । आः व हे जक शिकार याःसां गात ।' जुजु थ्व खँ माने जुल ।

जुजुं अबलेनिसैं थःगु उद्याने शिकार याः वनीगु, भूत सुवाःतयेसं नं मृगतयेत ज्वनीगु स्याइगु जुया हानं गुलिं मृगत छगू निगू चोट नया बिस्पुं वया कष्ट नइगु आदि याना आपालं कथं मृगत नाश जुल । उकिं छन्हु निग्रोध मृगं शाख मृगयात सःता धाल, 'सौम्य ! फखालं दुने भिपिं लाना छन्हु न छन्हु सीपिं ला अवश्य हे जुइ धुन । तर सकलें छाय् थपायसकं न्ह्याबलें ग्याना ग्याना जुइगु, उलि थुलि मदयेक सिना च्वनेगु ? बरु थ्व सिबें पालंपाः स्याइथाय् हे वना पायेका सिना वने । छको छंगु परिवारं छम्ह वनी, छको जिगु परिवारं वना पालंपाः वनीगु याये ।'

१. भट्टसालजातक (४६५),

२. रतनसुत्त (खुद्दक पाठ)

श्व खँयात शाख मृगं स्वीकार यायेवं अबलेनिसें अथे हे पालंपाः
 न्हिन्हि मृगत वनीगु जुल । छन्हु शाख-मृगया फौजे छम्ह प्वाथे दुम्ह
 मृगया पाः वल । वं शाख-मृगयाथाय् वना धाल-‘जि गर्भिणी खः ।
 उकिं जि लिपा वने । मचा बुइ धुंका छकोया पलिसाय् अप्वः नं वनीपिं
 दइ । जित लिपा वनेगु याना ब्यु । लिसले शाख-मृगं धाल, ‘जिं छंगु
 थासे सु मेम्ह छ्वय् मफु । छंगु पाले छ हे वने माः ।’

गर्भिणी हिरणीनं थः प्वाथे च्वम्ह मचा रक्षा जुइगु मेगु लंपु छुं
 मखना निग्रोध-मृगया थाय् वना बिन्ति यात । निग्रोध-मृगं वयात धैर्य
 बिया वया पाले माःगु बन्दोबस्त याये धका धाल । हानं थःहे वना स्याइगु
 थासे वना स्याइगु सिंग्वले छ्यो दिका च्वं च्वन । भुतू सुवालं वयात
 खना ‘ श्व ला स्याये मज्यू धया तम्ह अभय-प्राप्त मृग खः’ धका मती
 तया जुजुया थाय् वना बिन्ति याः वन ।

जुजु अन वल । हानं वयाके न्यन, ‘मृगराज, छाय् छ वया ? छंत
 ला जिं अभय दान बिया स्याये मखु धया तयागु दु ।’ लिसले निग्रोध-मृगं
 धाल, ‘छम्ह प्वाथे दुम्ह मृग वया धाल, वयात लिपा जक पाः ब्यु । जिं
 छम्हसिगु मरण-दुःख मेम्हसित कुबीके मफु । उकिं थःगु जीवन वयात
 बिया जिं वयागु मृत्यु कुबिया थन वया च्वना ।’

जुजुं निग्रोध-मृगया खँ न्यना धाल, ‘स्वर्ण-वर्ण मृगराज, जिं छथें
 क्षमा, मैत्री व दया दुम्ह मनूतये दथुइ नं सुं मखनानि । जिं छ खना
 लय्ताल । दं जिं छंत व वयात निम्हसितं अभय बी धुन ।’

अले निग्रोध-मृगं धाल, जिमित अभय दये धुंका नं मेपिन्त ला
 मरण-भय दनि । मरण-भय सकसितं उथें हे यइ मखु । थुकथं मरण
 दुःखया खँ थुइका बीवं दक्व मृगतयेत हे मस्यायेगु वचं बिल । हानं मृगं
 मेपिं पिनेयापिं मृगत व थलचर आकाशचर प्राणीपिं न्हयथनेवं जुजुं व
 निग्रोधया मैत्री, क्षमा व दया खना प्रभावित जुया उकिं हे शिक्षा नं
 कया सकल प्राणीपित समेतं मस्यायेगु वचन बिल ।

थुखे निग्रोध-मृग सन्तोष जुया लिहौं वल । गर्भिणी हिरणं मचा
बुडकल । वं थः मचायात धया चवनी, "बाबु छ निग्रोधयाथाय् जक हूँ ।
शाखया थाय् वने मत्य । शाखया थासे वना म्वाना चवने सिबे निग्रोधया
थाय् सीगु श्रेयस्कर खः । "

थव बाखैनं सी दु, बन्धुत्वया सीमा माँ-वौ, तःकेहें, म्हचाय्मचा,
भिनामचा, जातिगत व स्थानगत सम्बन्ध नं चक्कना वनी । हानं थव
व्यापक मंगल कार्य गुलि गुलि याये फु, उलि उलि थःत थम्हं कल्याणी
प्राणि धका धाःसां अत्युक्त मजू ।

अनवज्जानि कम्मानि

निर्दोषगु ज्या यायेगु

निर्दोष ज्या व खः, गुकिं आः नं प्रीति बी, लिपा नं प्रीति बी । श्व अर्थे निर्दोष ज्याया अर्थ नं लोभ, द्वेष व मोह तोतेगु खः । अथवा गुलि गुलि लोभ द्वेष मोह विमुक्तगु ज्या जुइ, उलि उलि ज्या निर्दोष जुइ । भय व शोक जननी ज्या फुक्कं सदोष ज्या खः । उकिं बुद्धयागु अप्रमादया शिक्षा फुक्कं श्व हे निर्दोष ज्या सम्पन्न यायेत लंपु खः । श्व लंपु क्यनेगु ज्याया वा अप्रमादी जुइगु उपदेश बुद्ध महापरिनिर्वाणया शय्यां समेतं याना बिज्यात । ज्या अजागु यायेमाः, गुगु निर्दोषया कारणं शुभ कार्य धाइ, हानं गुगु यानां ताप जुइ मखु । भविष्ये परिताप वीगु ज्या-खं न्ह्याबले भय कायेमाः । भय कायेमाथाय् भय मकासे, भय काये म्वाःथाय् भय काइम्ह निर्दोष ज्याय् दोष खंका दोषपूर्ण ज्याय् निर्दोष खंकेगु मिथ्यादृष्टिया कृत-कर्म फल खः । मिथ्या दृष्टिं याना सत्वपिं दुर्गती वनी । थुकिया विपरित दोषयात दोष धका खंका अले हानं निर्दोषयात निर्दोष धका थुइका काइपिं सम्यक् धारणा दुपिं मनूत स्वर्ग भुवने वनी ।^१ थन नं वया नुगः याउँसे च्वनी, ख्वाः चक्कनी । पुण्यया परिणाम हे श्व खः, निर्दोष ज्या-खं हे पुण्य खः । पुण्यमय ज्यायात सदाचरण धायेगु चाला दु । सदाचरण याइपिं चरित्रवानपिनि म् उकिं थुलि दु कि इमिगु पूजा सत्कार यायेगु अथवा इमिगु महत्तायात स्वीकार याना आदर गौरव तयेगु जक हे नं सलंसः दँ तक जंगले च्वना यज्ञयायेगु स्वया श्रेष्ठ ।^२ थुकिं स्पष्ट जु, वाह्य आडम्बर सिबे मानसिक

१. धम्मपद (३१४),

२. धम्मपद (३१७-३१८),

३. धम्मपद (३१९),

४. धम्मपद (१०७)

पवित्रता व उदारताय् मू दु, अभ् कामनाया विशालता सिब्रे निर्दोष ज्या तोता परोक्ष दृष्टिं परयात हितोपकार यायेगु अले प्रत्यक्ष रुपं प्राणीया हित व सुख जुइगु कल्याणमय ज्या यायेगु श्रेष्ठ जू । मनुखं उकिं करपिसं छु या: छु मया: स्व: जुइया सिब्रे थम्हं छु याना छु मयाना स्वयेगु अत्युत्तम ।^१ थम्हं छु या: छुमया: स्वयेगु थ:गु सम्यक्-स्मृतिया न्हाय्कं ख: । सम्यक्-स्मृतिया न्हाय्कं सुया ल्हाते न्ह्याबले दइ, सम्यक्-प्रयत्नद्वारा बरोबर व न्हाय्कं स्वये नं सइ व अवश्य नं न्ह्याबले भयप्रद लँयात भयप्रद खंम्ह जुइ । वं महाधनयात व्यापारीं शस्त्र अस्त्र मदइबले भय युक्त ले तोतीथे, जीवन य:म्ह विषपानं मुक्त जुइथे जीवनया मूल्य हे पवित्र आचरण अथवा निर्दोष ज्याय् खंका दोषपूर्ण ज्या तोती । चाहे वयात यथिंजागु प्रेरणा यथिंजागु अवस्था थ चूलायेमा वं थ्व फुक्कयात मारया थ:त विचलित यायेत संगु कुत:या ख्याच:यागु खिप: वा बन्धन भालपा: व बन्धनं थ: मुक्त जुइ, मेपिंन्त नं मुक्त याइ । उदाहरणार्थ छुपु बाखं कया दिसं बाखं जातक कथायागु ख: ।

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । अबले बोधिस्त्व पुरोहित जुया च्वन । छन्हु जुजुं थ: रानीयात सारै हे लय्ताया धाल, 'छं य:गु वर फ्वं ।'

'छिं सुं हे मेपिं मिसातयेत मतिना याये मत्य । कामुक मिखां समेतं सुं मिसायात स्वये मत्य ।' - रानी वर फ्वन ।

जुजुं रानीया मतिनाय् प्रसन्न जुया थ्व वर बिल । जुजुं सुं मिसायात कामुक मिखां मस्व: ।

थ्व हे इले जुजुया गुगुं जिल्लाय् विद्रोह जुल । योद्धातयेसं विद्रोहीतयेत दमन याये मफुत धका धया ह:गुलिं जुजुं थ:हे वनेगु मती तल । हानं थ: रानीयाथाय् वना धाल, 'भद्रे, जिं विद्रोहीतयेत दमन यायेत वने त्यना । अन युद्ध जुइ । जय विजय धयागु अनिश्चित । उकिं छ थन हे च्वं च्वं ।' रानी थ्व खे तोता छ्वयेगु मधा: । कित थ:त नं नापं यंकी धका धाल । जुजुं आपालं खँ धया वयात थ:गु खबर बीत व वयागु खबर कायेत छगू योजन वनेव छम्ह दूत छ्वया हयेगु आश्वासन

१. धम्मपद (५०), २. बन्धनमोक्ख जातक (१२०)

बियावन । जुजु थःगुप्रति रानीया अति मतिना खना तःसकं प्रसन्न जुल । तर वयागु व मतिना कामुकतां च्याःगु जुया च्वन खनि । वयागु कामुकताया प्यासं त्वलिसे झझं वयात प्याःचायेका तःगु जुया च्वन । थव प्याचालं वयात मिखां छुं हे मखंकाः तल । जुजुं छगू योजन पुला वने धुन कि छम्ह दूत छ्वया हइगु । रानीं जुजुं छ्वया हःगु हे जिगु समाचार कायेत जिगु मन तयेत खः धका धया व नाप सहवास याइगु जुया वन । थुकथं वं स्वीनिगु योजनं छ्वया हपिं स्वीनिम्ह दूतपिं लिसे व लिहाँ वःबले छ्वया हःपिं स्वीनिम्ह दूतपिं लिसे दुराचरण यात ।

जुजु विद्रोह शान्त याना लिहाँ वल । हानं नगरे दुहाँ वनेत स्वागत व उत्सवया तयारी यायेत बोधिसत्त्वयात सूचना छ्वत । बोधिसत्त्व फुक्क नगर लायेकू बांलाकेगु निंतिं माःगु प्रबन्ध यायां रानीया निवास स्थाने नं थ्यंका वन । रानीं वयागु बांलागु शरीर खनेवं थःत प्वःची मफुत । वं ब्राम्हणयात थःथाय् सःतल । बोधिसत्त्वं लिसेः बिल, 'थथे धाय मत्य । जिके जुजुया प्रति गौरव दु, हानं जि थुजागु दोष पूर्ण पापया ज्या खना ग्याः ।' रानीयात वयागु थव खँ न्यना साब तं पिहाँ वल । वया कामुकताय् आघात याःगु स्यालं इतिमिति कना वं धाल, 'ख्वीप्यम्ह ख्वीप्यम्ह मनूतयेके जुजुया प्रति गौरव मद्दु, इपिं पाप खना मग्याः छ हे छम्हसिके जक जुजुया प्रति गौरव दुगु जुइका, छ हे छम्ह जक पाप खना ग्याःगु जुइका ।' तर बोधिसत्त्वं थव तःसःगु सले छ्यो क्वमछुकू । छायाःसा व सः सिबे वं धाःगु आचरणया परिणाम ग्यानापुसे च्वं ।

रानी कामुकताय् न्हंयावने धुंकल । बोधिसत्त्व नं थःगु पवित्रतां लिहाँ मवः । रानीं तोतेव वयात आः भय दु । बोधिसत्त्वयात पापया भ्यातनाले थुने फुसा हे जक थःत नं यचुका क्यने फइथें रानीं ताल । उकिं धाल, 'अप्वः खँ ताहाक याना च्वने मत्य । जिं धयागु खँ न्यं । मखुसा जिं छंगु छ्यो प्यदंका बी ।' निसन्देह थव रानीया अन्तिम शस्त्र प्रयोग खः । तर बोधिसत्त्वं गुकिया लिसेः बिल, 'छगू जन्मया छ्यो ला छु द्दछिगु जन्मया छ्यो त्वाल्हाके बी माःसां जिं थुजागु ज्या याये मखु ।' अभियुक्त अशुभ कार्य तोतेत निर्भय भावया गपाय्सःगु पुण्यमयी दृढ-प्रतिज्ञाया सः थव ?

बोधिस्त्व थःगु पापया सागरं मुक्त जुया भयमुक्त ले वन । रानी थः तृष्णाया खुसि छिना अभ्र नं बोधिस्त्वयात ज्वना महःसैं छिं हे मछिंथे फु हे मफुथें ताल । उकिं तृष्णाया खुसिं छीत पापया ट्रंगा दयेकल । अनेक छल व कपटया ज्याभः ल्हातं ज्वन । रानी थः कोठाय दुहाँ वन । सैं पुल । म्हे केके पुया कचिघाः यात । वसः झ्यारझिर खुत । चिकं चाकं किकल । दासीपिं लिधंसा कया व विरामी जुया पीडित, शोषित व दुषितम्हथें जुल ।

जुजु विजय उत्सव लिसैं थः लायकुली दुने थ्यन । तर अन थःत पलख हे तोते मफुम्ह रानी खने मदु । अले हानं बिरामी धाःबले छु मानि, जुजु रानीया कोठाय फुक्क थाय् चीका थ्यंक वन । म्हे उसि उसि याना न्यन, 'छंत छु जुल, भद्रे ?' रानीं छुं मधाः । हानं न्यन, छुं मधाः हानं नं न्यन । अले रानीं जुजुयात थःगु मौनतां व्यग्र याये फक्व याये धुंका अथवा थः लिक्क जुजुया सहानुभूति साले धुंका धाल, 'राजन्, जि छु म्वानिम्ह मनु खःला ? जिथेंजाम्ह मिसायात हे छु भात दुम्ह मिसा धाइ ला ?'

'भद्रे, छाय् खँ छु जुल ?'

'थुजागु दरवार थुजापिं मनूतये जिम्माय् तोता वनीम्ह छि थुजाम्ह महाराज धका मस्यु जिं ! थ रानीया सतित्वे म्हित बल नं छिं छु जुल धका न्यना दीगु ? राजप्रासादया जिम्मा बिया थकाम्ह पुरोहित वया जि नाप यत्थे सनेत स्वत, बलपूर्वक थःगु इच्छा पुरे नं याना वन, अयनं छिं सुंक मसीका च्वना दीगु ?'

थुकथं महारानीया खँ छु न्यन, जुजु मने छवया च्वंगु मी चि तथा वीवं मुइथें क्रोधं थःगु सम्पूर्ण शरीर जुइका पिहाँ वन । हानं तुरन्त राजपुरोहितयात चिना देशे त्वाः त्वाले जात्रा न्यायेका प्यदंक पालेगु हुकुम जुल । पुरोहित जुजुया हुकुम कथं बन्दी जुल । निर्भयगु लँपु ज्वन नं भयया कचिंगः वया वयात पंवल । अयनं वयात थःगु निर्दोषे विश्वास दु । उकिं थःत स्यायेत यंका च्वपि मनूतयेत धाल, 'जित स्याये न्हयो जुजुयाथाय् यंकि छाय्धाःसा न्ह्याथे धाःसां जि राजकर्मचारी जिं जुजुयात गुलिखे खँ कने मानि । जिं जक स्यूगु गुप्त खं जुजु नाप

व्याके मानि ।' श्व खँ न्यना राजकर्मचारीपिसं जुजुया थाय् यंकल । जुजुं पुरोहितया ख्वाः खनेवं मि जुया धाल, 'छाय् ख्वाः क्यने ह्या थुजाम्ह विश्वासघातीया । छंके शर्म धयागु मदुला, जिगु ख्वाः नं स्वः वये छाः ।'

बोधिसत्त्वं धाल, "जि छाय् लज्जा चाये माःगु दु ? छाय्धाःसा जिं उजागु छुं दोष दुगु ज्या यानागु मदु, गुकिं जि लज्जित जुइ माली । जिं गबलें इमू छम्ह स्यानागु मदु, जिं सुयागुं सिन्का छपु खुया कयागु मदु, सुं मिसायात छको कामुक दृष्टिं स्वयागु मदु, ख्यालं जक हे नं असत्य खं ल्हानागु मदु, कूशया च्चकां नसला कायेथें जक हे नं नशैली पेय पदार्थ सेवन यानागु मदु । जिगु दोष वा महारानीया दोषया परीक्षा महाराजं उपिं ख्वीप्यम्ह दूतत सता न्यनेमाः गुपिं प्रत्येक योजनं वया रानी नाप दुराचरण याःपिं खः ।'

जुजुं उपिं ख्वीप्यम्ह मनूत नं सःतिकें छ्वल । भयया कारणं भययुक्त दोष पूर्ण ज्या याःपिं मनूतयेगु व निर्भयी जुया निर्दोष ज्या याःम्ह बोधिसत्त्वया अन सत्यासत्य प्रकट जुल । जुजुं सकसितं प्राणदण्डया हुकुम जुल । थुकी नं बोधिसत्त्वं इमिगु हृदयया कमजोरी क्यना स्त्री स्वभाव क्यना क्षमा प्रदान याका इमित मुक्त याना बिल ।

वस्तुतः बुद्धं आयुष्मान आनन्दया छगू न्हचसःया लिसले आज्ञा जुया बिज्यात, फुक्क बुद्धपिनि शासन वा उपदेश हे व्यापक प्रकारया कुशल कर्म अथवा निर्दोष ज्या यायेगु खः । उकिं निर्दोष ज्या यायेगु छगू अजागु ज्या यायेगु खः, गुगु याः लिसे जीवन कल्याणमय जुया अप्वः मात्राय् मंगल कार्य याये फइ । उकिं निर्दोष ज्या या, हानं हानं या । थुजागु पुनीत ज्या यायेगु इच्छा नं या । कारण थुजागु पुण्य मुंकेगु ज्या हे सुखया हेतु कल्याणमयी मंगलाशीष मुनेगु ज्या खः ।

आरति

पाप कर्म रहित जुइगु

‘आरति’ या अर्थ पाप कर्म रहित जुइगु खः । ‘पाप’ या परिभाषा साव हे व्यापक । उकिं व्यापक पापं रहित जुइत दकसिबें न्हापां वयात खंकेगु, सीकेगु व थुइकेगु बांलागु स्यल्लागु मिखा माः । अन्यथा पाप मयः पुण्य हे जक यःधयागु भावना दया नं मनूतये कुतःपापमय जुइ फु । पाप व पुण्य छुकीयात धाइ व सीकेत परिणाम स्वया सीकेगु दकसिबे अःपुगु लँपु खः । गुकिं न्हापा वा लिपा थःत व परयात अथवा उभयपक्षयात नं दुःख, पीडा व कष्ट बी, व निसन्देह पुण्य मखु । छायाःसा पाप कर्म रहित जूम्ह ला शब्द कम्पित मजुइम्ह सिंहथें, जाले मक्यंम्ह फय्थें, लः व फसे लिप्त मजुइम्ह पलेस्वाथें निर्भय, उन्मुक्त व पवित्रम्ह जुया एकान्त विचरणे आनन्द ताइ ।^१ उकिं पापं चित्त लिचीका याकनं याकनं कुशल कर्म यायेगु स्वयेमाः । पाप न्हापायात धाःसा हानं हानं याये मत्य । इच्छा नं याये मत्य । कारण पाप मुंकेगु दुःखया मूल हेतु बल्लाकेगु खः ।^२ पापया लँपु अथे हे तोते मा गथे शस्त्रहीन व्यापारी भय युक्तगु लँपुयात तोति । म्वाना चवनेगु इच्छा दुम्हं विषयात तोती ।^३ थव मर्मान्तिक उपमाय् जीवन व पापया तःधंगु बेमेल भाव क्यना तःगु दु । छायाःसा पापी जुया सलंसः दँ म्वायेगुया सिबे शीलवान व चरित्रवान जुया छन्हु जक म्वायेगु हे श्रेष्ठ ।^४ पाप वा दुराचरणद्वारा मनू छुं भति अप्वः अवश्य म्वाये फये यः, तर वयागु जीवन मृत्यु बरोबरगु जीवन खः । अन्न अप्वः दुराचरण अथवा अत्याचार जुइव ला

१. खग्विसाण सुत्त (सु. नि.),

२. धम्मपद (११७),

३. धम्मपद (१२३),

४. धम्मपद (११०)

थनया थनसं फल बी । पाप सुचुकेत न्हाक्क छल प्रपंचया पर्दा तःसां छन्हु न छन्हु व पिने खने हे दःवइ । पापया फल मवःतले उकिं पाप चाकुसे च्वने फु, तर उकीया फल भोग याये मालेव ख्वया नं मूःता दइ मखु । पापं अवश्य नं थःगु हे विनाश याइ, चाहे वं धन, जन व बुद्धिया यक्क हे सहायता थ कायेमा । उदाहरणार्थ छपु बाखं¹ बी ।

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याता च्वन । ब्रम्हदत्त ला मदयेकं जा नइ मखुम्ह जुया च्वन । जुजुया नितिं ला मदये माःगु नं छु दु । तर छन्हु अजागु दिं वल, गुखुनु गतं हे ला न्यायेगु मद्दु, हानं स्याये मत्यगु वा मस्याइगु दिं नं जुया च्वन । भुतू सुवाःया सुरक्षित याता तःगु ला धाःसा खिचां नया बिल । भुतू सुवाः उखे थुखे गुलि चाःहिल गतं हे ला लुइके फुगु मखु । ला मदयेकं भोजन न्ह्योने तयाबीगु साहस धाःसा वं याये फुगु हे मखु । व अथे याये थथे याये मदयेका उखें थुखें चाःहिला च्वंबले छम्ह सीम्ह मनु वांछ्वया तःगु खन । व मिसाम्ह मनु साब हे लाउन बांला व छुं अचानकगु रोगं सीम्ह नं जुया च्वन खनि । तःसकं ग्याना कर्तव्य विमूढ जुया च्वम्ह भुतू सुवाःया मती वन, छाया जिं श्व मिसायागु ला हे ध्यना मयंके । वं उखे थुखें स्वल । तीसकं थःके दुगु ज्याभलं लापाँय् छक् ध्यना काल । हानं ग्याग्यां हे ला मदयेकं भोजन न्ह्योने तये ग्याना च्वम्ह भुतू सुवालं मनूया ला दायेकल । भोजनया ई जुइवं ला जुजुयात भोजन नापं तया नं बिल । जुजुं ला छु म्हुतुइ तल, वयात साब हे साः ताल । कारण न्हापा मनूया ला नया वःगु राक्षसया संस्कार वयाके दुगु जुया च्वन । जुजुं अले थुलि साःगु ला ला जिं गवलें मनयानि, श्व छुया ला खः सीके माल धयागु मती तया न्यन, 'श्व थौंयागु ला छुकीयागु खः ?' थथे जुजुं न्यंबले भुतू सुवाःया सात्तु वन । वं ग्याग्यां धाल, 'छाय् देव, ला व हे खः ।'

थुखे जुजुया मती श्वयात मख्यासैं धात्थैया खं धाइ मखुत धंका हानं तमं जुजुं धाल, 'खः व हे ला ! - जिं सवालं मस्यू ला ? धा सुयागु ला खः श्व ?'

भुतू सुवाःया मती आः न्ह्यागु हे जूसां मधासें जी मखुत धका भालपा जुजुयाके अभय दान फ्वने धुंका यथार्थ जूगु फुक्क खं कन । हानं ला गनं न्याये मदुगु खँ विन्तियाना मन्या ला दयेका धका नं धाल ।

जुजुं वयात अले तीसकं धाल, 'स्व सुंक च्वं । आवं-निसें जित थ्व हे ला सिबे नके हये मत्य ।

'महाराज, न्हिन्हिं गय् जिं ला माला हये फइ थुजागु ?'

का, सीपिं मन्तयेगु हे जक ला माः जुइ माःला । द हे दुनि उलिमछि ततःधंपि अपराधीत । जेले वना स्याना हति रे ।'

धात्थें जुजुया वचन कथं भुतू सुवालं प्राणदण्डया भागी मन्तयेत स्याना ला हयेगु ज्या यात । अजापिं मन्तू मदयेवं दोच्छि दांया म्हिच्चा वांछवया तथा कायेवं खँ धका ज्वना स्यायेगु यात । थथे नं याना मन्तू ज्वने मफुसेलि हूले मन्तू ज्वना छले छिले याना मन्तू स्यायेगु ज्या जुल । देश छगुलिं गुलिसियां मां, गुलिसियां अबु, गुलिसियां दाजु, गुलिसियां किजा इत्यादि परिवारपिं तना ख्वःसः व हाहाकारं जाइ च्वन । तर मन्तू तनीगु पःह धाःसा तंगु मखु । थ्व हे खँ जुजुया थाय् थयन । तर जुजुं थ्व खँ छाय् विचाः याइ ? निराशपिं जनता फुक्कं जाना सेनापतियाथाय् बिन्ति याःवन । सेनापतिं बांलाक चिवा कायेकेगु यात । हानं ताकाल विते मजुवं छन्हु भुतू सुवालं छम्ह मिसा गल्ली स्याना म्हिचाय् स्वःथने त्यंगु लात । मन्तू मुन । सेनापति नं थयंक वल । भुतू सुवालं मन्तू सुनां धया स्यानागु खः, सुयागु नितिं स्यानागु खः फुक्क खँ यथार्थ सेनापतियात कन । हानं सेनापतियात थ्व खँ जुजुया न्हयोने नं निर्भयपूर्वक धायफु धका धाल ।

भुतू सुवाः सहित सेनापति जुजुया थाय् थयन । फुक्क खँ जुजुं नं स्वीकार यात । सेनापतिया मन तःसकं दुःख जुल । जुजु जुया नं मन्तये ला नया च्वंगु हानं नया खः धका स्वीकार याःगुलिं गुलि जक लज्जाहीन स्वभाव ज्वंगु धका मती तथा जुजुयात मन्या ला मनकेगु आग्रह यात । हानं न्याया जुजुं थः प्रजा जुयाच्वंपिं न्यात ननं लिपा प्रजां सीवं वयात पितुंगु तथा लिपा पर्वतया कुपी पर्वते हिना च्वंबले थःगु न्हिपं हे मेपिं भालपाः नःगु विशाल न्याया रस तृष्णां दुःख स्यंगु बाखं आदि नं कन ।

तर जुजुं धाल, थुजागु बाखं गुलि न्यने धुन, गुलि न्यने धुन । जित बाखं सिबे मनूया ला हे यः । थुकथं अनेक कथा बाखं कना धाल नं अनेक छ्याचः बिल नं जुजुं मनूया ला नयेगु तोते फइ मखु धका धायेवं वयात सकल प्रजापिं मुना राज्यं पितिना छ्वत । जुजु नं तलवार छपु व भुत सुवाः छम्ह ज्वना पिहाँ वन । लिपा छन्हु जंगले भुत सुवाःयात नं नया बिल । थुकथं नर मांस ननं व जुजु मनू जुया नं राक्षस जुया जुल ।

बाखं या सारांश थुलि हे खः, पाप यात धाःसा व सुयां यइ मखु, जुजु हे जूसां वयात राज्यं निर्वासित याइ । हानं पाप यायेगुली दुने धुंकल कि मनू बरु पशु जुइत तयार जुइ - तर वयात वं तोते थाकु चाया च्वनी । उकिं पापी जुइव पाप याये हे अःपु, न्ह्याइपु, यइपु जुइगु हानं पुण्यात्मा जुइव पुण्य याये हे अःपु, न्ह्याइपु, व यइपु जुइगुलिं पापं विरक्त जुइगु साव श्रेष्ठ । छायाःसा पुण्यया फल आनन्दप्रद जुइ । दुःख व कष्ट बीगु ज्या मङ्गलमयी ज्या मखु । याना च्वंतले आनन्दप्रदथं च्वंसां व लिपा दुःखप्रद जुइगु ज्या जुया नितिं अजागु पाप कर्म रहित जुइमाः । थ्व हे जीवनया मङ्गल कार्य खः । गबले पाप कर्म रहित जुइ, अबले पुण्यकार्ये आनन्द ताये सइ । हानं व आनन्दमय पुण्य कार्य आःयागु जीवन नं मङ्गलमय जुइ, लिपा नं मङ्गल जुइ । जन्म जन्म मङ्गलमय जुइ ।

Dhamma Digital

विरति पापा

पाप कर्म तापाक चवनेगु

आरतिया अर्थ पाप कर्म रहित जुइगुथें विरतिया अर्थ पाप कर्म तापाक चवनेगु खः । हानं पूर्वोक्त मङ्गल व थ्व थुगु मङ्गल निगुलिं छगू हे विषये निगू अवस्थाया परिचयात्मक स्थिति जक खः । विरति प्रयास अथवा कुतःया अवस्था खः, आरति प्रयास साध्य अवस्था खः पाप कर्म मयायेगु विषये च्वे वने हे धुकल । थन अजागु पाप कर्म न्हापानिसें तापाकनिसें विरक्त जुया चवनेगु भिं धका जक थुइकेवं हे गाः । छायाःसा थये पापयात थुइका पापं तापाना चवने सयेव मनु सदाचारी अथवा शीलवान जुइ । छगू अवगुणं तापाक चवने फयेव मेगु सद्गुणो लिक्कनं च्वं वने फइ । अले जाति, गोत्र कुल सिबे शील हे श्रेष्ठ धका थुइ ।^१ खँ व ज्या चूलाका भिं मनु जुइ सइ । सर्प दुगु प्वाले ल्हाः दुछ्वयेगुलिं विरक्तम्ह मनूया अवस्थार्थे वयागु जीवन निरापद जुइ । पलख छलं थःगु पापी मनया स्वार्थ पूर्ति जूसां लिपा उकीया फल वयेका थःगु जीवन समेत नष्ट जुइका चवने म्वाली ।^२ उकिं जीवनया मङ्गल कामना याइपिस पापया ग्यानापुसे च्वंगु फलयात खनेवं व पाप कर्म लिचिला शीलादि गुण धर्म पालन याइ । उदाहरणार्थ छपु बाखं बी ।

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना चवन ।^३ अबले छम्ह ब्राम्हणया श्राद्ध याना श्राद्ध-बलि बीः माःगु जुया चवन । ब्राम्हणं थः शिष्यपिन्त धाल, “श्राद्ध-बलि फै नदी यंका बांलाक पवित्र जुइक मोल्हुइकि हानं न्यापतिं बां सीदयेक सिन्हः तिका हति ।” ब्राम्हणया शिष्यपिसं फैयात

१. सीलविमंसजातक (८६, २९०),

२. धम्मद्वजातक (३८४),

३. मतकभत्त जातक (१८)

ज्वना खुसी वन । फैयात मोल्हुइकल हानं सिन्हः तिकल । फैया मती थम्हं
छको स्याना वयागु पापं थः प्यसः व रवीगुकः स्याका वयाथें ब्राम्हणं नं
दुःख भोग याये मालीगु लुमना मिखां ख्वबि स्वः स्वः वल । हानं थ्व
छगू बार स्याके धुन कि पापं मुक्त जुइगु लुमंका व फै छको हररर नं
न्हिल । फैयागु थ्व विचित्रता खना ब्राम्हणया शिष्यपिसं फैयाके न्यन ।
तर मधाः । ब्राम्हणयाथाय् हे थंकासा जक धाये धका धाल । अले
ब्राम्हणया शिष्यपिसं फैयात ब्राम्हणयाथाय् थंका । हानं वृत्तान्त खँ कन ।
शिष्यपिनि फुक्क खँ न्यना ब्राम्हणं धाल- 'अय् फै, छ छाय् न्हिला हानं
छ छाय् ख्वया ?'

थःगु पूर्व जन्मया खँयात लुमंका फैनं धाल - 'ब्राम्हण, प्यसः व
रवीगुं जन्म न्हापा जि नं छम्ह छथें हे मंत्र पाठ याइम्ह पुरोहित खः ।
जिं नं थौं आः छं याये त्यथें श्राद्ध कर्म याये धका पशु-बलि बिया । तर
थ्व हे छम्ह पशु-बलि बियागु पापं जिं थःत प्यसः व रवीगुकः पायेका
वये धुन । थ्व थुगुवार जिगु अन्तिमगु असहच मरण-दुःखया फल भोग
यायेगु बार खः । उकिं थःत घात याकेगु कष्टं मुक्त जुइन धयागु लुमंकाः
जि हर्षित जुया न्हिलागु खः । हानं हे ब्राम्हण, जिगु दुःख ला बल्ल बल्ल
तरे जुल । तर जिं छको पशु-बलि बिया सह यानां सह याये मफयेक
फलभोग यानाथें छं नं थःत पायेका थुजागु असहच कर्म भोग याये
मालीगु लुमना जि नुगः मछिन । उकिं जिगु मिखां ख्वबि वल ।'

फैयागु थुगु खँ न्यना ब्राम्हण पशु-बलि बीगुलिं लिचिल । हानं
वयात स्याये मखु धका अभय दान बिल । तर वयागु भोग गन फुइ ।
ब्राम्हणं वयात रक्षा याये धका ल्यूल्यु जुया च्वन नं वयात बचे याये
मफुत । ल्वहँते मलः जुना घाँय् नया च्वंम्ह फैया गःपते ल्वहँ टुक्रां कया
वयागु मृत्यु जुल ।

बाखंया सारांश थुलि हे खः, पापया फल ख्वया नं भोग याये हे
माः । उकिं पापया थुजागु अवश्यम्भावी परिणामयात खंका ब्राम्हण
हिंसा कर्म लिच्यथें पाप कर्म न्हापां हे लिचिलेगु याःसा दुःख पाखें थःत
थम्हं तापाक तये सःगुथें जुइ । थःगु जीवनयात अमङ्गलं बचे याना
मङ्गलया लिक्क तयेगु शुभ कार्य याःगु जुइ ।

मज्जपाना च संयमो

मद्यपाने संयमी जुइगु

‘मज्ज’ या संस्कृत पर्यायवाची शब्द ‘मद्य’ खः, अले ‘पाना’ या अर्थ त्वनेगुली, हानं ‘संयमी’ माने संयमी जुइगु । मद्यया अर्थ हानं नशा रूपे वइबले श्वया भाव सम्बन्ध न्ह्यागुं उचित अनुचित भावयात तोता आमोद प्रमोदे दुं वनेगु धयागु नं जूवं । गबले गुगुं नसा त्वंसा लाभप्रद मखया नं अत्यन्त अनिवार्य जुइ वयात नशा धका धाइ । छायाःसा भनी ‘जा’ मनसैं गबलें च्वने मफु, तर उकीयात नशा मधाः, अथे हे चुरोट बजाँ मत्वंसे मगाःगु मखुसां वयात नशा धाइ । नशा अप्रमादावस्थाया नितिं तःधंगु बाधा खः । थुकथं ‘मज्ज’ या अर्थ ‘नशा’ या रूपे वया व्यापक जूवंसां थनं भनीगु मङ्गलनाप सम्बन्धित दृष्टिं विचाः यायेबले श्वया अर्थ पञ्चशील अन्तरगत जुया न्यागूगु शील पालन यायेगु अर्थात् अय्ला श्वं आदि काये यःगु त्वनेगु तरल पदार्थ सेवनं अलग जुइगु वा अफिम आदिया प्रयोगं तापाकेगु जक जू वं । थुपिं मध्ये भनी नेपाले गुगु काये यःगु पेय पदार्थया प्रचलन अप्वः दु, उकी अय्ला श्वंया स्थान सर्वोपरि खः । बुद्धया उपदेशे नं सुरा मत्वनेगु शिक्षा नशालु पदार्थ सेवन मयायेगुली दकसिबे च्वे खः । ‘सुरा’ या सृष्टि व वयात तोते माःगु कारण छाया श्व खँ छाया कथात्मक शैली पाली वर्णन मननीय जू । छाया सिमाया स्वकचा मूकचाया दथुइ छाया गाले वा वःगु लः मुन । सिमाया फल कुतुं वन । पंक्षीतयेसं हःगु अन्न लात । ध्वगिगना श्वं बने जुल । भंगःत त्वना कात । मनुतयेसं उकी विचित्र कथं विचाः यात । पूरा सीगु वीषथें मताल । त्वना स्वत । दकसिबे न्हापां त्वंम्ह मनुया नां ‘सुर’ खः । वं लिपा व ‘वारुण’ धयाम्ह ऋषियात त्वंकल । उकिं व पेय पदार्थयात ‘सुरा’ व ‘वारुणी’ धाल । लिपा श्व हे ‘सुरा’ त्वंके हःगु पेय, पदार्थ

‘वारुणी’ ऋषिं जुजुयाथाय् थ्यंकल । जुजुया म्हुतुइ समेतं लाःबले अथे हे विचाः याना सिमा ख्वाला समेतं तया दकसिबे न्हापां मनुखं थ्व दयेके सयेकल । देशे भूभक्तं प्रचार जुल । अले थ्व विनाशं बचे यायेत इन्द्रं कुतः यात ।^१ छायाःसा गबले थ्व सेवन याइ, अबले मनूत न्ह्योने लाःथाय् गोतुली । चित्त वशे मदइ । मनूयाके व स्वतन्त्रता व बहादुरपना अण्वः दइ, गुगु बल्लाम्हे द्रव्याके दइगु खः । वया म्हे नशाया कतामरिथे जुइ । अले सभाय् नं निर्लज्जापूर्वक ल्वः मल्वः भाव व उचित अनुचित भाव तंका प्याखं ल्हुइ । अय्लाखं मिखा ह्याउंसे च्वनी, पृथ्वी हे जिगु, जि हे चक्रवर्ती धयागु अभिमान वइ । वयागु तमं मां-बौ म्हसी मखु, ससःमा व भौमचाया ल्हाः ज्वनेत लिचीली मखु । नशाया गां मिखाय् चिना बिल कि वं अनं कुतुं वनी थन कुतुं वनी धयागु दइ मखु । नशाय् दुनीपिं मनूतये उकिं पराभव हे जक जुइ ।^२ अय्ला थ्वंया थ्व हे मानवीय चेतनायात विषपान याकिगु खँ क्यनेत पाली वाड्मयं आपालं कथात्मक प्रयत्न याना तःगु दु । उकीमध्ये छपु बाखंया^३ सारांश उदाहरणार्थ थन बी ।

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । ब्रम्हदत्त थःगु ऐश्वर्ये तःसकं सम्पन्न । परन्तु वया सन्तानया नामं छम्ह हे जक काय् दु । सम्पन्नताय् थः याकः काय् गुलि तःसकं यइगु खः, ब्रम्हदत्तया नं थः याकः काय् उलि हे यः । वयात कायनाप म्हिते दत कि संसार हे ल्वःमं । हानं जुजु ब्रम्हदत्तया निगू आदत दु, छगु ला मदयेकं जा तये मफुगु मेगु अय्ला त्वना मदमस्त जुइगु । छखें व जुजुया अहंभाव मेखें अय्लाया अहंभाव चूलाइबले वया न्ह्योने दं वने छाःपिं सुं हे मदु ।

छन्हुया खँ खः, व हे सम्पन्न जुजुया नितिं ला मंत । लोक पद्धति कथं उखुनु सुनानं हिंसा याये ज्यूगु व फुगु नं मखु । दुगु ला सुं छम्ह खिचां नया बिल । उकिं गनं हे ला मदया भुतू सुवालं थ्व खं रानीपिन्त बिलि यात । तर यायेगु छु ? ला मदयेकं जुजुया न्ह्योने भोजन यंकेगु साहस सुयाकें मदु । उकिं आपालं विचाः याये धुंका इमिसं निर्णय यात, जुजुया न्ह्योने भोजन तये यंके न्ह्यः जुजुया न्ह्योने जुजुया याकः काय् तये यंके । अय्लाया मदमस्त पहलं जुजु थः काय् नाप म्हिता च्वनी । थ्व

१. कुम्भजातक (५१२), २. पराभवसुत्त (सु. नि.), ३. सुरापान जातक (८१)

हे आनन्दावस्थाय भोजन न्ह्यचीकूसा जुजुया ला मदुगु तं जिगिजिगि
खाइ मखु ।' थथे विचाः याना भोजन ह्ये न्ह्यः जुजुया न्ह्योने
राजकुमार तये यंकल । अय्लाखं मस्तम्ह जुजु थः राजकुमार मुले तथा
म्हितल । अय्ला व थः मचाया मतिनाय् दुम्ह जुजुया न्ह्योने भूतू सुवालं
भोजन तये हल । महारानीपिं तं न्ह्योने दं वल । जुजुया नशां मदमस्तगु
मन काय्या मतिनां फहिला रस तृष्णाय् लाः वन । तर अन ला मदु ।
मदमस्त मनं क्वात्तुक ज्वंगु मंत कि गुलि तं पिहाँ वइ, स्वतः स्पष्ट जू ।
भूतू सुवालं ला मदुगुया कारण गुलि गुलि विनम्र कथं विन्ति यात, उलि
उलि जुजुया तं थहाँ वन । तमं मिखां अथें हे मखं । उकीसं राजत्वया
अहंभावं ल्यूने घ्वाना च्वंगु दु । अभ्र उकीसं अय्लाया चेतना शून्य जोशं
ल्हाः तःबले वयात गन थयंका मबी ? वयागु म्हुतुं छु शब्द पिहाँ वयेत
आः पंगल दइ तिनि ? वयागु ल्हाः छु यायेत आः केकुनी तिनी ? जुजुं
थःगु अय्लाया सूरै राजत्वया अभिमान मुना धाल, 'बा, जिथें जाःम्ह
जुजुयात हे ला मदु ? का जित ला मदुसा थवया ला का ।' जुजुं थः मुले
च्वंम्ह मचाया गःप म्चेहीकल, वां छ्वल । महारानीपिं हवाय् हवाय्
ख्वल । जुजु थः अय्लाया मदमस्त भावे अट्टहास याना न्हिल । अभ्र थः
मचाया ला समेतं नल ।

कन्हे खुनु जुल । जुजु थःगु चेतनावस्थाय लिहाँ वल । व
म्हिगःयाम्ह मखुत । उकिं हे वयात म्हिगःया ज्या-खँ लुममं । म्हिगः
अय्लाखं नवाका तःम्ह, अय्लाखं प्याखं ल्हुइका तःम्ह अय्लाखं हे अट्टहास
याना न्हीका तम्ह खः । थौं व हानं मानवीय गुण ज्वना दन । वयात
याकः काय् लुमन । व थः रानीपिंत सःतल । चिन्ता व पीडां दीनपिं
रानीपिं वल । जुजुं न्यन, 'ग्व, राजकुमार ग्व ?'

रानीपिं हवाय् हवाय् ख्वल । जुजु आश्चर्य चाल । तर गबले यथार्थ
खँ जुजुं थुल, जुजुया नुगःपाय् चुपिं सूथें जुल । जुजु वेदनाय् इतिमिति
कन । मद्यपानया परिणाम थुल । थुलि बांलाक थुल कि आः मद्यपानया
मानवीय चेतना व सदगुणयात विषपानथें थुल ।

प्रस्तुत बाखंया सारांश थुलि हे खः, अय्लाखं मनूयात थुलि तक
विवेकहीन याये फु, वं थः काय्यात समेतं स्याना च्वना धयागु
ल्वःमंकी । अय्ला यःगु हे तर्क यःगु हे खँ छुं मात्राय् लाभप्रद थ खंकेमा

वास्तविक दृष्टिं वया अनिवार्यं जीवनयात मदु हानं प्रायः दृष्टिं वं गबलें
मानवीय सद्गुण, सद्भावना वृद्धि यायेत सार्थकं जुया बी मफु । उकिं
अय्ला मदयेकं मगाः धयागु, आदत मदयेकं मगाः धायेथें जक खः, ल्वापु
ख्यापु मदयेकं मगाः धायेगु जक खः । अय्ला त्वना मनु प्याखं लहुइ, म्ये
हाली, तिंतिं न्हुइ-थथे अथे तकं जुइ कि मनु अय्ला त्वना माकः जुया
मवंगु हे तःधंगु भाग्य खः । उकिं माकःया ले लाः मवनीगु ज्या
अवश्यमेव मनूयात ल्वःगु ज्या खः । मनूयात ल्वःगु ज्या हे मनूया जीवस
हितमय, सुखमय व कल्याणमय जुया मङ्गलमय जुइ ।

अप्पमादो च धम्मेषु

धर्मे तत्पर जुइगु

'अप्पमाद' या अर्थ अप्रमाद खः । धर्मे अप्रमादया अर्थ उकिं उद्योगी व जाग्रत जुया भिंगु ज्या यायेगु व संयमित इन्द्रिय जुइगु खः । अथवा धर्म यायेगुली होशहीन जुया मच्चनेगुयात हे अप्रमादी जुइगु धाइ । अप्रमाद अच्युत निर्वाणया लेंपु खः, प्रमाद मृत्युया लें खः । प्रमाद न्ह्योने खः । व नं केवल ज्ञान विमूढ जुया चवनीगुली थ अन्यथा प्रमादीम्ह व्यक्तिया तृष्णा 'मालुवा' धयागु गूखि बढे जूथें बढे जुया चवनी फलया आशाय उखें थुखें जूम्ह माःकथें प्रमादीम्ह व्यक्ति संसारे बारबार उखे गुखे जन्म काः जुयाचवनी ।^१ नेपाले प्रसिद्धगु 'दसवलस्तव' स्तुति कविं बुद्धया श्रेष्ठया अप्रमादीभावे हे क्यंगु दु । देवतापिं मध्ये श्रेष्ठ सकल भुवनया स्वामी पलेस्वानं जन्म जूम्ह मनुतये सृष्टिकर्ता धया तःम्ह ब्रम्हा न्ह्यः वयेका च्वं च्वन, उदयाचल सिथे भिंपूथें ह्याउँक अन्धकार समूह विनाश याइम्ह, प्राणीपिनि छगः मात्र मिखा जुया च्वंम्ह सूर्य अभिमानं चंचल जुया न्ह्यः वयेका च्वं च्वन, विश्व चूडामणि जुया चच्चि चच्चिं च्याइम्ह किसि दंथें तुयुम्ह हानं सिचुगु किरण दुम्ह चन्द्रमा नं मद व रागे लीन जुया न्ह्यः वयेका च्वं च्वन । च्वापुर्णिया च्वकाथें तुयुम्ह, सर्पया जनेउ धारण याना च्वंम्ह, त्रिपुरासुर दैत्य भक्ष यायेत चतुरम्ह धुँया छ्यंगुतिं न्यया तःम्ह महाद्यो नं पारवती नापं न्ह्यः वयेका च्वं च्वन, ज्वाला ज्वालां थीगु वज्र ज्वना दैत्य संहार याये फुम्ह देवतापिनि मालिक इन्द्र नं इन्द्राणिया हाव भावे मुग्ध जुया ह्याबलें न्ह्याबलें न्ह्यः वयेका च्वं च्वन, वँचुगु पलेस्वाँया उनम्ह, तुयूगु पलेस्वाँथें जाःगु ततः गवःगु मिखा दुम्ह

असुर-सेना नाश याइम्ह विष्णु नं गर्भवासया बन्धने क्यना न्ह्यः वयेका च्वं च्वन, थुकथं हे यम, वरुण, कुबेर, यक्ष, दैत्य, नागराज तथा स्वर्ग व पृथ्वीया लोकपालपिं ल्यासितयेगु मतिनाया अयला त्वनेव ज्ञान विमूढ जुया न्ह्यः वयेका च्वं च्वन । श्व प्रमादया न्ह्यःलं ल्हाका च्वंगु संसारे सम्यक् स्मृति व सम्यक् व्यायामया अप्रमाद जागृत दुम्ह मनू जुइगु उकिं देवताया दासत्वं मुक्ति प्राप्त जुइगु माङ्गलिक उपदेश धारण यायेगु जक मखु, निर्वाणया मङ्गलमय लेँ पलाः तयेगु नं खः । वस्तुतः अप्रमाद जुइगु हे ज्ञान व सदुपदेशया सार खः ।^१ बुद्ध उकिं आज्ञा जुया बिज्याइ, देँ न्ह्यःलं चाय्कि दृढतां शान्तिया नितिं कुतःया । प्रमत्त धका सीका मृत्युं मोहित थ मया, थ वशे मतयेमा ।^२ देँ, अलसी जुइ मत्य । बांलाक धर्माचरण या । धर्माचरण याःम्ह थुगु लोके नं मेगु लोके नं सुखपूर्वक वास याइ ।^३ प्रमादी जुइ मत्य, पंचकाम गुणे आशक्त जुइ मत्य । अप्रमादी जुया ध्यान यात धाःसा तःधंगु सुख प्राप्त जुइ ।^४ दुःखया मूल, प्रमाद खः, प्रमादया मूल अविद्या । उकिं प्रमादं व हे ज्ञानयात विवेकयात धलिं मिखा तयेगु याइ । प्रमाद विद्याया मिखाय् छ्वाकीगु धू खः, जीवनया आकर्षक खने दइगु रज खः। उकिं हे मोहया बन्धन युक्त संसार द्योनें स्वयेबले बांलाथें च्वनी ।^५ उकिं थन वा, स्व ! श्व कृत विचित्र राज रथ समान बांलागुली बालजनपिं जक आशक्त जुइ, ज्ञानीपिं जुइ मखु ।^६ अनाशक्त अप्रमाद भाव हे जीवन रक्षाया, उन्नतिया, निर्वाण प्राप्ति या लेँपु खः । उदाहरणार्थ छपु बाखँ बी ।

वाराणसी ब्रम्हदत्त^७ राज्य याना च्वन । ब्रम्हदत्तया सच्चिद्ब्रम्ह काय्पिं दु । उपिंमध्ये दकसिबे चीधीम्ह बोधिसत्त्वं तक्षशिलाय् वनेगु मती तल । वया पासापिसिं धाल, इपिं नं वये । इमिगु प्यपुनेगु गतं छुं खँ न्यन कि दीगु अनुरक्त स्वभावं उद्योग व संयम धयागु मद्गु सीका बोधिसत्त्वं इमित लिगन । तर इमिसं धाल, बोधिसत्त्वया पूरा पूरा अनुशरण याये ।'

१. किसिलसुत्त (सु.नि.)	२. उट्ठानसुत्त (सु.नि.)	३. धम्मपद (१६८)
४. धम्मपद (२७)	५. उदान (३.९)	
६. धम्मपद (१७१)	७. तेलपत्त जातक (९६)	

बोधिसत्त्व न्याम्ह पासापिं नाप वन । ले ० बिच्चे गां दयेका
यक्षणीत मन्या मोहक येशे च्वं च्वंगु जुया च्वन । इमित खनेवं छम्ह मन्
दित । बोधिसत्त्वं धाल 'छाय् दिना ?'

'देव, जि साब त्यानुल । पलख थन फेतुना वये ।'

'थन फेतुइगु भिं जुइ मखु, वा ।'

'यःगु थ जुइमा, त्यानुसे च्वन । आः थथे ला पलाः हे छी मफु ।
जि बुलु वये ।'

व अनसं दित । यक्षणी वया लिक्क फेतु वल । वया छु माला झूगु
खः, व ब्यू वल । मन्या भेषधारी यक्षणीनाप भुले जुइत स्वल । घेपुना
तम्ह यक्षणीनं वयात नुना छ्वत ।

यक्षणी हानं न्हापा वना च्वंपित लिलाकः वन । अन म्ये हालेगु
प्याखं ल्हुइगु याना च्वन । अन नं छम्ह मन् दित । बोधिसत्त्वं गन नं
लिगने मफु । शब्द तृष्णाय् दुम्ह मन्यात नं यक्षणीतयेसं नुना छ्वत ।
थुकथं हे भतिचा उखे नस्वाः मिया तःथाय् छम्ह गन्ध तृष्णाय् प्यपुंम्ह मन्
दित, व फुत । भोजनया तःधंगु प्रवन्ध याना तःथाय् रस तृष्णा दुम्ह मन्
भोजनयात दित । वयात नं नया छ्वत । हानं यक्षणीत लासा लिसा लाया
छाय्पायेका च्वन । अन ताइक याउँक फेतुम्ह मन्यात नुना बिल । रूप,
शब्द, गन्ध, रस व स्पर्शया प्रलोभनं प्यपुंके मफुम्ह बोधिसत्त्व याकःचा हे
जक ल्यन । न्हापा हे सतर्कम्ह थः पासापिं न्याम्हं फुसेली हानं छाय्
यक्षणीत पाखें सतर्क मजुइ ? तर यक्षणीनं बोधिसत्त्व नहे नय्गु कुतः
यायेत स्वल । बोधिसत्त्वया ल्यूल्यु वन । जंगले ज्या याना च्वंपिसं वयाके
न्यन, 'छ छाय् थथे खया खवाः याना ल्यूल्यु वना च्वना । व न्ह्योने वंम्ह
छं सु ?'

'थव जिम्ह प्रिय खः ।'

थव खँ न्यना मन्तयेसं धाल-'भाजु, छाय् थथे वास्ता मयासे ल्यूल्यु
व्वाके यंका तया ? स्वांथे नाइसे क्यातुसे च्वंम्ह विचरा मय्जु छिगु हे
भरोसाय् वया च्वन । छाय् वयात बुलुं त्यानु मजुइक हयेका हयेका
मयंका ?'

‘श्व जिम्ह जहान मखु, यक्षणी खः १’ - बोधिसत्त्वं धाल ।

यक्षणीनं धाल- ‘गबले मिजंतये मयइ, मिसातयेत लक्सीं नं धाइ, प्रेतनी नं धाइ ।’

मनूतयेसं पत्याः यात, मिसां ठीक धाल । यक्षणी क्रमशः प्वाथे दुम्हथें जाःगु रूप याना ल्यूल्पा वनाच्चन । गुलिसिनं अथे हे बोधिसत्त्वयात धाल । बोधिसत्त्वं नं लिसः बिल । तर मनूतयेसं यक्षणीया खेँ हे पत्याः यात ।

बोधिसत्त्व तक्षशिलाय् श्यन । यक्षणी नगर द्वारेसं दित । तक्षशिलाया जुजुं चाहू वंबले वयात खन । जुजुं वयागु परिचय कायेके छ्वत । यक्षणीनं बोधिसत्त्वयात हे क्यन । बोधिसत्त्वं धाल- ‘श्व जिम्ह जहान मखु । श्व जाली खः, यक्षणी खः ।’

‘गबले मिजंतये तं पिहाँ वइ, थथे हे न्ह्योने लाःथे धाइ ।’

राजपुरुषपिसं फुक्क खँ जुजुयात बिलि यात । जुजुयात माःगु दत, तंके मज्यागु याउँक लुल । ‘सुया मालिक मदु, बेवारिस वस्तु जुजुयागु खः’ धयागु तर्क थःमं याना लाय्कुली हल ।

जुजु यक्षणी घये पुना आनन्दे मग्न जुल । यक्षणी नं जुजुया रति-सुखे धाल- ‘जित छिं लेँ थुया हल । जि मां-बौ सुं मदु । जित उकिं नागः तुगः याइ । जि लज्जित जुइ माली । उकिं फुक्क राष्ट्रया हुकुम जित ब्यु । गुकिं जित छुं धाये व याये फइ मखु ।’

जुजु फुक्क राष्ट्र ला मखु, छेँ छगूया अधिकार बिल । परिणामय् यक्षणीत सःता हया छन्हु जुजु सहित छेँ च्वंक मनूतयेत कंलाय् जक ल्यंक नया छ्वत । कन्हे खुनु नगर छगुलिं हाहाकार जुल । मनूतयेसं यक्षणीयात म्हसीकल । बोधिसत्त्वया खँ पत्याः यात । सार खन । इमिसं छगु सलं धाल- ‘गुम्ह मनुखं दिव्य रूप धारण याना ल्यूल्पा वया च्वंम्ह यक्षणीयात स्वयेत गुगु इन्द्रिय चंचल मयाः व धात्थेंम्ह महान धृतिमान तथा प्रज्ञावान प्राणी खः । थुजाम्ह मनु जुजु जूसा सारा राष्ट्र सुखी जुइ

बोधिसत्त्वयात अले फुक्क नगरवासीपिसं छगू राय जुया बिलि प्रात- ‘देव, श्व राज्य सम्भाले याना बिज्याहुँ ।’

बोधिसत्त्व तक्षशिलाया जुजु जुल । हानं प्यंगू अगति-गामी ज्यायात तोता देश राज-धर्म अनुसार राज्य याना परलोक जुयावन ।

बाखँया सारांश खः, प्रमादी जुइगु हे भयया ले^८ वनेगु खः, विनाशया ले^९ लाइगु खः । रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्शयात जक जीवनया लक्ष्य यायेव जीवन यक्षणीया म्हुतुइ लाःगु जीवनथें खः । प्रमाद धयागु वास्तविक अर्थे मनुखं हे जक मथुया थःनाला काःवनीगु खः । गथे जुजुं यक्षणीयात थःनाला काल । हानं अविद्यां वयात न्हयः वःम्हथें याना वयात अथे हे नाश याइ, गथे बोधिसत्त्वया खँ मन्यपिं तृष्णाय् प्यपुं पिं वया पासापित यक्षणीतयेसं रति अवस्थाय् विनाश यात । उकिं प्रमाद खना ग्यायेगु अप्रमादी जुइगुली मन छ्वयेगु यायेवं निर्वाणया भुभं न्ह्योने हे जक लाःवनी । अभ्र अप्रमादीं प्रमादयात नाश याना शोकया कारणं मुक्त जूम्ह पण्डितं प्रज्ञा-प्रासादे च्वना पर्वतया च्वकाय् च्वम्ह व्यक्तिकं पर्वत क्वे च्वपि प्राणीपित खंकीथें शोका रे दुना च्वपिं प्राणीपिन्त खनी ।^१ उकिं थःत नं मुक्ति मङ्गल जुइगु मेपिनि संसारे हीका तःगु गर्भ अमङ्गल नं खनीगु अले मङ्गलमयी निर्वाण लायेत प्रेरणा बीगु श्व महामङ्गलया उपदेश बुद्धया न्हापांगु धर्मचक्र प्रवर्तन नापं स्वाःगु निर्वाणया उपदेश नं खः । अन्तिम उपदेश नं खः । पीन्यादँ अनवरत तक गामं गामे नगरं नगरे चाचाः हिला उपदेश बिया बिज्याकम्ह तथागत अर्हत सम्यक्सम्बुद्धया अन्तिम कण्ठ-ध्वनि श्व हे खः -

हन्द दानि भिक्खवे आमन्तयामि वो वयधम्मा संखारा अप्पमादेन सम्पादेथ !

अर्थात्

भिक्षुपिं, का सा-व्याक्क प्रकारया संस्कार फुना वनीगु खः, अप्रमादी जुया निर्वाणया सम्पादन यायेगु स्व !

श्रीनरसिंहाराम, थैना, यलय् संचालित
प्रज्ञानन्द स्मृति निःशुल्क क्लिनिकय्
शनिवार पतिकं द ताः निसैं १० ताःतक
स्वास्थ्य परीक्षण याका
निरोगी जुया बिज्याहुँ/दिसँ ।

श्री शाक्यसिंह बिहार, थैना, यलय्
पुन्ही, अष्टमी, औंसि पतिकं बुद्धपूजा
धर्मदेशनास सहभागी जुया पुण्य आर्जन
याना बिज्याहुँ/दिसँ ।

मुद्रक : स्पेक्ट्रम अफसेट प्रेस, गणबहाल, काठमाडौं ।

Downloaded from <http://dhamma.digital/>